

սիւն

1969

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Նորին Ամենապատուութիւն
Տ. Եղիշէ Արքեպիսկոպոս Տէրտէրեանին
Պատրիարքին Հայոց Երուսաղէմի
Եր Ասաղէմ

Սրբազան եղբայր,

Այսու վերստին կը պայծառանան մեր հոգիները բոլոր եւ մեր կեանքի ուղին, զի «Քրիստոս յարեալ է մեռելոց, մահուամբ զմահ կոխեաց և յարութեամբն իւրով մեզ զկեանս պարգեւեաց»:

Արարչագործ ու փրկարար այս մեծ աւետիսը, թող նոր լոյս իջեցնէ մեր եկեղեցիին եւ անոր սպասաւորներուն վրայ եւ զօրացնէ զմեզ բոլորս, որպէսզի սիրով միաբան կարողանանք բազմարդիւն դարձնել մեր ձեռաց գործերը, յամրապնդում հոգեւոր կեանքի եւ ազգային միասնութեան մեր ժողովուրդի որ է Հայաստան եւ ի սփիւռս աշխարհի:

Սուրբ յարութեան շնորհներով, թող ամուր հաստատուին արդարութիւնը եւ խաղաղութիւնը մարդկային աշխարհին մէջ եւ թող անին մանաւանդ սէրն ու, միութեան ոգին մեր ազգի գաւակներուն կեանքէն ներս, մեր սուրբ եկեղեցւոյ կամարներուն ներքեւ:

Յաւերժական Սուրբ Էջմիածնէն Է Մեր արտէն ընդունեցէ՛ք շնորհաւորանք, եղբայրական ողջոյն եւ Աստուածային օրհնութիւն՝ Ձերդ Ամենապատուութեան, Ձեր հաւատաւոր միաբանութեան եւ համայն հաւատացեալ մեր ժողովուրդին:

Մնամք միշտ ազօթող առ Աստուած հարցն մերոց՝

ՎԱԶԳԷՆ Ա

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Ս. Էջմիածին
18 Մարտ 1969

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
ՊԱՇՏՈՆԱԹԵՐԹ ԵՐՈՒՍԱԼԷՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԺՈՒԹԵԱՆ

SION

OFFICIAL PUBLICATION OF THE ARMENIAN PATRIARCHATE, JERUSALEM
A BIMONTHLY OF RELIGION, LITERATURE AND PHILOLOGY

VOL. 43

NO. 3 - 4

1969

Մարտ - Ապրիլ

Թիւ 3 - 4

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

«ԱԶԱՏ ԵԿԵՂԵՅԻ»Ի ԱԽՏԱՎԱՐԱԿ ԵՒ ԱՂԻՏԱԿՈՐ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՎԵՐԲՈՆԿՈՒՄԸ ԴԻԻՍԻՍԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Թերթերէն, ինչպէս մահ անձնական մամակներէն, իրագեկ եղանք գարմանով քէ Եունիքն Սիթիի (Նիւ Ճըրզի) հովիւր, Երուսաղէմի եւ Ամմանի Հայութեան քաջածանօթ վրթանէս վրդ. Գալայնեանը, ամուսնանալու քացառիկ ախորժակներէ քելադրուած, Հիւսիսային Ամերիկայի Առաջնորդ Թորգոմ Սրբազանին դիմած է, խնդրելով որ գոհացում տրուի իր այս փափաքին:

Անձնական այս դիմումէն առաջ, մոյն քեմի կարգ մը հոգեւորականներ, քահանայ եւ եպիսկոպոս համախորհուրդ -ի՞նչ քաղցր պատկեր համագործակցութեան-, դիմած էին մոյնպէս քեմակային, առաջարկելով որ կուսակրօն վարդապետները գերծկացուցուին յետ այսու իրենց ուխտէն եւ իբրեւ ամուսնացեալ քահանաներ ծառայեն Հայ Եկեղեցիէն ներս:

Փափաքներու սահմանին մէջ եղող այս գոյգ դիմումները, քէկ արտառոց, սակայն ոչինչ ունին անհասկնալի: Մարդիկ կըրնան դրամ դիզելու, փառքի հետամուտ ըլլալու եւ այս կամ այն ասպարէզներու մէջ յառաջանալու իզմեր եւ յառաջադրութիւններ ունենալ: Հիւսիսային Թեմի կուսակրօն Հայ եկեղեցականներն ալ ամուսնանալու փափաք ունեցեր են, եւ իրենց այս ջերմ իզմը յայտներ Առաջնորդին, չմերժուելու խոր վստահութեամբ: Անհաւատալիմ՝ Գեր. Թորգոմ Արքեպս. Մանուկեանին ցոյց տրւած յօժարամտութիւնն է եղած առաջարկին ու փափաքին, որ մերմակին վրայ սեւ, կ'ընդունի եղած խնդրամբը եւ իր թիւ 205 շրջաբերականով կը հրահանգէ անոր գործադրութիւնը:

Կը յայտնենք մեր Թեմի Հոգեւոր Հովիւներուն, ծխական խորհուրդներուն եւ հաւատացեալ ժողովուրդին, որ նկատի առած ենք Հայր Վրթանէս Գալաթեանի խնդրագիրը ազատ կուցուցուելու ցկեանս կուսակրօն մնալու իր ուխտէն զոր կատարած էր վանքի մէջ դեռ քսանամենի երիտասարդ:

Հայր Վրթանէս յայտնած էր մեզի իր հոգեկան տազնապը ամերիկեան մեր հասարակութեան մէջ իբրեւ կուսակրօն Հոգեւորական ծառայելու պարտադրանքէն պատճառուած: Ան յայտնած էր նաեւ իր աչքը եւ տրամադրութիւնը իբրեւ ամուսնացեալ Հոգեւորական ծառայելու եկեղեցւոյ կեանքին մէջ:

Մենք նկատի առինք մեր Թեմի մեծ կարիքները Հոգեւորականներ ապահովելու, եւ ծանր, գրեթէ տազնապալից կացութիւնը Հոգեւորականի սպասին եւ թեկնածուներ գտնելու դժուարութեան:

Նկատի առինք անկեղծութիւնը, եւ պարկեշտ կեցուածքը խնդրարկուին, եւ Ամերիկայի մեր Թեմին մէջ ներկայ ժամանակներու ընկերային պահանջը եւ պայմանները:

Եւ որովհետեւ Հայր Վրթանէս չի պատկանիր որեւէ վանական եւ միաբանական ուխտի եւ ուղղակի ենթակայ է մեր Թեմի Հոգեւոր իշխանութեան, մենք ազատ կացուցինք Հայր Վրթանէս Գալաթեանը ցկեանս կուսակրօնութեան իր ուխտէն:

Մեր այս որոշումին տեղեակ պահեցինք Թեմական Խորհուրդը, որ համակարծիք գտնուեցաւ այս բացառիկ կացութիւնը նկատի առնելու: Պարտինք կրկնել որ մեր որոշումը չի վերաբերիր Հայց. եկեղեցւոյ բարեկարգութեան կամ միաբանական ուխտի մը պատկանող կուսակրօնութեան հարցի նկատառման եւ լուծման, այլ միայն մեր Թեմի յատուկ կացութեան:

Մեր այս որոշումը եւ բացառիկ կարգադրութիւնը յայտնած ենք նաեւ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին, հայցելով Նորին Սրբութեան հայրական օրհնութիւնը մեր Թեմի Հոգեւոր կարիքները յանձնձելու նպատակաւ կատարուած այս մասնաւոր տնօրէնութեան համար:

Սիրոյ ողջունիւ

Թորգոմ Արքեպիսկոպոս

Առաջնորդ

28 Յնր. 1969, Նիւ Եօք

Արտագրեցին՝ ամբողջութեամբ այս պատմական ըլլալու սահմանուած շրջաբերականը, ուշագրաւ մասն իր անյարիր շարադրութեամբ: Կարեւորը հոս սակայն Առաջնորդին հայերէնը չէ անշուշտ, ո՛չ ալ իր անձին տուած հեղինակաւոր հովը, մեր եկեղեցւոյ հայրապետներուն մատ խածմել տալու չափ. այլ միտ'յն իր ձախակեր և անմիտ վնիռը՝ որ կուգայ ակամահարելու մեր եկեղեցւոյ դաւանական, քարոյական եւ կարգապահական դարաւոր կառոյցը:

Առաջնորդը իր հայրապետական շարունակութեամբ ակամահարելու է խնդրարկուն կուսակրօնութեան իր ուխտէն, առանց մատնանշելու սակայն այս նորակերտ արարածին տեղը մեր եկեղեցւոյ նուիրապետական կարգին մէջ: Տուած է այս վնիռը, որովհետեւ խեղճ Վրթանէսը *կատարած է իր այդ ուխտը վաճառել մը մէջ, քսանամեկի հասակին*: Եթէ կարենա՞նք զայն ձեռք արքունիքէն մարդկային այս գեր-անարդարութեան դէմ, չքննադատելու հօգի է պատմաաւանդը, մանաւանդ երբ մտածենք որ այս շրջանին Թորգոմ Սրբազանն էր տեսուչը այս *քսանամեկիին*, Ժառ-Վարժարանի եւ Ընծայարանի մէջ: Յետոյ, Նրուսազէմի Դպրեւանքէն վեղար առնող ամէն եկեղեցական այդ տարիքին է որ կ'ընէ կուսակրօնի իր ուխտը առեւտարակ:

Երկրորդ՝ կը յարէ Առաջնորդը. «Հայր Վրթանէսը իրեն յայտնած է իր կուսակրօնի հոգեւորական ծառայել եկեղեցիին»: Այս երկրորդ պատմաաւանդութիւնը աւելի էմ մտահոգիչ է, որովհետեւ տազնապէ մը կը բխի: Անթիլիասի, Նրուսազէմի եւ արտասահմանի բոլոր մեր տազնապետները կշիռք չեն գարնուիր Հայր Վրթանէսի տազնապետին հետ: Առաջնորդին, այս առիթով աւելի կակզած սիրտը, չէ դիմացած այս տազնապետ առթած ցաւին, բաժնած է գայն անդիմադրելի հաղորդակցութեամբ եւ տըւած իր տազնապետար վնիռը: Տազնապետները ամոքելու այս նոր կերպը կրնայ իր օրինակ ծառայել աշխարհի բոլոր տնտեսագէտներուն, ընկերաբաններուն եւ քաղաքական ղեկավարներուն, այս մամբով լուծելու հարցերը, գոհացնելով ամէն անհարկի պահանջ, առանց մտածելու եւ անդրադառնալու ամոր անկարելի եւ քառային հետեւանքներուն:

Երրորդ՝ հոգեւորական գտնելու դժուարութիւններ ստիպեցին Առաջնորդը որ իւրաքանչիւր կուսակրօնին կին մը շնորհէ: «Հարկ դրդէ գեանմար», ըսուած է իրաւամբ. առանց Հայր Վրթանէսի անտեղիտալի պահանջին, Առաջնորդին ուղեղէն պիտի չանցնէին հանձնարի այս փայլատակութեան, մոքելու գինն այս սխրագործութեան, գոհացնելով խնդրարկուն կարիքը եւ մամբայ բանալու մաններուն, ի փառս Հայ եկեղեցւոյ եւ ի միտքաւորութիւն մեքանք ժողովուրդին:

Չորրորդ՝ նկատի առնուած է *անկեղծութիւնն ու պարկեշտ*

կեցուածքը կնիկ ուզող Հայր Վրթանէսին, որ ըստ Առաջնորդի մտադրութեան եւ եզրակացութեան կը մշտնակէ թէ՛ կուսակրօնութիւն ուխտող մը անկեղծօրէն պարկեշտ գործ մը ըրած կ'ըլլայ դրժելով իր ուխտը եւ ամուսնանալով իր գտած կնոջ կամ աղջրկանը հետ: Նոր բարոյականի այս սփանչելի հրամանակարգէն յետոյ, վստահ եմք թէ Նորին Սրբազնութիւնը պիտի չսպասէ երկար, իր անձին օրինակովը ապացուցելու իր թելադրած բարոյականին համոյածութիւն օգուտները:

Հինգերորդ, «որովհետեւ Հայր Վրթանէսը չի պատկանիր ոեւէ վանական եւ միաբանական ուխտի եւ ենթակայ է Հիւսիսային Ամերիկայի թեմի հոգեւոր իշխանութեան», հետեւաբար մեծ Առաջնորդը իրաւունք տաւ ինքզինքին ըստ կամա շարժելու, անգիտանալով, համաձայն իր բարի սովորութեան, դարեւու կնիքով նուիրագործուած օրէնքները Եկեղեցւոյ, որոնք պարզ առաջնորդի մը իրաւասութիւններէն շատ վեր կը մնան:

Առաջին անգամ չէ որ ինքն ու իր մտանքները կը շփոթեն ողբերգութիւնը կատակերգութեան հետ, ինչ որ իրողութիւններու մշտնադիտ իմաստն ու տարողութիւնը կորսնցուցած ըլլալու տխուր փաստը կը յայտնաբերէ:

Գերշ. Տ. Թորգոմ Արք. Մանուկեանը, տակաւին չէ սորված թէ կուսակրօնութիւնը ժամանակի ընթացքին դաւանակէտի (Dogme) վերածուած է, եկեղեցական ընդհանուր ժողովներով եւ որոշումներով, թէ թեմակալի մը յայտուածն և մանկամիտ որոշումով չի կրնար ճշմարիտ և թէ խնդիրը վարդապետական ըլլալէ գտտ, բարոյական ու կարգապահական է, ներքնապէս կապուած մեր արանդութիւններուն եւ կենցաղի ձեւերուն, առանց որուն ոչինչ կը մնայ կանգուն կեանքի բոլոր մարգերուն վրայ: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն անգամ, առանձինն, իրաւասու չէ ընելու այն՝ ինչ որ փորձած է ընել Հիւսիսային Ամերիկայի Առաջնորդ Թորգոմ Սրբազանը:

Դեպքը, ինչպէս կը տեսնուի, անմախքութեամբ է, նման բոլոր գայթակղութիւններուն ու ապօրէնութիւններուն, եւ սիրտ ու միտք բզկտող արարքներուն: Նոյնիսկ քսաներորդ դարու անկաշկանդ մտքի համար դժուար է մարսել գայն:

Տարիներ առաջ, նոյն թեմի ուրիշ առաջնորդ մը, կուսակրօնութեան ուխտ ըրած սարկաւազները պիտի ամուսնացնէր, ձեռնադրելու համար գանձէ քանակ, վերքը յիշուած անիմաստ պատճառաբանութիւններով: Դժբախտաբար այդ օրերուն մեր նուիրապետութեան բարձրագոյն ներկայացուցիչներէն մօմանք մտասոյզ լռութեամբ եւ ուրիշներ գիտակից հետեւականութեամբ կարծես, անփոյթ գտնուեցան այս անմախքութեամբ օրինազանցութեան եւ գայթակղութեան հանդէպ, որ նման փորձերուն հետ

պիտի մնայ մեր Եկեղեցւոյ վարդապետական և բարոյական կարգուսարքը խախտող ամենէն վտանգաւոր եւ վատշուէր արարմանը մին:

Տիրան և Թորգոմ Արքեպիսկոպոսները չեն անդրադառնար թէ անոնք որ կուսակրօնութեան ուխտ բրած են անգամ մը, այսինքն պատուոյ խօսք տուած են Աստուծոյ եւ մարդոց առջեւ, պէտք է յարգեն իրենց ուխտը. իսկ անկարողութեան պարագային, պէտք է ազատ թողուն բոլորովին աշխարհականամայու համար, վասնզի ուխտադրուծը կամ խօստմագանցը նկարագրի տկարութեան վիճակ մըն է որ կը պարզէ: Նուիրումի սկզբունքին նախապէս թեթեւութեամբ մօտեցած կամ յետոյ զայն նկարագրի տկարութեամբ ընդոտնող անձերը պէտք չէ մնան նոյն ասպարէզին մէջ, որ միշտ նուիրական է եկեղեցիին եւ ժողովուրդին համար, ինչ որ ալ ըլլան մերթ ընդ մերթ այս կամ այն կերպով կամ պատճառով անոր նկատմամբ արտայայտուած զգացումները. այդպիսիներուն պահալը եկեղեցական դասուն մէջ՝ լոկ կենցաղ փոխելով, ոչ միայն կը նուազեցնէ հոգեւորական կեանքի պատիւն ու լրջութիւնը, այլ նաեւ տեղի կուտայ բազմաթիւ անպատեհութեանց:

Յարդ կուսակրօնութեան վերացման մասին խօսող բոլոր բարեկարգիչներուն առաջարկն էր եղած եկեղեցւոյ բարձրագոյն աստիճաններուն բացումը ամուսնաւոր կղերին առջեւ: Հիւսիսային Ամերիկայի Առաջնորդ Թորգոմ Սրբազանը հակառակ դուռնէն ներս կը մտցնէ թեկնածուները, այսինքն վարդապետական աստիճան ունեցողները քահանայութեան կ'իջեցնէ, աւետարանական խոնարհութենէն դաս մը տալու համար անտարակոյս իր այս նոր տեսակի ձեռնաստաններուն:

Անգիտութիւնը չէ միայն պատճառը այս եպիսկոպոսի արարքին, ոչ ալ մանկամիտ եռանդը Առաջնորդին, որ հակառակ իր տարիներու բոլոր արեւներուն չէ կրցած հասուննալ: Չարիքները մէկ անգամէն չեն շինուիր, երկար ժամանակուան մը հռլովոյթի արդիւնքներ են անոնք: Ազիտաւոր ներշնչումը, ազանդամիտ մտածողութիւն մը, տարիներով աճումի տրուած եւ հետապնդուած, առանցքները կը կազմեն սոյն ախտաւորութեան:

Այս թումաւոր սերմերուն մեծ սերմնացանը եղած է, աւելի քան քառորդ դար առաջ, Տիրան Արքեպիսկոպոս Ներսիսեանը, որուն միտքը իր կեանքին և գործին պէս եղած է միշտ անկայուն եւ արտակերպ, նոյնիսկ ամենամուրաքանչեւ գետններու վրայ: Տակաւին երէկ կ'ուրանար Յիսուսի մարմնով Յարութիւնը, բրիտանական վարդապետութեան մեծագոյն իրականութիւնը:

Հերետիկոսական այս միտումը իր տոնին զրաւեց ու շաղորութիւնը մեր Եկեղեցւոյ բարձրագոյն դասէն կարգ մը եկե-

ղեցականներու, Ն. Արֆեսյան. Մելիքեանցեանի, Գ. Արֆեսյան. Յովսէփեանի, Մխիթարեան հայրերու, որոնք Թորգոմ Պատրիարքին գրած իրենց նամակներովը եւ մամուլով դատապարտեցին այս չարափառը, պահանջելով որ կարգադրկուի ան, քանի որ հաւատիէ պարպուած եկեղեցականը ամենէն վտանգաւոր եւ հրէշային տիպարն է զոր կարելի ըլլայ երեւակայել: Թորգոմ Պատրիարքը այդ օրերուն խնայեց իրեն, բայց զաղբեցուց զինքը ժառանգաւորաց Վարժարանի եւ Ընծայարանի տեսչութենէն եւ ստիպեց որ հեռանայ վանքէն, որովհետեւ ինքզինքը իբրեւ աստուածաբան եւ մեծ բարեկարգիչ ծախող այս սովետաւոր սկսած էր վտանգաւոր դառնալ, պղտորելով միտքերը:

Այս գայթակղութիւնը սակայն իր վրայ չհրաւիրեց մեր եկեղեցականութեան զգուսնին ու գայրոյթը, իսկ իր կարգ մը մանկաւիակները, բոլորն ալ Մեսրոպ եւ Կիրեղ Պատրիարքներու օրով վտարուած երուսաղէմէն, աստուածաբանի պիտակով պսակեցին զինքը: Մեր կիսագէտ կղերն ալ, համակերպեցաւ այս շրջուած իրողութեան եւ օր մըն ալ իր թեւերը մտած զինք երուսաղէմի Պատրիարք ընելու ուզեց: Նոյն այս չարափառը 1957-ին, «Վարդապետական դիրք Հայ եկեղեցւոյ» իր նիւստը գրգռելին մէջ, կը թելադրէր ընդունիլ Քաղկեդոնի բանաձեւը: Այս յանդուգն եւ անպատկառ զիջումը կացինի դաւադիր հարուած մըն էր Հայ եկեղեցւոյ ուղղափառութեան եւ սրբազան անցեալին: Անշուշտ զինիին մէջ չուր խառնելու իր այս անպարարութիւնը, իր մեղապարտ պատճառները ունի: Այդ օրերուն ան պատրաստ էր ընդունելու Քաղկեդոնը, Անթիքիսը եւ Եթէ պէտք ըլլար իսլամութիւնը, պահելու միայն իր տակէն փախչող երուսաղէմի Պատրիարքական Աթոռը, զոր իր ւսգակարարոյ մարդոց հետ գրաւելու եկած էր: Իր փառասիրական դիտումները համեմելով դաւանական ազով, պաշտպանուելու համար երուսաղէմի օտար կրօնական համայնքներէն, որոնց քանիցս դիմած էր արդէն, թոյլ կուտար ինքզինքին այս անպատասխանատու զիջումը, ուրանալով մեր անցեալը եւ իր վրայ հրաւիրելով Հայ եկեղեցւոյ դարաւոր մաքառումներու եւ հաւատքի բողոքը, արիւնապատգամ աւնէծքը:

Տակաւին անհասկնալի թեթեւամտութեամբ եւ առանց մեր եկեղեցւոյ գերագոյն իշխանութեան գիտութեան, Տիրան Արֆեսյան. Ներսէսեանը կ'երթար Տանիմարֆայի Արքիուս քաղաքը, համակեղեցական հաւաքոյթի մը, ստորագրելու համար հոն յայտարարութիւն մը, ուր Քաղկեդոնի ժողովը կը սրբանայ, ըլլալու համար իբր թէ եփեսոսի ժողովի որոշումներուն վերահաստատումը: Քաղկեդոնի ժողովը, զոր Հայ եկեղեցին իր բոլոր հեղինակութեամբ եւ տասնհինգ դարերու իր աստուածաբան հայրերու եւ մեծասանչ հայրապետներու բերնով մերժած ու նզոված էր: Իսկ նոյն Տիրան Արֆեսյանիսկոպոսին երբ կ'առաջարկուի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին կողմէ ներկայացնել եկեղեցիներու Համաշխարհային հորիւրդին մեր եկեղեցւոյ

պաշտօնական տեսակետը, կը մերժէ, առարկելով թէ ինք համաձայն չէ Հայոց Եկեղեցւոյ դիրքին եւ դաւանաբանական կեցումաժողովուն:

Տարիներ առաջ երբ «Սիոն»ի այս էջերէն կ'անդրադառնալինք այս բոլորին, մեր հաւատքի քանդիչներ որակելով Տիրան ու իրենները իրաւամբ, մարդիկ այդ օրերուն տարուած կիրքերէ, չուզեցին լսել մեր ձայնը: Լոց մեր ժողովուրդը, անտարբեր մնաց, ինչպէս միշտ, մեր եկեղեցականութիւնը և կրօնական բարձրագոյն իշխանութիւնը: Ձգաստացաւ մեծ աւերիչը, որ այս բոլորը կ'ընէր ապաւինած ամբարտաւան իր անձին և ախտավարակ մտքին. աւելին՝ զինքն պաշտպանողներու ջոկիքին, բոլորն ալ տեսաւ ու կրաւորական: Այս մարդերուն, իրենց բովանդակ կեանքին երկարութեանը վրայ, պակսեցաւ ամենէն տարրական ռդմատութիւնը, գիտակցութեան եւ հաւատքի համադրումը. որ մեծագոյն շնորհներէն մին է մարդուն տրուած:

Տիրան Արեւս. սակայն, Հիւսիսային Ամերիկայի իր աւելի քան քսան տարիներու ընթացքին, իբրև առաջնորդ կամ նախախնամութիւն, գէթ իրեններուն համար, որոնք բոլորն ալ իրենց եղկելիութեանը մէջ կործանած, իրեն կը կոթնէին, իր փշերուն տակ կը ծուարէին, կրցեր էր պատրաստել անոն և ապագայնացած մտածողներու խմբակ մը, բոլորն ալ հեռացած կամ հեռացուած երուսաղէմէն: Կիւրեղ Պատրիարքի օրերուն թէեւ դառնացած Ս. Աթոռն եւ անոր գահակալէն, իրենց սրտին մէկ աչիւր միայն գոցած էին, միւսով դեռ կը նայէին երուսաղէմին, ապագայի յոյսերով: Տարիներ վերջ երբ այդ յոյսը, բռնանկող պահ մը խաբոյկի վերածուելէ վերջ, մոխրացաւ, շնորհիւ իրենց անուրդի դրուած խելքին, Սուրբ Աթոռը նկատմամբ իրենց սըրբազան ուխտը վերածեցին թշնամութեան, եւ իրենց հասողութեանը մէջ եղող բոլոր միջոցներով հարուածեցին ազգին այս ժառանգութիւնը:

Անոնք հաշտ չէին կրնար ըլլալ նաեւ Ս. Էջմիածնի հետ: Բոլորիս ծանօթ են Տիրանի եւ իրեններու գաղջ վերաբերմունքը թէ՛ Հայաստանի և թէ՛ Մայր Աթոռը հանդէպ: Այս իրողութեան պատճառները շատ են, չենք ուզեր հոս վերբերել եւ յուզել գանձնք, հեռուներ չերթալու համար: Տարիներէ ի վեր իրենց անհաշտ կեցուածքը մեր եկեղեցիի ազգային նկարագրին, այսինքն մեր տոհմային զգացումին եւ պատմական գիտակցութեանց դէմ, յայտարար նշաններէն մին է իրենց ապագային եւ խորթ մտայնութեան: Ազգային մտատիպար, ազգային բարբ եւ սովորութիւններ, ազգային լեզու, ազգային կեանքի իմացական եւ բարոյական ներգործութիւններ նշանակութեանէ գուրկ են Հայ եկեղեցւոյ այս բարոյաժողովուն համար: Եկեղեցւոյ կրօնական դերին միայն ապաւինելու և Աւետարանի լարը լսկ հնչեցնելու իրենց ստանձնել ուզած առաքելութիւնը, պատրուակ մըն է միայն իրենց ապագայնացումը ծածկող:

Հայ Եկեղեցին բաժնելի իր ազգային նկարագրեն, պիտի նշանակեր կտրել իր պորտը մեր անցեալէն, ուր կրօնի զգացումն ու ազգութեան գաղափարը փոխադարձաբար զիրար ամրապնդած եւ իրարու հետ շաղահիւսուած են, յօրինելով մեր Հայու դիմագիծը եւ ստեղծելով հրաշքը մեր դարերուն: Հայ Եկեղեցին, ըստ իմեան կրօնական հաստատութիւն մը ըլլալով համդերձ, իր մէջ միշտ տիրական պահած է ազգային նկարագիրը: Կրօնէքը նոյնացած է իր ազգային ու ընկերային կեանքին հետ. աւսկա գեղեցիկ ու սրտառուչ երեսոյթ մըն է, առաւելաբար մեր Եկեղեցիին յատուկ, որ ցոյց կուտայ թէ ան չեղտացուցիչ ազգակ մը չէ, այլ իրական եւ միացուցիչ կապ մը: Հայ Եկեղեցին առանց իր ազգային նկարագրին եւ անցեալին, տարբերութիւն պիտի չունենար քրիստոնեայ թուրքերու համայնքէ մը:

Տիրանականները երուսաղէմի Պատրիարքական Աթոռի տիրակալութենէն յուսահատ, զոր կ'ուզէին գործածել իբրեւ մարտկոց իրենց ուղեղին մէջ ծուռ բուսած բարեկարգական գաղափարներու, ժամանակէ մը ի վեր սկսած են մտածել Հիւսիսային Ամերիկայի թեմը վերածելու ինքնիշխան վարչապետութեան մը, գերծ վարչական ու բարոյական հակակշռէ: Ասիկա իրենց նոր երազն է, հովը տարած նախկին երազներու կարգին: Բոլորն ալ գետին վրայ իրենց այս նոր մազած ալիւրին կը նային, վազուան հացի յոյսով: Սակայն խորունկ վախ մը ունին Հիւսիսային Ամերիկայի էջմիածնաւոր ժողովուրդէն եւ անոր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի նկատմամբ ունեցած պաշտամունքի հասնող զգացումէն:

Թորգոմ Սրբազանի այս վերջին արարքը փորձ մըն էր Հիւսիսային Ամերիկայի Առաջնորդին ապահովելու այդ դիրքն ու ազատութիւնը, որուն բացորոշ արձագանքը կուգայ իր շրջաբերականէն ուր յստակ կերպով կ'ըսուի. «Եւ որովհետեւ Հայր Վրթանէս չի պատկանիր ոեւէ վանական եւ միաբանական ուխտի եւ ուղղակի ենթակայ է մեր թեմի հոգեւոր իշխանութեան, մենք ազատ կացուցինք Հայր Վրթանէս Գալայնեանը ցկեանս կուսակրօնութեան իր ուխտէն»:

Տ. Առնակ Գասպարեան քահանայի առաջարկութիւնը *Հայաստանեայց Եկեղեցիի* մէջ, նոր բանակցութիւններ սկսելու, միացնելու իբրեւ թէ Հիւսիսային Ամերիկայի երկուքի բաժնուած հատուածները, նանչնալու գիւնով ի հարկին կրիկեան Կաթողիկոսութեան ներկայացուցիչ առաջնորդը, քահանայի մը խելապատակէն յանկարծ դուրս նետուած մտածում չէ, երբ նկատի ունենանք մանաւանդ այժմու տիրող կացութեան մէջ երկու հատուածներու փոխյարաբերութիւններն ու զգացումները: Քահանային եղած թելադրութիւնը կուգայ նոյն ազդիւրէն և կը միտի հետապնդուած նոյն նպատակին, իրաւագոր ընելու Հիւսիսային Ամերիկայի թեմը, իր ներքին գործերը ինքնիշխան կերպով վարելու:

Նոյն թեմին ընդհանուր փոխանորդը, մի մոռնալ որ հոս ամէն ինչ ընդհանրական է, Վազգէն Եպիսկոպոս, կը թելադրէ նորոգութեան ենթարկել Հայ Եկեղեցւոյ հինցած շէնքը, իր կանոններով, ծխարանով եւ վարչական կարգուսարքով, որովհետեւ անոնք ի վիճակի չեն այլեւ ըմբանալու նոր ժամանակներու ոգիին հետ, շեշտելով մասնաւորաբար անհրաժեշտութիւնը կուսակցոն եկեղեցականներու ամուսնութեան: Վազգէն Եպիսկոպոսը այժմ ի վիճակի է հասկնալու ոչ միայն Հայ Եկեղեցին, այլ նաեւ զայն բարեկարգելու առաջարկներ ներկայացնելու:

ACYOA-ի երիտասարդները կը մտածեն թէ անգգայութիւն է անտարբերութիւն կ'իշխէ այժմու Հայ Եկեղեցիէն ներս, որովհետեւ ան ընկզմած է իր հնութեան եւ կրօնին հետ անհաշտ ազգային նախապաշարումներու ծոցը եւ ի վիճակի չէ այլեւս քայլ առնելու ներկայ պահանջներուն հետ: Իրենք իբրեւ նոր օրերու յեղափոխիչ երիտասարդներ, իրաւունք ունին բարեկարգելու իրենց Հայ Եկեղեցին, եւ ասիկա առանց այլեւալի:

Ինչպէս կը տեսնուի, նոյն ոգին է որ սեւ թելի մը պէս կ'անցնի բոլոր հոգիներէն, ինքնազատ հովերէ ուռած, սոփեստ եւ անպատասխանատու իրենց արտայայտութեան եւ մտածումին մէջ: Սիրտերը սզոցոզ այս եղիւթեանց առջեւ, ցաւէն աւելի պծանքի գգացումն է որ կը կծկէ շրթները, առանց արգիլել կարենալու պատմաօր խօսքը, «որքան զհեզ Հայոց աշխարհ»: Հայ Եկեղեցին իր դարաւոր կեանքին մէջ արտաքին հարուածներէն չէ վախցած այնքան, որքան այն անմիտ եւ քանդիչ փորձերէն, զոր իր ծոցածին գաւակները կը պատրաստեն իր մէջէն իր դէմ: «Թշնամիք առն՝ ընտանիք իւր»:

Ժամանակին հօրհորդային իշխանութիւնը միատակ ունենալով ներսէն փորել Հայ Եկեղեցին, վերածելու համար զայն անազդեցիկ գործարանաւորութեան մը, ինչ որ չէր յաջողած ընելու հարուածելով անոր արտաքին շէնքը, կը կազմակերպէր «Ազատ Եկեղեցի»ի շարժումը: Այդ նպատակին հասնելու համար գործի կը կանչէր մութ անցեալ ունեցող աշխարհական, բայց մասնաւոր հոգեւորական արկածախնդիրները: «Ազատ Եկեղեցի»ն նոյնատուն իր պարբերականով, ղեկավարութեամբ Մալեան Բախանայի, Շախեան Եպիսկոպոսի եւ Բենիկ վարդապետի, Հայ Եկեղեցին բարեկարգող խել մը իրենց առաջարկութիւններով, բոլորն ալ խորթ մեր Եկեղեցիի ոգիին, սկսաւ փորել Հայ Եկեղեցւոյ նուիրապետութեան հիմքերը, եւ պղտորել միտքերը:

Ինչպէս կը տեսնուի, «Ազատ Եկեղեցի»ի ախտավարակ ոգիին եւ մեթոսներուն վերաբարձումն է որ սկսած է ճարակել Հիւսիսային Ամերիկայի եկեղեցականներուն մէջ, երէկ Տիրանի եւ այսօր իր հոգեծին Թորգոմի բարձր հովանաւորութեան ներքեւ: Ազդուած տաք հովերէ, մասնաւորաբար բողոքական ազ-

դումներէ, առանց փոյթ ունենալու անխախտ եւ անկեղծ պահելու մեր եկեղեցւոյ ուղղափառ դաւանութիւնը, արեւելեան հիմնաւորց դիմագիծը եւ ազգային ոգին, այս մարդիկ Հայ եկեղեցին իրենց հորմէն իրենց ժառանգ մնացած կը կարծեն, անոր հետ վարուելու իրենց ուզած ճեւղով:

Երէկ Բենիկներ, Շախեան Եպիսկոպոսներ եւ Մալեան Բաժնեմաներ, այսօր Տիրամենք եւ Թորգոմներ մոյն եւ նման միջոցներով կը փորձեն փայլալու մեր եկեղեցւոյ մուրապետութիւնն ու ներքին միութիւնը: Վերջ տալ կուսակրօնութեան, ուրանալ եկեղեցւոյ ազգային նկարագիրը, այս կերպով պարպելու գայն իր ծուծէն, եւ յանուն բարեկարգութեան, բայց բարեկարգութենէ առաջ ներս բերել մեր եկեղեցւոյ նկարագիրն ու ոգին եղծող չարակարգութիւնները:

Բարեբախտաբար այս սակաւաւորները, առանց «ընտր-եալներ» ըլլալու, իրենց անցեալով աւազելի եւ իրենց ապագայով անբարեյոյս, սահմանուած են խեղդուելու իրենց գոյացուցած տիգմին մէջ, ինչպէս նախատագիրն է նման բոլոր հով-կուկներուն:

Բոլոր անոնք որ կը սիրեն իրենց եկեղեցին եւ նախանձախնդիր են անոր հայեցի նկարագրի պահպանման, իբրեւ մեր հոգիէն եւ մարմնէն յօրինուած մուրակաւ Հաստատութիւն մը, որուն մէջ իբրեւ ժողովուրդ եւ ազգ գտած ենք մեր հաւատքին իրագործումը, միաեամուտ պէտք է խնդրեն Նորին Ս. Օծութիւն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսէն, որ իր բարձր հեղինակութեամբ վերջ դնէ այս անհարկի արկածախնդրութիւններուն, զգաստութեան հրաւիրելով անոր անպատասխանատու հեղինակները: Դադրած յայտարարէ Վրթանէս Գալայնեանը Հայ եկեղեցւոյ անդամակցութենէն եւ կարգէն, բայց մանաւանդ պատժէ Գերթորգոմ Արքեպիսկոպոսը իր այս եպեքելի եւ անմախքնեաց աւարքին համար:

Ե.

ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՎԱՄԱՇԽԱՐԱՅԻՆ ԽՈՐՈՒՐԻ

ԸՆԴՀ. ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ ՏԲԹ. ՊԼԵՅՔԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Եկեղեցիներում Համաշխարհային հորհուրդը իր հետզհետեւ ընդարձակ-
ուող գործունեութեան ցանցով ու իր շուրջ ստեղծած հետաքրքրութեամբ
կարեւոր տեղ մը կը գրաւէ միջազգային կրօնական եւ ըմկերային կեանքին
մէջ:

Այդ գիտակցութեամբ էր որ հորհուրդի Ընդհանուր Քարտուղարը՝
ՏԲԹ. Նիւմին Քարալմ Պէլճ, հետեւորդներու փոքր խումբով մը Մարտ 1-էն
մինչեւ 12 այցելութեան ձեռնարկեց Միջին Արեւելեան երկիրներ՝ Արաբական
Միացեալ Հանրապետութիւն, Լիբանան, Սուրիա, Յորդանան եւ Իսրայէլ:

ՏԲԹ. Պէլճի հիմնական նպատակն էր տեսակցութիւններ ունենալ Մի-
ջին Արեւելեան երկիրներու բրիտանացի համայնքներու մերկայացուցիչ-
ներու հետ, Քրիստոնէական եկեղեցիներու մերձեցման նպատակով եւ ամեն
միջեւ եղբայրական խօսակցութիւններ սկսելու ջանադրութեամբ: Նոյն ձե-
ռով, եկեղեցիներու Համաշխարհային հորհուրդի Քարտուղարը տեսակցու-
թիւններ ունեցաւ Իսլամ եւ Հրեայ կրօնական պետերու հետ, ամենց եւ Քր-
իստանայ եկեղեցիին միջեւ հասարակաց հասկացութիւն մը եւ յարա-
բերութեան յատուկ ուղղութիւն մը ստեղծելու համար:

Միաժամանակ, ՏԲԹ. Պէլճ տեսակցեալ վերայիշեալ երկիրներու բա-
զաւակնով վարիչներուն եւ գաղափար պաշտօնատարներուն հետ, Միջին Ա-
րեւելի գծաբաշտ եւ շփոք կացութեան բարելաւման՝ եկեղեցիներու Համաշ-
խարհային հորհուրդի ջանքն ու մասնակցութիւնը բերելու ազնիւ նպատա-
կով: Իբր Վազ, եւ Վալազ, առաքելութիւն մը եղաւ, որովհետեւ, ինչպէս
ինք կ'ըսէ. «Եղբայրութեան համար աշխատիլը կը պահանջէ լոկ բոլոր կող-
մերու քաղաքական համագումարներն ու ելակէտերը, այն յայտով՝ որ կարելի
կրնայ ըլլալ բոլորին ընդունելի համաձայնութեան մը հասնիլ»: ՏԲԹ. Պը-
լճի այցելութիւնը լաւագոյնս կը ցոյցնէ եկեղեցիներու Համաշխարհային
հորհուրդի գիրքաւորութեան, որ բացայայտուած է անցեալ տարի Շաւէտի մէջ
գումարած Չորրորդ Ընդհանուր Ժողովի որոշումով՝ «Եկեղեցիներու Հա-
մաշխարհային հորհուրդի եւ անորմ եկեղեցիներու մասնաւոր պարտաւա-
նութիւնն է գտնել միջոցներ՝ որոնցմով կրօնական աղդակներ կրնան մը-
պաստել խաղաղութեան հաստատումն»:

* * *

ՏԲԹ. Պէլճ Նրաւապէտ հասաւ Մարտ 9-ին եւ մեկնեցաւ 12-ին: Ան, իր
հետեւորդներով այցելեց Պատրիարքարանն ու ընդունուեցաւ Ամենապատիւ
Պատրիարք Ս. Հօր կողմէ: Շատ սիրալիր տեսակցութեան ընթացքին, ինչ-

յոյ առարկայ դարձան Միջին Արեւելքը յուզող հարցերը եւ Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի հետ կապուած խնդիրներ։ Տեսակցութեամբ մերկայ եղաւ մահւ Ս. Աբողիս Դիւանապետ Գերշ. Տ. Շահէ Եպս Անճմեան, որ, ընկերակցութեամբ երկու Միաբան Հայրերու մմանապէս մերկայ եղաւ Անկլիկաներու Սէյնթ Ճօրն Եկեղեցիին մէջ Տէք. Պիէյֆի կողմէ տրուած բանախօսութեամբ եւ յաջորդող ընդունելութեամբ։

Բազմաթիւ տեսակցութիւններ ունենալէ ետք, Տէք. Պիէյֆ իր հետեւորդներով մեկնեցաւ իր պաշտօնատեղին, աւարտելով խաղաղութեամբ եւ միջ-Եկեղեցակամ իրերահասկացողութեամբ ի նպաստ իր առաքելութիւնը Միջին Արեւելքի մէջ։

Տէք. Եիւնին Գ. Պիէյֆ իր հետեւորդներով, Ամենապատիւ Պատրիարք Ս. Հօր եւ Գերշ. Շահէ Եպս. Անճմեանի հետ, Պատրիարքարանի Դահլիճին մէջ։

Ս. ԳՐԱԿԱՆ

ՅԵԹԱՆՈՍԱՑ ԱՌԱՔԵԱԼԸ

ԳԼՈՒԽ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Քաճառայակետին պատգամաւորները Սօղոս իրենց մէջոնեղը առած, օրերէ ի վեր կը քալէին ամայի ճամբայէն որ կը տանէր Դամասկոս: Սօղոս եւ իր զոյգ բարեկամները, Ջատոջ եւ Ջեպլում դամասկացին, կ'ընթանային հետիոտն, իրենց ետեւէն քաշելով պրաստները: Սօղոսի հոգին պարայ էր իր առջեւ փոռւող ճամբուն պէս: Կուրծքին՝ կը կրէր Քաճառայակետին գրապանակը, ծիրանի թելով կախուած իր վիզէն, որուն վրայ փորագրուած էր իրեն տրուած լիազօրագիրը: Վթող ամէնուն յայտնի ըլլայ թէ Սօղոս որդին Պարուխի, Կիրիլիոյ Տարսոն քաղաքէն, ծանօթ Խաւե Պօղոս անունով, լիազօրուած Քաճառայակետէն, իրաւունք ունի մերթափախելու եւ յանձնելու Քաճառայակետի մարդոց այն ամէն յունախօս հրեաները, որոնք դէմ կը դրածնէ մովսիսական օրէնքին եւ արքայան աւանդութեան եւ բերելու զանոնք բոլորը Երուսաղէմ՝ դատուելու համար:

Սօղոս կը քալէր իր ընկերներէն անջատ, մտածումներու մէջ թաղուած: Որքան կը յառաջանար, այնքան կը ճշդուէր տագնապին թնճուկը: Նորէն կը բացուէր յուշերու զիրքը, պայծառ եւ անհերքելի, Ստեփանոս, Նիքաթոր, Բար-Նաբաս, րոցերու եւ արիւնի շրջանակի մը մէջ պատկերուած, իրեն կը նայէին: Ոճերին ուրուականը կը քալէր իր մէջէն ծանր ու յաղթական: Իր աչքերը կարմրեր էին ճամբու փոշիէն եւ անքնութենէն: Երեք օրերէ ի վեր ետեւը թողած Գալիլիոյ լիճը կը քալէին դէպի Դամասկոս: Փոքրիկ կարաւանը կը յառաջանար անխոյան արտերէն եւ արեւէն թրծուած բլրաշարքերէն, որոնց կուշտին կը տարածուէին հաստ ընդ հաստ հեթանոս-

ներու զիւղերը, խառնահար պայարներու նման նետուած երկրի այս կոնծած հարթութեան, առանց շուքի եւ խայտանքի: Ասդին անդին, ծառի փորձեր, կէս ճամբան մոտցած: Հեռուն, հորիզոնին վերայ կ'երևար Հերմոնը, սիրիական հրակուն, դլխուն՝ արեւէն դեռ չմաշած թաղը ձիւնին: Ծամբան չոր էր, զմայուած գեղ-նախառն ու հաստ փոշիով: Իրենց բերանն ու ունեղները լեցուած էին աւաղով, փակ հազուատները ծնփուած հողով:

Չորրորդ օրուան իրիկունը կ'իջէր սուրբ մը պէս, առանց որ բլուրներն ու հորիզոնը ունենային տանն հազնելու ծիրանին վերջալոյսին: Արեւը որ թուր էր հեռաւոր ամպերուն ծոցը, կ'աներեւութանար յանկարծ, Հերմոնի ուռին նետելով մոխրագոյն պատմուճան մը: Ծամբայէն դուրս, Սօղոսն ու ընկերները, պղնձագոյն մամուռով ու ժանդով ծածկուած խառակներու կուշտին քովքովի երկարեցան հողին վերայ, իրենց վերարկուներուն մէջ փաթ-թուած: Այնքան յոգնած էին որ չմտածեցին իրիկուան ընթերիւն, կախիլէ յետոյ կենդանիներու դուռչներուն կերին տոպրակը: Ամէն ինչ խաղաղ էր իրենց շուրջը, միայն շնագայլերու եւ բորենիներու ոռնոցը կը պատուէր զիւրերը, մտրակելով սիրտերը անբացատրելի դողով մը:

Սօղոս քուն չունէր սակայն, իր հոգին լեցուն էր տրտմութեամբ եւ մութ ծայնե-րով: Հազարաւորներ կու լային կարծես իր ներքը: Կէս գիշերուան մօտ հովը կեցաւ եւ տիրեց խոր լուռութիւն: Թանկարծ սիրտը նիզակող աղաղակ մը պատռեց օդը, Սօղոս կարծեց թէ շնագայլի մը ծայնն էր, սակայն անդադարձաւ յետոյ որ այդ աղա-

զակը իր մէջէն էր որ կը պոռթկար։ Աստուած իմ, ո՞վ է որ կուլայ իմ մէջն, մըրմիջկցին իր շրթները յուսահատօրէն։ Յոգնութենէն ու մտածումներէն ընկճուած փակուեցան իր աչքերը։ Առտուան դէմ, երազ մը տեսաւ, իրեն այնպէս կու գար թէ Բարձրաբարին հետ միասին մէկ մէկ ոսկեթամբ ուղտի վրայ հեծած կը ճամբորդէին։ Երբ մտեցան իրենց անծանօթ քաղաքի մը, տեսան որ անոր դարպասին առջև կեցած էր ծերունի եւ հսկայ մարդ մը, ճերմակ մօրուքով եւ կապոյտ աչքերով, որոնք կը շողային աստղերու նման։ Մերուներն կեցող զէրենք եւ ըսաւ քաղցրամայն։ Վերջում որ դուք Մեխան կը փնտռէք, աշիկա իմ հիւրս է այս զէրք։ Ինծի հետ եկէք եւ ես պիտի առաջնորդեմ ձեզի աշխարհի փրկիչին։ Սողոմ արթնցաւ ընդոտտ, իր կողորդը լեցուն էր արցունքով եւ մարմինը թրջուած քրահնքէն։ Ընկերները ուղի էին արդէն եւ կը պատրաստուէին շարունակելու ճամբան։ Առաւօտը սկսած էր լինուիլ երկինքին վրայ հիւսելով անոնց աչքին արեւնի եւ շարուի խառնուրդ շա՛մանդաղ մը։

Կը յառաջանային դէպի մօտաւոր ովա՛սիսը՝ որ կը թուէր երեւի Հորիզոնին վրայ, երկնքի հայելիին մէջ ցոլարձակ։ Ջուրերուն աղամանիւր, արեւի ոսկեով օծուած, լեռներու եւ հովիտներու եռացող նուազումն ու երկնայինացումը, որոնք իրենց աչքերուն դէմ այդ հեռաւոր պատկերը կը հարսնեւորէին, բացափիկ ու ծփծփուն շղարշներով, պատրանքը իրականութեան վերածելու հնարանքը կը բռնէին իրենց։ Ովախիւր այնքան մօտ կը թուէր ըլլալ, որ իրենք կը լսէին կարծես ջուրերուն մրմնանքը, պուրակներու ծոցէն վազող, մոռնալու չափ գեղին տրամալիւնը որ կը փռուէր իրենց ստեղծուն։

Տաքը ժամէ ժամ աւելի կը սաստկանար, մարտկուած առաջախառն հողէ մը, որ կը բրակէ անձրեւի մը պէս ոլորուն եւ հեւաքոտ կ'ողողէր միջոցը՝ շարաւոտ ու թանձր մզմուկով մը։ Անոնք պարպեր էին արդէն ջուրի երկու տիկերը էչերուն բնացուած։ Ուղտերը միայն կը շարունակէին իրենց

հանգարտ ու չափուած գնացքը, սեւեռած իրենց աներազ նայուածքը Հորիզոնին։

Սողոմ կը քալէր մտածումներէ պաշարուած, իր ոտքերը իրեն չէին կարծես եւ կը շարժէին մեքենականօրէն։ Պարապը որ կը լայննար իր հողիին մէջ, երուսաղէմէն սկսեալ, փոխան նուազելու կը խորանար։ Ի՞նչ ընելու կ'երթար Դամասկոս, ձերբակալելու եւ չարչարանքի՞ տանելու մարդեր, որոնց նմանները երուսաղէմէն իրեն կը նայէին, մեծ ու բացուած աչքերով, որոնց արցունքոտ բայց քաղցր նայուածքներուն մէջ, հաւատքին ու յոյսին յանձնաթիւ ծխածանք կը յօրինուէր։ Անոնց երազը, աբիւնով լուացուած, անհուն համարյոքի մը պէս կը բխէր իր յիշողութեան ատուերնէն։ Մտաւորուն տալով պայծառութիւնը իրենց հողիին։ Ի՞նչ տխուր էր վերաւոր անցեալը եւ արիւնտտ միջոցը որ այդ օրերէն կ'սկսէր, լեցնելով իր կեանքի անշրպեալը։

Բայց ո՞վ էր ան, զոր այդ մարդերը Վերջի Աստուծոյ կ'անուանէին։ Սողոմ հազար անգամներ ըրած էր այս հարցումը ինքզինքին, առանց պատասխան մը կարենալ ճարելու։ Մարդ մը որ թաղաւոր իսկ չէր, նման Դաւիթին ու Սողոմոնին, որ չարչարուած էր գերիի մը պէս եւ դամուած խաչին, դէմ դացած ըլլալուն համար Օրէնքին եւ Քրօնին, որ իրական դուռտն էր երկնքին եւ յաւիտենական յուր իրաւունքին։ Ո՞վ էր ան զոր իր հետեւորդները Վերջի Աստուծոյ կ'անուանէին։ Իր ուղեւորը կը ստուէր այս մտածումներուն դիմաց։ Ուժգին սեղմեց իր ակունքները, առանց բան մը խածնել կարենալու, անծանօթ դող մը անցաւ իր երակներէն, որոնք կարծես ըլլային պրկուած թելերը հրեղէն դրօժիքի մը, անծանօթ ձեւերէ կորցուած։ Առոյգ կար հողիին մէջ, իր անձին նկատմամբ այս անվստահութիւնը զինք կ'ընէր սրտով եւ անվճռական։ Փոթորիկ կար իր ներսը, միտքը կը խթանուէր իրար հակասող մտածումներէ, որոնք կ'ուղուանային իր ուղեղի դաշտին։ Անիկա ցանցին մէջն էր անծանօթ վախին՝ որ սքցածի ներքեւ առած էր իր

հողին: Եկած էր պահը որ անոր անցեալի սեւ մասը կենար ոտքի եւ անցքի գուռ պահանջէր:

Աշգիւրուն առջեւէն քանի մը գունատոր դերմաններ գողացին ու անցան: Մէկը կար իր մօտը, այնքան յստակ էր այդ ներկայութիւնը որ կը վախնար իր շուրջը զայն փնտռել: Յանկարծ մութէն անշատուող պատկերի մը պէս գէժքը Ստեփանոսին եւ իր միւս զոհերուն, որոնք կ'աղաղակէին. «Սօղոս, Սօղոս, դուն մեզմէ ես, ինչո՞ւ կը հալածես ինքզինդը»: «Ողորմած Ստանուած, օգնէ ինծի», մրմնջելին իր չրժները: Գոմէն քալող ընկերը որ լսած էր այս բաները, իրեն նայեցաւ զարմանքով: Սօղոս զգաց թէ անողորմ ձեռք մը կը կաշմէր իր ուղեղը այնքան ուժգին, որ հարուածին զարկը կ'երկնաւոր մինչեւ իր մէջքին կեդրոնը: Ճիշդ ըբաւ հաւաքուելու աստային վրայ, որ իր մատածուին դաշտը կը պարուէր: Չայնը կրկնուեցաւ եւ անսկիւրջ փոխուեցաւ մարդկեղէն պատկերի: Տարաւ իր ձեռքը աչքերուն, բնադրական վախը բոլոր անսկիւրջներէն:

Սօղոս իր մատածուներէն առինքնուած, չէր անդրադարձեր որ սվառիան մէջն էին արդէն: Մտանք, պարմելներ եւ բանջարանցներ, զմրուխտ քառակուսիներու բաժնուած, կախարդական մպխտի մը պէս կը բացուէին անապատի եղբին, որոնց մէջէն արմատի ծառեր իրենց շարքունակուող հասակը կը ցցէին դէպի երկնքին կապտոյտը: Սօղոսին ընկերները ջուրերուն վրայ նետուած կը խմէին անյազօրէն, պաղպաղուն ալիքներուն յանձնած փրկեց ձեռքերն ու ոտքերը: Ովախէին Դամասկոս երկարող դաշտաղետնային տարածութիւնը խաղաղեալ էր ու զմրուխտ, ուր արտերն ու այգիները յամպարեայ գորգերու կը նմանէին, երանգներու անհուն պէտպիսութեամբ մը, կախարդական կտաւի մը վրայ բանուած: Անոնց մէջտեղէն կապտայտ երկնքներ քաղցր ոլորներով, որոնց փլուզանքները կ'առաջնորդէին՝ հանդուրժող գիւղերուն, բոլորն ալ հովանոցին տակ հսկայական սօսիներուն, մինչ վճիռ լոյս մը անոնց տերեւներուն՝ աստղեր կը վառէր: Գիպէլ անապատէն յետոյ իրենց գտածը զբախտային էր եւ յանկուցիլ: Սօղոս անտարբեր կը մնար այս

բոլորին հանդէպ: Թոյլ ու գանդաղ էր իր հողին, որմէ հանուած ըլլային կարծես կամեցողութեան բոլոր զապանակները:

Ճամբան այժմ որ ովախէին դէպի Դամասկոս կ'երկարէր, լեցուն էր ճամբորդներով: Ուզտեր, դրասաներ եւ փոքրիկ սայլեր, բեռնուած ամէն կարգի բարիքներով, ջուրտի կածաններէն կու գային լեցունելու զլիստոր ճամբան որ քաղաքը կ'առաջնորդէր: Արաքուսած անապատէն եւ առանձնութիւնէն, կաղզուրուած ճամբու տաժանէն, շարունակելին իրենց ուղին: Չատոքն ու Զեպլումը մասնորոշեամբ ու զարմանքով կը նայէին Սօղոսին, որ առաւելին ի վեր անհաղորդ կը մնար անցուղարմերուն, մայլ մեկուսացումի մէջ ընկղմած: Տփոյն անոր երեսները եւ աչքերուն դեղինի զարնող մարմուռը, աւելի կը դալկանային պարտէզներէն ցուցցող լոյսին մէջ:

Յոնը ու այլուրացած կ'զգար ինքզինքը Սօղոս, կը փորձէր տէր ըլլալ ինքզինքին, բայց չէր յալողեր, հազարաւոր կրակէ շրջանակներ կը խռտէին իրմէ ներս, խիտ մշուշի մը ընդմէջէն: Կ'զգար առկառ թէ իր ոտքերը կ'անշատուէին գետնէն եւ իր սրունքները թուլցած դերմաններու պէս լէսին հնազանդեր իրեն: Գերադայն կամք մը սկսած էր վարել զինքը, ստեղծելով իր շուրջը քաղցր ու միտակէ մթնոլորտ մը: Զուր կը փորձէր արթուն պահել իր շիղեմը, վանելու համար հրապուրելի քունը որ իր վրայ կը բացուէր ջերմ ու փաղաղիչ:

Ամէն ինչ խաղաղ էր, լուսութեան հրեշտակի թևերուն ներքեւ: Մառերու ճիւղերն ու տերեւները չէին շարժեր, կարծես մեռած պտուղներն ըլլային միջոցին մէջ կախուած: Իսկ իր շուրջը օդը կը հրդեհուէր անմոռի բոցերէ: Միայն կապոյտ երկնքին վրայ ձեռքի մը մեծութեամբ ամպ մը կը ծփար, խեղդունելու մօտ եղող թռչունի մը պէս: Փոքրիկ ամպը սակայն կ'սկսէր անել, սահմակեցուցիլ արագութեամբ, ծածկելով ամբողջ երկինքը: Ուժգին հով մը յանկուած օրորոցի նման կը շարժէր երկիրը: Մառերու աղաղմները խրատ կը բախէին, գետին ջուրերը դուրս կը յորդէին իրենց ափերէն: Ճամբու եզրէն անցնող ոչխարներու հօտը հովէն քշէր

ուած, կը խառնուէր ուղտերու կարաւանին եւ ճամբորդներուն:

Փայտերը մօտի բլուրներէն պոկուած, կը դոբորուէին վար: Ուժգին ոռնացող այս փոթորիկին դէմ, ամէն ժողով կը ջնասար բանի մը կառչելէ, չկրօնուէր ճամբար համատարած աղէտին մէջ: Սակայն այս բոլորը քանի մը վայրկեան տեսցին միայն, որուն յաջորդեց քաղցր խաղաղութիւն մը: Իրիկեակամարը բացաւ իր սեւ վարագոյրը, նախ լոյսի սրւաներ, յիտոյ անսահման հեղեղ մը շրջուցելէ լոյսերու ողողեց երկիրը մէկ ծայրէն միւրը:

Ճամբու եղբին ինկած էր Սօղոսը, հօր ձեռքէ մը զգեստնուած կարծես: Իր չուրջը կեցած էին ընկերները զարմանքէն անդա՛սարւածուած: Սօղոս, կարկամ եւ աներկբային բաց աչքերով երկնքին կը նայէր: Երնչառութիւնը տակաւ կը լայննար եւ երեսի զալկութեան վրայ արեւնի գիծեր կը հաւաքուէին: Յոգնած ու խալածուած կոպերը արագ արագ կը զարթոյնէին իրարու, վանելու համար կարծեա տեսիլքին մղձուկը: Ընկերները կը լսէին Սօղոսին ձայնը որ կը խօսէր իրենց անտեսանելի մէկու մը հետ:

Սօղոսին դէմ կեցած էր մարդ մը որ մարմին ու ձայն ունէր, հազած ճերմակ պատմուճան, որուն նման տեսած չէր բընաւ: Տխրոյ էր անոր դէմքը, սակայն սիրով ու հաւատքով շողարձակ, բոց մը փնչ պէս խորանաբղ ցոլերով: Օտարակառնը երկարած իր ձեռքը Սօղոսին, արքունու աչքերով, որոնց մէջ կարծես ամբողջ աշխարհի ցաւը կար, կ'ըսէր. «Սօղոս, Սօղոս, ինչո՞ւ կը հալածես զիս: Անձանութիւն բառերը լուսնեղէն մուգեմբու պէս կը ծեծէին Սօղոսի հոգին, անհունութենէն եկած զանգէր մը նման:

— Ո՞վ ես դուն, յարեց Սօղոս դողդողապին:

— Ես Յիսուս Նազովրեցին եմ զոր կը հալածես:

— Տէր, ինչ կ'ուզես որ ընեմ:

— Եւր եւ զնա Դամասկոս. հոն քեզի պիտի ըսուի թէ փնչ պիտի ընես:

Սօղոսին ընկերները կը լսէին այս խօսակցութիւնը, բայց չէին տեսներ անձը որուն հետ կը խօսէր:

Երբ արթնցաւ իր տեսիլքէն, մութ էր իր շուրջը, աչքերը չէին տեսներ, սակայն յստակ էր միտքը: Համոզուած էր թէ իր տեսածը իրական էր, իբրեւ յայտնութիւնը երկնքին:

Երբ իր ընկերները հարցուցին իրեն թէ որո՞ւ հետ էր որ կը խօսէր, Սօղոս չէր կրնար պատասխանել, իր բովանդակ հուրթիւնը ընթացքը փոխող գետի մը պէս դէպի նոր աշխարհ մը կը հոսէր, որուն մուգութեան վերեւը կը մնար սուկախ լուսաւոր դէմքը Նազովրեցիին, որ իր սրբազան վերջէր կը լուծէր իրմէն: Հառաչանքէն ուռած իր կուրծքէն կը բարձրանար հծծիւն մը, որ շատ կը նմանէր փոթորիկի առաջին շրունչներուն: Սօղոս կայծակնաւոր ծառի մը պէս դեպին նետուած կը հեւար:

Ընկերները կուրցած Սօղոսին թեւերէն բռնած, մասն Դամասկոս: Զոյգ մը հակառակ յաճեաւ աշտարակներու ետին, որոնք կը հսկէին քաղաքի գլխաւոր դարպասին, կ'երկարաձողային հեծանաւոց մահաւոր տառչտորդող պողոտան, որուն վրայ կը բացուէր Յուդա անունով մեծահարուստ հրեային բնակարանը: Այժմ հոն կը մնար Սօղոս, տաղնապահար եւ լուս, սեւեռած իր անթարթ աչքերը խաւարին, որ թանձր օդի մը պէս կը ձգուէր իր շուրջը, պատանելով տեսիլքի մէջ իրեն յայտնուած պատգամի իրազորման:

Երեք օր շարունակ, ոչ խմէց եւ ոչ կերաւ, աղօթքն էր հանապազօրեայ իր միակ սնունդը: Անոր տանջուած մարմինը նման էր հեղեղաբեր զրոյ նետուած կամօրջին, զոր կոխկրտուելու կուզային փոխնիփոխ, ուրուականներն ու տեսիլքը: Ճամբու կը զնէր բոլոր իրեն ժողովները սպասելով մէկու՝ որուն սահմաններուն արձագանքները կը լսէր վայրկեանէ վայրկեան:

Երբոր պրտում միջօրէին, տանտէրը եկաւ իմացնելու թէ անձանթ մը եկած զինքը տեսնել կ'ուզէր: Մութին մէջ ծագող լոյսի մը պէս Սօղոսի մտքին շինուեցաւ կերպարանքը մարդուն, որ կարծես ծանօթ էր թուէր ըլլալ իրեն, անտարակոյս մին անոնցմէ, որ իրեն կը նայէին երուսաղէմէն, իրենց տրտում նայուածքներով: Եկողը հրեայ ծերունի մըն էր, Անանիա անունով, ծանօթ տանտիրոջ, որ կ'ու-

ԿՐՈՆԱԿԱՆ

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ՍԵՐ

«Սիրեցե՛ք ձեր քշմամբները»

Մատթ. Ծ 44:

Մատթէոս Աւետարանիչի գրի առած Յիսուսի յիշեալ խօսքը առանցքը կը կազմէ նոր կտակարանեան բարոյական ըմբռնումին: Սոյն նախադասութիւնը իր իսկական իմաստին մէջ ցոյց կու տայ զքրիստոնէական վարդապետութեան դործնականացումը: Քրիստոսի կողմէ արտասանուած երեք բառեր են անոնք, որոնք իրենց խորքին մէջ խտացումն են Լեւոն Քարոզին:

«Սիրեցե՛ք ձեր թշնամիները ոմանց համար անկարելի եւ անիրադրծելի նկատուած պատգամն է Քրիստոսի: Բայց ան, իր էութեան մէջ իսէյան է զքրիստոնէութեան: Քրիստոս իր քարոզութեանց ընթացքին ընդդէմ սկզբունքներ՝ որոնք սերտորէն կապ ունին մեր առօրեայ կեանքին հետ: «Սիրեցե՛ք ձեր թշնամիները» զգեսած է զուտ քրիստոնէական նկարագիր: Ան յատուկ է միայն քրիստոնէութեան:

Մեկնաբանելէ առաջ մեր բնաբանը, անհրաժեշտ է որ ուշիկ-ուշիկ կարգանք քերիստոնէական սէրը նկարագրող ժամողական հատուածը Մատթէոսի Աւետարանին:

«Լեւոն էք որ ըսուեցաւ, քու ընկերդ սիրես ու թշնամիդ առես: Բայց ես ձեզի կ'ըսեմ, սիրեցե՛ք ձեր թշնամիները, օրհնեցե՛ք ձեզ սիրիողները, բարի ըրէ՛ք անոնց որ ձեզ կ'ատեն, եւ ազօթք ըրէ՛ք անոնց համար որ ձեզ կը շարշիկեն ու կը հալածեն, որպէսզի ձեր երկնաւոր Հօրը որպիսինքն ըլլաք: Վասնզի իր արեւը կը ծագեցնէ թէ՛ չարերուն եւ թէ՛ բարիներուն վրայ, եւ անձրեւ կը զրկէ թէ՛ արգարներուն եւ թէ՛ մեղաւորներուն վրայ: Վասնզի եթէ զուգ ձեզ սիրողները սիրէք, ի՞նչ վարձք կ'ունենաք, ի՞նչ որ մաքսւորներն ալ նոյնը կ'ընեն: Եւ եթէ միայն ձեր եղբայրներուն բարեւ տաք, ի՞նչ աւելի կ'ընէք որոնց կը հանդիպեցնէք մեր ընտանիքի անդամներուն, մեր զրացիներուն հետ եւ այն անձերուն՝ որոնց կը հանդիպինք մեր առօրեայ կեանքի ընթացքին:

Քրիստոս սէրը հիմը նկատած է մարդկային-անձնական յարաբերութեանց: Սիրով պէտք է հաղորդակցինք մեր ընտանիքի անդամներուն, մեր զրացիներուն հետ եւ այն անձերուն՝ որոնց կը հանդիպինք մեր առօրեայ կեանքի ընթացքին:

Յիսուսի սիրոյ պատուիրանը քրիստոնեան միայն կրնայ իրագործել՝ Ս. Հոգւոյն շնորհով: Քրիստոս մեր մէջ ապրելով է որ մենք կրնանք կատարել իր կամքը: Աստուածային կամքը կը պահանջէ մեզմէ սիրել մեր թշնամիները եւ ազօթել անոնց համար:

Աստուածորդին իր սիրոյ պատգամով ի յայտ կը բերէ Աստուծոյ գործօն ներկայութիւնը աշխարհի մէջ: Աստուած անսահման սիրով կը բարեգործէ երկրի վրայ: Ան իր բարեգործները կը բաշխէ իր ստեղծած արարածներուն վրայ առանց խտրութեան: Սաղմոսերգուն իրաւացիօրէն բացատրանշած է առ Աստուած. «Աչք ամենեցուն ի քեզ յուսան, եւ զու տառ կերակուր նոցա ի ծառու. տառ դու նոցա եւ կերակրին: Բանաս զձեռն քո, եւ լցուցանես զամենեւեան քաղցրութեամբ կամօք քովք» (Սաղմոս Դավթի, ԺՅՁ՝ 15-16): Իսկ Սուրբն Նարեկացին կ'ազօթէ Աստուծոյ, ընելով. «Ո՛ր անձինքն բարբերալ, հոգիներու բարի պէտ, խաղաղութեան առաջնորդ, եւ անտիակալութեան

սահման, ի բարին յիշէ նաեւ մեր մարդկային թշնամիները եւ ուղորմութիւն ու քաւութիւն շնորհէ անոնց: Իմ պատճառովս մի՛ բարկանար անոնց, Տէ՛ր, եւ ներէ՛ իրենց յանցանքներուն, որոնք թերեւ իրաւունքով ալ յանցաւոր են հանդէպ մեզի: Ու մինչ ես Քենէ բարիք կը խնդրեմ զիս առողջերուն համար, Դուն ալ, զու մեծութեանդ համեմատ, անճառելի բարեքներ հրաշագործէ: Զիս թշնամանողները մի՛ ուշնչացներ, այլ բարեփոխէ: Իմ եւ անոնց մէջ ալ բարիք սերմանէ՝ (Նարեկ, ԲանՁԳ):

Կարծէ հարց տալ թէ որքան են մեր թշնամիները: Պատերազմի ժամանակ անոնք այնքան հեռու են որ անձնական յարաբերութիւն չունինք անոնց հետ: Խաղաղութեան ատեն անոնք գոյութիւն ունենալ չեն թուիր: Յիսուս երբ թշնամի բառը կը գործածէր, անոր մաքին մէջ կը պտտկերանային ատելի անձին: Աւելի ըմբռնելի կը դառնայ Քրիստոսի խօսքը, երբ սապէ՛ս հասկնանք. «Միեցէ՛ք զանոնք՝ զորս կ'ատէք»: Այլ խօսքով, մարդ մը պէտք է իր տանելութիւնը փոխէ սիրոյ զգացումին հետ: Քրիստոս անձի մը ինքզինք զսպելու մեթոտին փոխարէն քարոզեց այն՝ ինչ որ հոգեբանօրէն կարելի է. այսինքն բարկութիւնը բարեփոխել նոր յուզումի մը հետ: Նախապէս երբ բան մը կ'ատէիր, այժմ զայն պիտի սիրես:

Քրիստոսի սիրոյ պատուէրը իրազորօժելի չէ միայն մեծ անձնաւորութիւններու կամ սուրբերու կողմէ: Ան ջրիտառնէական նկարագրին անհրաժեշտ մասը կը կազմէ: Քրիստոս, աշխարհի անշմար մէկ անկիւնը մեծցած, աղքատ մէկն էր, որ կարճ ժամանակ մը քարոզեց, անեցաւ ստուար թիւով

հետեւորդներ եւ անփառունակ կերպով խաչուեցաւ որպէս ոճրագործ մը: Սակայն քաղաքակրթութեան պատմութենէն պիտե՛ք որ մեծ եղաւ անոր ազդեցութիւնը մարդկութեան վրայ, քանի որ Ան կրցաւ սիրել իր թշնամիները եւ նոյնիսկ ազօթեց անոնց համար: Քրիստոս զտաւ զազանիքր ատելութիւնը սիրով փոխարինելու: Պատմութեան մէջ, ան մեզի կը ներկայանայ իրբեւ մանկասկանց ու կատարեալ անհատականութիւն ունեցող մէկը:

Քրիստոս իր զաած սիրոյ ուժին զողորմէրը միայն իրեն չվերապահեց, այլ սեփականութիւնը զարձուց համայն մարդկութեան: Ան սորվեցուց մեզի որ ատելով մեր նմանները, նախ ասած կ'ըլլանք մենք զմեզ եւ երկրորդ՝ ատելութիւնը տեսապէս ժրտական արդիւնք կու տայ ու կը յոնդէ մեր անհատականութիւնը: Ընդհակառակը, երբ դժուարին խնդիրներ սիրով դիմադրուենք, ոչ միայն այդ դժուարութիւնները յաղթահարած կ'ըլլանք, բայց մանաւանդ ձերբազատուած՝ մեր հաւ քանդող յոռի սովորութիւններէ: Մեզ ատողները սիրելով երբեք չենք նուաստանար, այլ ցոյց կու տանք ջրիտառանման մեր ուժեղ անհատականութիւնը:

Որպէս եղբակացութիւն ջրիտառնէական սիրոյ մասին մեր խորհրդածութեան, չրիստոսավայել սիրով դիմադրուենք ասէն տեսակի պատահար որ զրգիւ կը հանդիսանայ մեզ բարկութեան մղելու եւ տկարացնելու մեր անհատականութիւնը. նրկիք վրայ, մեր ապրած կեանքի ընթացին, ջրիտառնէական սէրը որդեգրենք իրբեւ մեր զործելակերպ, օրինակ ունենալով մեծ վարդապետին կեանքը, որպէսզի մեր յորր

ԲԱՄԳԷՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԹՈՓԺԵԱՆ

Ց Ն Յ Ե Ր Գ

Գարուն, բարով եկար նորէն,
 Ինչե՛ր բերիր դուն անցեալէն,
 Ի՛նչ գանակներ իմ յուշերէն,
 Ի՛նչ ծաղիկներ հիմ փըշերէն,
 Ի՛նչ տառապներ իմ գիշերէն,
 Ի՛նչ ծիածան իմ յոյսերէն.
 Եկուր Գարուն, սեղան փըռեմ,
 Հիմ օրերու գինին բերեմ,
 Քեզ՝ հետ պահ մը երգեմ-պարեմ:

Գարուն, բարով եկար նորէն,
 Ճամբուդ՝ կանանչ գորգեր փըռեմ,
 Քեզի շուշան ու վարդ բերեմ,
 Ծաղիկներու շարոց շարեմ,
 Նոր հարսի պէս քեզ՝ զարդարեմ:

Գարուն, բարով եկար նորէն,
 Քեզի յագուարդ կապայ կարեմ,
 Վըրան բիւրեղ աստղեր շարեմ,
 Ամպերէն վար մերթ ջուր բերեմ,
 Քեզ՝ լոգցընեմ, լըւամ, սանորբեմ:

Գարուն, բարով եկար նորէն,
 Զոյգ քահե՛ր քեզ՝ համար վառեմ,
 Դէմքըդ հոգւոյս մէջ նըկարեմ,
 Պատկերդ կըրծփիս ներքեւ կըրեմ,
 Սըրտիս սիրով քեզ՝ վաքարեմ:

Գարուն, բարով եկար նորէն,
 Կեցիր քիչ մը քեզ՝ վայելեմ,
 Օրրան կախած սա նըղերէն
 Իմ մանկացած սիրտս օրօրեմ.
 Գարուն, բարով եկար նորէն,
 Նըստէ խօսինք հիմ օրերէն,
 Հիմ երազներն՝ պար բոլորեն,
 Մենք արբեմանք հիմ նեկդարէն.
 Գարուն, բարով եկար նորէն,
 Գարուն, բարով եկար նորէն:

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԺԱՆՈՐԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԱՊՐԱԿՈՒՆԵԱՑ ՎԱՆՔԻ ՄԱՍԻՆ

«ՍԻՈՆ»-ի 1968 Յուն—Փետր. թիւին մէջ Ն. Եպս. Մովսէսեան «Հայկական Վանքեր» ընդհանուր խորագրին տակ ունէր կարճ գրութիւն մը՝ ԱՊՐԱԿՈՒՆԵԱՑ ՎԱՆՔԻ մասին (էջ 87), ուր արուած ծանօթութեանց վրայ կարեւոր կը դանձմ աւելցնել յաւելուածական ծանօթութիւններ՝ որոնք կ'ենեւին անծանօթ մնացած են յարգելի Սըրբազանին:

Հ. Ալիշան խօսելով Երնջակ գաւառի մասին, կը ծանօթագրէ որ զի հարաւայ Երնջակայ առ զետեղերքն կայ հին մենաստանն Ս. Գէորգ եւ նորն Ս. Ստեփանոս» (Տեղագիր Հայոց Մեծաց, Խառնութեմ 153): Իսկ իր կոթողային ՍԻՍԱԿԱՆԻՆ մէջ կը վկայէ որ Յով. Որոտնեցի «մեռաւ սա յամի 1388, եւ թաղեցաւ առ Մաղաքայի, ի Ս. Գէորգայ վանս» (էջ 378բ.): Ս. Գէորգ այժմ աւերակ է:

Սակայն որոշ չէ թէ Ս. Գէորգն էր Ապրակունեաց վանքը թէ՞ Երնջակայ համրաւուր Ս. Կարապետի վանքը: Ս. Կարապետի մէջ էր որ Մաղաքիա Վրդ. Ղրիմեցի կատարէր նորոգութիւններ, ուր եկաւ Յով. Որոտնեցի դասաւանդութեան եւ անոր մահէն յետոյ երկու տարի շարունակեց դաս տալ: Թէ՛ Մաղաքիա եւ թէ՛ Որոտնեցի թաղուեցան Ս. Գէորգ եւ ո'չ թէ Ս. Կարապետ: Ս. Գէորգ կ'երեւի թէ աւելի յարմար նկատուած էր վաստակաւոր վարդապետներուն թաղման համար:

Բաւական բան ծանօթ է Ս. Կարապետի մասին, որ ըստ երեւոյթին ծանօթ է եղած իբր Ապրակունեաց Վանք, որուն փակակալը կը յիշուի Ստեփանոս վարդապետ եւ ուր անտարակոյս գրուած է Երեւանի թիւ

2519 Մատթէոս Վրդ. (Ջուղացիէ) «Հայոց Պ. և Խ. (1391), առ ոտս արդիւնարան հրահանորին՝ Գրիգորի մեծի (Տաթևացւոյ), յերկիրս յերնջանկոյ, ի վանքս Ապրակունեաց, զոր մեծ ջանիւ էառ ի յաղթարմայից երկաթեակացն քաջ հաշտառակն Քրիստոսի Մաղաքիա» (վարդապետ Ղրիմեցի):

Իմ ձեռագրաց հաւաքածոյիս թիւ 78ը «Ջեռնաղրութեան Գիրք եւ Քահանայութեան մըն է, գրուած 1456ին ժամանակուան զանազան հռչակաւոր գրիչներէն եւ ծաղկուած Մինաս նկարողէ ճերիցս երանաւ արհիպիսկոպոսի Տէր Ազարիայի... է սա առաջնորդ եւ դռնբաց գերահռչակ ուխտին արքակունեաց ... որ եւ ծառայ սուրբ Կարապետին»: Ջեռագրիս մէջ կայ ընտիր բոլորէջեան մանրանկարը Ազարիա Արքեպիսկոպոսին: Կը յիշուին իր ծնողները այս յիշատակաւորանիս մէջ, հայրը՝ Ալթունտաշ եւ մայրը՝ Աւֆա Խաթուն, եւ իր ուսուցիչը՝ Փիլիպպոս կրօնաւոր:

Ինք կանգնած է խաչվէմ մը Ս. Կարապետի դրան վրայ սա արձանագրութեամբ. «Սուրբ Խաչս յիշատակ է Տէր Ազարիայ եւ պիսկոպոսին եւ ծնողաց նորին հաւան Ալթունտաշին եւ մարեն փայխաթունին, յիշեցէք ի Քրիստոս. Թվին ԶԻԴ(1475)» (Սիւսակաթ, էջ 879),

Մեծապէս յարգուած մէկը կ'երեւի յիշատակարաններուն համաձայն: Վերին Ազուլեաց Ս. Թովմայի վանքին թիւ 15 Աւետարանը որ գրուած է 1336ին, վերստին նորոգուած եւ վերակազմուած է իր մեկենասութեամբ կազմող Թաղէոսի կողմէ՝ որ Ազարիա Արքեպիսկոպոսը կը յիշէ ճշտութեամբ եւ երջանիկ պատուական եւ ընտրեալն ի

հայրապետաց եւ դովեանն փ մէջ եպիսկոպոսաց պատուելի ե փառաւոր հայրապետն մեր զտէր Աղարիա արհիեպիսկոպոս»։ Վերակազմութիւնը կատարուած է Ջձի՛ն (1476) Թուականին։

Ապրակունեաց վանքը կամ ուխտը ուրեմն տարակոյս չկայ որ երնջակայ Ս. Կարապետ վանքն էր, համբաւեալ, որուն մասին տեղեկութիւն չի պակսիր բարեբախտութեամբ, մինչեւ ասկէ կէս դար առաջ։ Մեր նպատակը հոս Ս. Կարապետի պատմականը տալ չէր, որով այսքանով կը բաւականանամ։

Վերջացնելէ առաջ կ'ուզեմ ճշդել որ սխալ է Առաքել Շոռոթեցին, որ Բոպիկ կոչուած է, Երնջակայ Ս. Կարապետին առաջնորդ նկատել 1648ին կամ 1668ին, ինչպէս որ Հայր Ալիշան կ'արձանագրէ (Սիսակյան, էջ 380, Ծանօթ. թիւ 1) անբաւարար յիշատակարանի մը համաձայն՝ ուր կ'ըսէ կը յիշուին ձի յառաջնորդութեանն այսրմ նահանգիտ (Ս. Կարապետի) Յեսայեայ եւ Առաքեալ քաջ բարունակետաց»

(Անդ)։ Մենք արդէն երկար խօսած ենք Բոպիկի մասին մեր ՅԱՅՈՒՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՋՈՒՂԱՅՑԻ գործին մէջ, հրատարակուած Անթիլիաս 1668ին շատոնց Առաքել Բոպիկ հեռացած էր ո՛չ միայն Երնջակէն, այլ նաեւ Հայաստանէն։ Եթէ Եսայիի հետ կը յիշուի Առաքեալ քաջ բարունակետ մը, զայն չենք կրնար նոյնացնել Առաքել Բոպիկին հետ, Եթէ վկայութեան բերուած յիշատակարանը Բոպիկի մէկ կեղծիքը չէ՝ զայն Եսայիի հետ Երնջակի Ս. Կարապետին «առաջնորդ» ցոյց տալու։

Շահանան պիտի ըլլար Յով. Որոտնեցիի, Գրիգոր Տաթեւացիի, Մաղաքիա Ղըրիմեցիի եւ Մատթէոս Զուղայեցիի առնչութեամբ պատրաստել եւ հրատարակել Երնջակի Ս. Կարապետի Ապրակունեաց վանքին պատմութիւնը, որուն ընթացքին անշուշտ պիտի յայտնուի նաեւ Աղարիա Արքեպիսկոպոս Ապրակունեցիի կեանքն ու գործը։ Գուցէ ինքն է Գողթն դաւաթի յիշուած առաջնորդ Աղարիա Արքեպիսկոպոսը 1488-1495 թուականներուն։

Յ. ՔԻՒՐՏՅԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ԳԵՈՐԳ ՍԿԵՒՈԱՑԻԻ ԳԱՆՁԵՐԸ

Մեր միջնադարեան Գանձասացներուն մէջ, իրենց դրած գանձերուն թիւով եւ որակով նշանաւոր անձերէն մին է Գէորգ Վրդ. Սկեւուացի (շ. 1245-1301): Այդ գանձերուն մեծ մասը դրած է այս կամ այն անձին խնդրանքով: Բուրբին ալ անասկիզբի գերեւը կը յօդեն հեղինակին անունը, «Գէորգեա բան» ձեւով: Իր զբոսն մեղի ծանօթ են ասաներկու գանձեր:

Դասաւորած ենք թիւ 2015 ձեռագրին համաձայն, որ կը պարունակէ ծանօթ ասաներկու գանձերէն ասան եւ մէկ հաւը:

Որդագիրները դրած ենք թ. 231 եւ թ. 1878 ձեռագրներուն համաձայն, քանի որ անոնց մէջ կը անանուին գանձերը խնդրող անձերուն անունները:

1.— Գարագ Մննդի եւթն աւուրն, ի խնդրոյ Յովհաննու եկեղեցապանի.— Գերափայլ ճառագայթ, անմուտ արեգակն եւ ջահ անշիջանէի... — Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 231, Թղ. 22: Թիւ 2015, էջ 32, ՎՁ. առաջ:

2.— Գարագ Մննդի ութերորդ աւուրն, ի խնդրոյ ճորին Յովհաննու եկեղեցապանի.— Գերադոյն բնաւից անճառ էութիւն... — Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 231, Թղ. 26: Թիւ 2015, էջ 41:

3.— Գարագ Նիկիոյ աւուր ժողովոյն.— Գրեղին գովելոյ գումարեալ խմբին... — Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 2015, էջ 86:

4.— Գարագ Սրբոյն Թեոդորոսի Զաւրավարին, Գէորգ Վարդապետի.— Գեղեցիկ վրկայ գիտուոր սքանչելի... — Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 231, Թղ. 39: Թիւ 2015, էջ 96:

5.— Գարագ Սրբոց Թարգմանչացն,,

Գէորգեայ Վարդապետի.— Գեոգիոս Աստուծոյ ճոխ թիւ գեղեցիկ... — Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 231, Թղ. 198: Թիւ 2015, էջ 239:

6.— Գարագ Սրբոյն Գէորգեայ Զաւրավարի, ի խնդրոյ Գորգոյ փիլիսոփայի, ի Գէորգեայ Վարդապետի.— Գլխոյն գաւթեղի ընտրեալ գաւթական... — Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 1878, էջ 448: Թիւ 2015, էջ 368:

7.— Գարագ Վարդապայ Սուրբ Խաչին, ի խնդրոյ Տեառն Սիմէոնի Սկեւայ մեծի ուխտին առաջնորդի, ի Գէորգեայ Վարդապետի Լամպրունցոյ եւ Սկեւացոյ.— Գաւթան ուսոյ եւ ցուկ գաւթութեան... — Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 1878, էջ 439: Թիւ 231, Թղ. 311: Թիւ 2015, էջ 377:

Այս քարոզը ստուած է Բագմավէպի մէջ, 1894ին (էջ 423-4), եւ վերագրուած Գէորգ Երզնկացիին: Մեր թ. 1878 ձեռագրին վկայութեան համաձայն որոյնպէս կը հաստատուի թէ քարոզին հեղինակն է Գէորգ Սկեւացին: Իսկ խնդրարկու Սիմէոնը՝ Սկեւայի ուխտին առաջնորդ՝ յիշուած է 1272 թուին, Ս. Աթոռոյս թ. 1654 ձեռագրին մէջ (էջ 163-4):

8.— Գարագ Սրբոց Աւետարանչացն.— Գեղապան զարդիւք պանծունեալ... — Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 231, Թղ. 314: Թիւ 2015, էջ 399:

9.— Գարագ Յովհաննու Ոսկեբերանի, առաջեայ Գէորգ Վարդապետի, ի խնդրոյ Հնթմոյ արքայի Հայոց.— Գլով սքանչելի լոյս քում հանճարոյ... — Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 231, Թղ. 338: Թիւ 2015, էջ 432:

10.— Գարագ Դաւթի Մարգարէին եւ

Յակովբայ Առաքելուն Նորին Գեորգա Վարդապետ(ի) ասացեալ.— Գերահաշտաւն խորհրդոյ դերականց դիտմամբ խաբարացեալ... — Զեռ. Ս. Գ. Թ. 2015, էջ 499:

11.— Գեորգա Վարդապետի Լամպրունցուն ոգեալ քարոյ Սրբոյն Բարսի, ի խնդրոյ քահանային Թորոսի.— Գոյիցըս ընաւից էից յոչէից... — Զեռ. Ս. Գ. Թ. 1878, էջ 419-420: Թիւ 2015, էջ 540:

12.— Քարոյ Սրբոյն Սարգսի Զաւրավարի, ի խնդրոյ սննդակցի եղբոր Սարգսի փիլիսոփայի, ի Գեորգայ Վարդապետէ ըԱկեւտացոյ.— Գրեւորն ի յերկինս անդրանկաց դատուց... — Զեռ. Ս. Գ. Թ. 1878, էջ 429:

Այստեղ կ'արժէ անդրադառնալ նաեւ վերոյիշեալ Սարգիս փիլիսոփային: Սա թէորդ Սկեռացիի կողմէ կոչուած է «սնը»

զակեց եղբայր», ուստի կրնանք ընդունիլ զինքը իբրեւ միաբան Սկեռացի ուխտին:

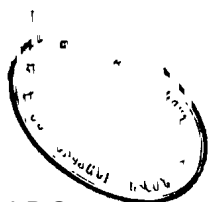
Այս Սարգիս փիլիսոփան, այսինքն երաժիշտը, իր կարդին Հեղինակ է երկու քարոյնեբու, որոնք են.

1.— Քարոյ Համբարձմանն Տնառն.— Սրբութիւն որբութեանց Աստուած անըսկիդրն... Սա կը գտնուի Ս. Յակոբեանց Զեռագրատան Թ. 454 ձաւոցին մէջ, օրինակուած 1299-ին. Թիւ 271 ձաւոցին մէջ, օրինակուած 1316-ին. եւ Թիւ 231 Գանձդիրք-Տաղարանին մէջ, օրինակուած 1394-1415 թուականներուն միջեւ: Այս վերջինին համաձայն լոյս տեսած է Սիոնի մէջ 1950-ին (էջ 144):

2.— Քարոյ Յարութեան.— Սրբէական ձայնիւ նըստեմք զերգս աւրհնութեան քեզ Տէր յարակայ... — Կը գտնուի Ս. Յակոբեանց Թ. 231 Գանձարանին մէջ (Թ. 125), եւ նոյնպէս լոյս տեսած է, 1950-ին, Սիոն առաքելին մէջ (էջ 186-8):

Ն. ԵՊՍ. ՇՈՎԱԿԱՆ

190-98

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՅԱԿՈԲ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՋՈՒՂԱՅԵՑԻՒ ՆՈՐԱԳԻՒՏ ԽԻՍՏ ԿԱՐԵԻՈՐ ՎԱԽԵՐԱԹՈՒՂԹ ՄԸ

(ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՊԱՏՐԻԱՐԿԱՐԱՆԻ ԴԻՒԱՆ, ԹԻՒ 16/6)

Արայ Գալայնեանի անխանջ պրպտումներում կը պարտինք հոս հրատա-
րակուած մեծարժէք վաւերաթուղթը, որ մեծ նպաստ կը բերէ Յակոբ Զու-
լայնցի Կաթողիկոսի գործունէութեան պարգաբանման:

Նորագիտ վաւերաթուղթը, որքան որ Յակոբ Զուլայնցիի բան գրը-
չութիւնը չէ. այսուհանդերձ հարազատ պատկեր մըն է այդ կաթողիկոսին
նիւթական եւ տնտեսական գործունէութեան մասին:

Վաւերաթուղթը կը սկսի *ՌՃԺԴ* (1665) քուականով և կ'աւարտի *ՌՃԺԶ*
Օգոստոս ամիսով, այսինքն՝ 1667: 1665ին Յակոբ Զուլայնցիի էջմիածին կը
գտնուէր, ուր կը հասնի Մարտիրոս Վարդապետը, որ Զուլայնցիի գործու-
նից Կաթողիկոսի կամ Ղրիմցի կոչուածն է: Էջմիածին այդ առթիւ ժողով կը
կատարուի, ըստ վաւերաթուղթին. «Եւ մեր ժողովեալ գնորդակալ վարդա-
պետքն վասն այն ցանկապատուութեան, Հոս երկու անգամ գործածուած
է «ցանկապատուութիւն» բառը, որով հաւանաբար կ'անհարկուի Նզիազար
Այնթապցիի էջմիածնէն գտնէ նիւթապէս անջատողականութեան: Յակոբ
Զուլայնցի կը ստիպուի Մարտիրոս Ղրիմցիի հետ էջմիածնէն Օսմանեան
Հայաստան անցնիլ եւ Կարին հասնելուն լուր կը տտանայ՝ «Թէ սուրբ Երու-
սաղէմայ առաջնորդութիւն Դիվրիկեցի Ղազար վարդապետն յափշտակեաց
յնզիազարիցն»: Ըսեմք որ հոս կը տրուին տարեթիւով պատմական մանրա-
մասնութիւնները, որոնք այլուստ անծանօթ են, որոնցմով պէտք է արբա-
զրիլ ժամանակուան եւ զգէշերուն գլխաւոր տեղեկատուն՝ Օրմանեան Սըր-
բազանի «Ազգապատում»ը: Այս վաւերաթուղթէն է որ կ'իմանանք թէ Յա-
կոբ Զուլայնցի Կարինէն Նզիազար (Թօգաթ), անկէ՝ Կնտարիա եւ յետոյ
Անկիւրիա կ'անցնի: Զինք կը համոզեն իզմիր անցնիլ դրամ հաւաքելով Կ.
Պոլիս հասցնելու համար: Հոս ապացոյց մը ևս որ Յակոբ Զուլայնցի երբեք
իզմիրէն արտասահման փախչելու նպատակ ունեցած չէ, ինչպէս որ մտա-
ցածին կերպով հաւատացնելու ուզուած է ուրիշներէ:

Մանրամասն հաշուետուութիւն կը տրուի այս վաւերաթուղթին մէջ
դրամահաւաքութեան եւ պարտքերու մասին: Կը յիշուի Ոմպիրիոս Վարդ.
Կարկուտ (Նրեւանցի), որ յետոյ Յակոբ Զուլայնցիի համդէպ այնքան ըս-
տոր եւ խալապատկ վերաբերում ունեցաւ:

Շահեկան է որ Յակոբ Զուլայնցիին խառնուած է ապրանքներու առեւ-
տարին ալ, թէ՛ Հայ եւ թէ օտար (մահմետական) առեւտրականներու հետ:

Մեծապէս կարեւոր է յիշատակութիւնը Շարակնոցներու համար տրուած
դրամներու: Այս Շարակնոցները Ոսկանի Ամողերաւմ տպագրածներն են,
1664ին: Տեղ մը կը յիշէ. «ԵՃ (500) Շարակնոցն տուաք Յովանիսին եւ ու-
զարկեցաք ի սուրբ աթոռն, որպէս տնտան հաճոյ է այնպէս լինիցի»: Արդ-

եօ՞ք իրապէս 500 Շարակնոց էջմիածին գրկուեցան: Եթէ այո, այն ատեն ատոմք հոմ փնացուեցան, քանի որ Լեւոնի անէծքը չէր հրատարակուած մէջը: Յետոյ կը յիշուին Աստուածաշունչեր, որոնք նոյնպէս Ոսկանի ծանօթ մեծադիր Աստուածաշունչի օրինակներ են, 1666ին տպագրուած: Գալով Շարակնոցներում, կը յիշուի նաև որ «Թուին ՌՃԺԷ (1668) Ոնոփրիս (Կարկուտ) վարդապետն որ գնայր Տիգրանակերտ... (կը ստանայ) ...ԲՃԾ (250) Շարակնոց, Ռ (1000). զուշ»: Իսկ Քիչ վերջ կը յիշուի. «Շարակնոցէն, ՃԻ (120) տուին Գալթիմ. փոխանակ վարդի իւղին...: Ճ (100) Շարակնոց Պետրոսին եմք տուեալ», Աստուածաշունչերու հաշուետուութեան մէջ կը յիշուի «Ռ (40). Աստուածաշունչ եւ տուաք (Մովսէսին), թէ գրամի պակասին եւ իւր վարձն այն լինի»: Այս Մովսէսն է որուն համար կը գրէ Յակոբ Զուղայեցի. «Մովսէսն ԳՃԶԳ (383) Աստուածաշունչ քերաւ Խոտամպոյ, եւ ձեռագէն առի»: Շարակնոցները սպառելու համար կը վիշալուի որ «Ոչ միայն խաներն են բաժանեալ. բազում անգամ Մինաս վարդապետն եւ այլ վարդապետք են գնացեալ ի Ոսկուդարն առ գնացող վաճառականն, Շարակնոց են բաժանեալ. եւ երբեմն տէր Ոսկանն է գնացեալ, եւ երբեմն այլ մէ: Ասոր քուսկան կը տրուի մօտաւորապէս ՌՃԺԶ (1667) Օգոստոս ամսոյ: Հաս յիշուած Տէր Ոսկանը գուցէ երեսնացին իսկ է: Ճիշդ չէ որ Յակոբ Զուղայեցի վճարումներ չէ ըբած Ոսկանին՝ Շարակնոցներու եւ Աստուածաշունչերուն համար: Վաւերաբուղբին մէջ քանիցս կան յիշատակութիւններ առ այդ:

Քանի որ հրատարակուած վաւերաբուղբը ինքն իսկ կ'արդարացնէ իր կարևորութիւնը, աւելորդ կը սեպեմ ալ աւելի երկարել հոս: Արայ Գալայեանին շատ երախտապարտ ենք իր այս նոր ու կարեւոր գիտին համար: Խաշոր նպաստ մը կը բերէ Յակոբ Զուղայեցիի ՎԱԻԵՐԱԿԱՆ կենսագրութեան համար, որ այնքան ազնւատուած ու խանգարուած էր հէքեաք վիպասանութիւններով, իրականութենէն շատ ու շատ հեռու: Յակոբ Զուղայեցիի մասին մեր փոքր հատորը որ Անթիլիաս հրատարակուեցաւ, իր պարունակութեամբ ալ աւելի կը հաստատուի Գալայեանի նորագիտ վաւերաբուղբով: Յակոբ Զուղայեցին այլեւս յայտնի կ'ըլլայ իր իսկութեամբ, եւ մշուշը որ այնքան կամայական եւ ամապցացող կերպով պարուրած էր գինքը մեր պատմութեան մէջ, այլեւ կը չգնայ:

Օր մը պէտք է ծայրէն ձեռք գարնել Յակոբ Զուղայեցիի իսկական և վաւերական կենսագրութեան:

Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ

ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱՆԱՅ ԹԱԿՈՐ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻՒ ԻՒՐ ԱՐԱՐԵԱՆ
ՊԱՐՏՈՒՑ, ԺՈՂՈՎՈՑ ԵՒ ՏՐԻՑԵԼՈՑ ԶԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՍ Է ՏԵՏՐԱԿՍ

Ի Թուրքի Ռեփ. եւ Դ. Սուրբ յակոբայ տօնի շարաք օրն. Մարտիրոս վարդապետն եկն ի սուրբ էջմիածինն. յաղաքս եղիա-
զարի վարդապետին ցանկապատուութեանն: Եւ մեր ժողովեալ զմերձակայ վարդապետ-
քըն վասն այն ցանկապատուութեան: Եւ յետ
բաղում խօսակցութեան զայս եղի ճանա-
պարհ առաջի նոցա ասելով:

Հոգեւոր որդիք, ք վարդապետք ասաի
ընդ Մարտիրոս վարդապետին զնացէք մինչ
ի Թողաթ: Եւ ձայնեցէք զարդուցի յունան
վարդապետն, եւ յերզնկացի յակոբ վար-
դապետն: մինչ ես առ ձեզ ժամանեմ: Եւ ես
զնամ իսպահան պարսից վէզրիցն որ է է-
թիմալ ղօլվաթն. ի նմանէ ա Թուղթ առ-
նուլն ի վերայ վէզիր աղամին ինձ մօտ ա
ջուր ըմպել է. զԹուղթն առնում եւ առ ձեզ
հասանեմ: Իսկ մերայինքն վասն Թիւրու-
թեան մտաց իւրեանց ոչ հաւանեցան. Թէ
այդ մեր դործ չէ. այլ քեզ է հարկ զնալզ:
Նոյնպէս եւ մարտիրոս վարդապետն թէ ա-
ռանց քեզ եւ ոչ ես զնամ: Բանդի մերայնոց
մտաց Թիւրութիւն ի յատրանայ մարտիրոս
վարդապետն յայտնեաց թէ նոքա զիս զըր-
դէին. Թէ մեր զալն ընդ քեզ զինչ օգուտ է,
այլ ջանա՞ որ զինքն տանիրո: Եւ մեր ելեալ
ընդ մարտիրոս վարդապետին, յորժամ ի
կարին անցաք. եկն Թուղթ իտաժմալոյ թէ
սուրբ երուսաղէմայ առաջնորդութիւն
զիվրիկեցի զազար վարդապետն յափշտակ-
եաց յեղիազարիցն: Ի հասանել Թղթոյս զու-
նիստ ուր որ պատահի Թուղթ զմարտի-
րոս վարդապետն Թեւօք արծուայ առ ձեզ
հասա՞. եւ այսքան մարդոյ Թուղթ զրեա՞:
Մինչ ի Թողաթ այլ տեղ չըկայր պատշաճ
հասաք ի Թողաթ: զոր ինչ զրեալ էին մեզ՝
ցուցաք ղօլվաթաւորացն: Եւ ղօլվաթաւորքն
եւս զնոյնն պատշաճ տեսին: Իսկ մարտի-
րոս վարդապետն առաքեցի իտաժմալ. եւ
մեք մնացաք ի Թողաթ, պատուիրելով Մար-

տիրոս վարդապետին Թէ փութով փութով
Թուղթն ի մեզանից պակաս չառնես: Աղու-
հացի երկրորդում շարաքին զնաց մինչ ի
Համբարձումն Թուղթ մի չեկն առ ձեզ: Իսկ
Հողոյս զալլատեանն յամախայ սուրհան-
դակ մի առաքեցաք Թէ մինչ ի Համբարձու-
մըն ի եւ է. օրն պարտիս դառնալ: Եւ մեք
զնացաք ի կեսարայ եւ ոչ սայովն ողորկե-
ցին զիր մինչ ի ուրբ Աստուածածնի տօնն:
Եւ յետ այնորիկ ի կեսարիայ եկաք յան-
կուրիայ: Եւ նոքա սուտ Թղթերով զմեզ
ուրախացուցանէին Թէ ամհոզ լեր զամե-
նայն ինչ Հողացեալ եմք: Եւ ես իրաւ կար-
ծէի զնոցա այնպէս զրեւն. ըստ իւրեանց
Թղթոյ պատշաճին զրէի եւ ես նոցա Թուղթ
յուսադրութեան: Բանիցս անդամ ի յան-
գեւրայ զրեցին Թէ չլինի իտաժմալոցոց
հաւատաւ: Եւ զաս որ վնաս մեծ կու կրես:
Բանդի ի մէջ նոցա Համարութիւն ոչ զոյ,
այլ յամենայն իտաժութիւն է: Սախին
սախին՝ նոցա եկած մարդոյ Թղթոյն չհա-
ւատաս, այլ փութով զնա՞ իզմիր եւ ձեզ
զրամ հասո՞, փոքր ինչ բան է մնացեալ որ
զայն այլ Հողամք: Եւ մեք հրաւիրակ ու-
ղարկեմք զքեզ փառօք եւ մեծարանօք բե-
րեմք իտաժմալ: Եւ մեր իրաւ Համարելով
զնոցա զրեալն, փութով զնացի իզմիր, եւ
այնքան պարտք արարաք եւ առաքեցաք
իտաժմալ:

Ի Թուրքի Ռեփ. եւ յունվար ամսոյ Բ.
մտաք իզմիրն: Իսկ Մարտիրոս վարդապե-
տն եւ խօճէնց կաղըզվանցի աւազն ուղար-
կեցին առ ձեզ, իզմիրն. Թէ պարաթն Աստ-
ուածատուր վարդապետի անուանն արարաք
մեզ զրամ հասոյ. Եւ ես Բ. Ա. կարմրի
սպրանք փոխ առի. Ե. Ա. կարմրի տէւածի
Գրիգորիցն առի, եւ Դ. Ա. կարմրի կուրճի
Դասպարիցն եւ Ծահլէրտուցն առի: Զժի-
Թումանի անամի ըսպահանայ եկեալ փար-
շայ. աղուլեցի Սաֆարիցն առի: Այս ա-

առանձնաբար, դժն զոռուչ այլ նազտ եւս տուի Սարգսի ձևն այս ապրանաց քրեկ եւ խորհ: Այն ապրանքս խոնայ Խորովի եղ-
բայր սարխոյի ձեռքն. եւ կողղղովանի ա-
ւազի ձեռքն ուղարկեցի առ Մարտիրոս
վարդապետն, առ խոնայ իմիրզան, եւ առ
խոնայ Խորովն իստամպուլ: Իսկ Մամուտ
ազան էն. զոռուչ իմ ուղարկած ապրանքին
կէօմրուկ էր առեալ որ աէլթէրուսն զրած
է: Եւ ես մէկ մարդ աէլեանոցն. եւ մէկ
մարդ Գասպարիցն տարայ Հետս ի սուրբ
Երուսաղէմ, որ Աստուածատուր վարդա-
պետն առնում տամ նոցա: Եւ Աստուածա-
տուր վարդապետն Բ. պատճառ եզ առաջի
իմ, մէկ թէ Մարտիրոս վարդապետն զիւր
չուսիս, եւ մէկ թէ առ ձեռն պատրաստ զը-
րամ չուսիսք. վասն այս պատճառիս պար-
տատէրքն ընդ իս դատարիկ դարձան իստամ-

պուլ. որք էին Շահվերտու փեսայ Մովսէ-
սին. Թիֆլիզցի կնոկին: Եւ յետոյ որ Գաս-
պարին եւ Շահվերտին կտարվեցան. Հետ
իւրեանց պարտատիրոցն, խոնղաբարցն էմ
եւ զպիուծի պաշին էին Հանեալ. եկին իս-
տանպուլ դիս րոնեցին. Ժը. օր այն դափա-
ւծի պաշու տանն Հափս արարին. կուրծոց
ապրանքն պալաթիջի զՀուս իպարհիմի մա-
տին զրաւ էր. ընմ զոռուչ խարճել էին: Այն
ապրանքն ընմ. զոռուչ նազտ փոխարէն
տուաք կուրծոցն. Գ. Ե. կարմիր Հասպիցն
պրծանք: Եւ մնաց աէլեանոցն. Ե. Ե. կար-
միր պարտքն, եւ Սէֆիրի Յ.ԺԷ. Թումանն
ի վերայ իմ պարտքն: Թիֆլիզցի պար-
խուսարէնց կնոկինն պարտքն նորա մէջն
է. մինչ ի սուրբ էջմիածինն գնալն Բ.Գ.Յ.
զոռուչ տուածն է: Իսկ ի սուրբ էջմիածինն
գն. Խ. Թումանի նոր Թէմուզուկ տուաք որ
տալու ենք:

ԱՌԱՋԻՆ Ի ՄԵՐ ԷՏՐԵՆԷ ԳՆԱՆ:

Առաջին ժողովքն որ եղեւ ի խանէրն,
Գ. քիսա ակնցի Կարապետին եւ չօփան Յա-
վանիսի դրամպին: Ա. քիսայ եւս խոնայ
յովանիսին: Բ. քիսայ, Խն. զոռուչ Զու-
ղայցի աւետիքիցն առաք տարանայ:

Բ. քիսայ զօնաւել պետրոսիցն առինք
նազտ զրամ. Բ. քիսայ այլ մատանին: Գձ.
զոռուչ զափանցի Մինասիցն առինք: ԶձՄ.
զոռուչ շլորիկէնց Գրիգորիցն առինք: ԳՅ.
զոռուչ Թոխատցի Մինաս վարդապետի ու-
ղարկածն: Բ. քիսայ, քնն. զոռուչի մուշկ
աղապելուցն առինք: Գ. քիսայ քոս Խաչի-
կիցն առինք: Ա. քիսայ Շահնազարիցն ա-
ռինք: Եձ. զոռուչ Մր. Աստուածածնին եղեալ
վաճառականաց ժողովքն:

Բ. քիսայ մեր Մանուէլիցն առինք: Զ.
զոռուչ պալաթու ժամն առի խոնոցն: ԲձԻ
զոռուչ անխիւրտոյ դանձանակն: Ե. քիսայ ի
զոռուչ բաշակոթ յովանիսի մուշկն:

Ա. քիսայ Ժ. զոռուչ Թոխաթէն տուած
աղուլեցի տանկին:

Ե. քիսայ զիմ զգեստի զրաւ եղեալն: Գ.
քիսայ Այի պէկին տուաք:

Բ. քիսայ Յիւլ մարչիլ տուած են աղու-
լեցի տանկին ի սուրբ էջմիածինն, որ քիս-
միւ փիլաւին ընկեր էին:

[ՂՁՄ. զոռուչ:]⁽¹⁾ խոնայ Խաչիկի սրդի
կիրակոսիցն առի: Մէկ քիսայ:

ԳձՄ. զոռուչ Թօփանց յակորճանի մա-
տանայ գինն: ԶձՄ. զոռուչ Խորովին տը-
ւաք, Բարսեղի Ժ. զոռուչ ողորմութիւն սու-
րա մէջն է: Բ. քիսայ աղուլեցի խոնայ ա-
րվադի սրդի առանք, եւ սուրինք Այի պէկին:
[Եւ առաք զմատանին:]⁽²⁾ Եւ Մանուէլի սր-
դի յովանիսի ալմասի Հոգին կէսն եւս տը-
ւաք ալի պէկին: Որ կանէ Գ. քիսայ քն զը-
ռուչ: ԳձՄ. զոռուչ զալաթիւ ժամն տուաք
ալի պէկին:

ԶձՄ. զոռուչ սուրբ Աստուածածնի ժամն
տուաք ալի պէկին:

Ե. քիսայ լուղայցի Խաչարիցն փոխ
տուաք, տապալն նաղտով ծախեցաք. ԳՅ.
առլանլու պակասեցաւ, այս դրամիցս ԳՅ.
մարչիլ կնոկինն տուաք. ԳՅ. աղուլեցի
Սաֆարին տուաք. եւ Թէմուզուկն առանք:
Եւ այլ մնացեալն խոնոց ձեռն. Ստեփան-
նոս վարդապետի երուսաղէմ գնալոյ խոր-
ճըն, խոնայ իմիրզին եւ ոնոփրիոսի կիրիտ

(1) Մկաւեմ Զեյնալու

(2) Յարբեր դերմ աւելցուած է

զնալէ խորճն սորանից է եղեալ: Է՞ծ զըռուշ:

ԹԻ. զուռ զոր Մարտիրոս վարդապետն առեալ էր, աստապատեցի Յովանիսէն որ տանէր սուրբ երուսաղէմ տալը. եւ չէր տուեալ, մեք երաշխաւոր էաք: Դձ՛՛. Թու՛ման տուի Յովանիսին. խղ. Թուման սուրբ երուսաղէմայ նուիրակածն է տուած, որ Թոխաթցի Պօղոս վարդապետն Երեւանայ երկիրն էր նուիրակեալ, եւայլն սուրբ էջմիածնայ է տուած, մեղանէ առածն. զմ.ձգ. Թուման է:

Զ. զիսայ իզմիր կերպանց Գրիգորի ընկեր մելեոնից ճոթ առինք. ա. բաժինն ու-

ղարկեցին սուրբ յու տղայ Աստուածատրին: Բ. բաժինն առ Խոսրովն Հայտուծին ձեռքըն:

Հաճի խմայիլի եղբօր Հաճի իպրահիմիցն, լք. զիսայի աստապատն որ առանք, դ. բաժինն արարին. ա. բաժինն տուին ալի պէկին. ա. բաժինն տուին ալի չֆէնտուն. ա. բաժինն տուին պաղի չէլեպոյն. ա. բաժինն պալաթցի իպրահիմ ջնուտին: Զուղայեցի Գրիգորիցն դ. զիսա կարկուտն առեալ է, ձրմ. զուռ յի աստապ, ըմ. զուռ նաղա. դարձեալ Գրիգորիցն առաք յետի անդամն, գ. զիսայ, մուշկ, դրամ, եւայլ ինչ: Մեք առաք եւ տուաք խօճոցն:

ԻՍԿ ՅԱՂԱԳՍ ՄԱՀԱՄԵԴ ՍԱԼԱՄԻ ԽՈՂԱՅԻՆ, ՈՐ ԻՆՁԳ ՏՈՒՆԱԼ ԵՄ:

ԲՃԾ. զուռ մէկ.

ԳձԻԹ. զուռ մէկ. մուրատի ձեռքն խոսքովին եմ հասուցեր, որ մուրատն իւրն նօթար էր:

ԵՃ. զուռ կաֆայու եկածն:

Ռ. զուռ պուրսայու եկած չուխան.

ԷՃԾԵ մահաւորի Հայրապետին է:

Զձն զուռ Մինաս վարդապետէն եկածըն:

ԲԻՁԻ զուռ ալի չֆէնտուն. հին պարտք եւս ունէին ալի չֆէնտուն որ վճարեցի:

ԶԻՂԸ զուռ պաղի չէլեպոյն:

ԷՃ զուռ Խօնայ Աստուածատրին:

ԵՃԶ Խանճի մարտունն:

ԶԻԽԲ զուռ եւ կէս, մեր Մանուէլինն:

[ԿԵ Թուման նաղա դրամ որ խաչիկն է տուեր. քա զուռէն ժէ պակաս յուտին. աղապանուն գինն է. որ ալֆաթունիցն. փրկողէկին. եւ Հերապետիցն առաք:]⁽³⁾

Այս զալաւ է գրած:

Գ. զիսայ Գրիգոր չէլեպոյն:

Բ. զիսայ խանդուից առածն:

Գձ զուռ մահաւոր Եարզնու տղինն:

Ա. զիսայ զափանցի պունեալիցն առաք: [Կիրակոսը:]⁽⁴⁾

Դձ զուռ զափանցի ջիւալիցն առանք:

Գ. զիսայ ջուղայեցի պունեալի տղայ Թուրքացած Մահմատիցն առաք:

Դ. զիսայ խուլ Գրիգորիցն [առաք]⁽⁵⁾ [Կիրակոսն էր առեալ:]⁽⁶⁾

Դձ զուռ լոնտրինայ զաղըցի Ղուկասիցն առաք. [իզմիր զնալէ ժամանակն:]⁽⁷⁾

Վանցիքն որ Թաղաւորէն զափուլի պալի բերին վրացոցն վրայ. զիս եւս բռնեցին ժն օր դն կարծրին համար. հայրապետին խր. հօխայ էր հաւան. Հօղին գինն Ծ. զուռ նաղա դրամ. ձրմ. զուռուռ: Ալհաթունին եւ փրկիւրէկին, Աղարանին գ. զիսայ է:

ԶԻ. զուռ Մարտիրոս վարդապետն աղարկեաց, որ ալաւաւն բերաւ:

Թուին ՌձժԷ Ռոնփրիսա վարդապետն որ զնայր տիպրանակերա, Գրիգոր չէլեպոյնցն, ձրմ զուռ նաղա դրամ փոխ առաւ: զմ զուռ Հին պարտք կայր ի վերայ խօնայ մերգին եւ խոսրովին. զայն եւս եղ ի վերայ սր եղեւ, քա զուռ: ԲՃԾ Զարակնոց, ո. զուռ: Զով ոք նուիրակ եմ կարգեալ ի նոցանէ առնու, եւ զն զուռն վճարէ:

Շարակնոցէն, մի տուին դաւթին. փո-

(3) Միւսնով ջնուած եւ յաշորգ աղջ ունէնցում:

(4) Յետոյ աւելցում:

(5) Միւսնով ջնուած:

(6) Յետոյ աւելցում:

(7) Յետոյ աւելցում:

խանակ վարդի իւղին. եւ չափողների թաժ-
քին՝ ձ շարակնոց պետրոսին եմք տուեալ:

Դարձեալ, զայս ինչ տուեալ եմ. մաւ-
տեաի տաաուրի որդի Գրիգոր չէլէպոյն.
նքն զուռչի մուշկն. որ յովանիսին էի առ-
եալ:

Ի՞նչ զուռչի շարակնոց:

Ըձ զուռչ յառաջ շարակնոցի զնէն եւ
քարվանէն:

Ձձ զուռչ եւս ետու Գրիգոր չէլէպոյն:

Ա. զուռչի փառայ եւ չիբայն:

Իձ զուռչ կարմիր կտաւին, եւ այլոց,
զոր պետրոսն է տուեալ:

Իձ զուռչ զգուրիցն որ պարաք արարաք
յաշազա շարակնոցին. ազուռչ թուղթն
տուաք զգուրկին պարտուցն կողմանէ. ըզ-
մնացեալն յովանէսն վճարէ: Եձ շարակ-
նոցն տուաք յովանիսին եւ ուղարկեցաք ի
սուրբ աթոռն, որպէս տեսառն հաճոյ է այն-
պէս լինիցի:

ԻՆՁԿԻ զուռչ Աստուածաշնչոցն մով-
սէսին:

Ձձ մարխաթին եւս Աստուածաշնչոցն է:
Դարձեալ նքն զուռչ որ տուաք մովսէ-
սին, մնացելոյն. Խ. Աստուածաշնչի եւս
տուաք, Թէ դրամի պակասին եւ իւր վար-
ձըն այն լինի: Դարձեալ, ես որ զնացի խ-
պահան, քանի մի դրամ եւս տուի ըտպի
արարի, յինէն թուղթ եւս խնդրեաց, զայն
եւս տուի. Թէ մովսէսն զՆՁՁ Աստուածա-
շնչի բերաւ խառմալ, եւ ձեռացէն առի,
եւ այսքան զուռչ ետու որ վերէն կամպի
կայր, եթէ ոք ընդ մովսէսին խօսի պատառ-
խանին եւս տամ:

Թուին ԻձԺՁ Օգոստոս ամսոյ մտաք
խառմալ:

Ամիս մի մնացաք ուսկուդարն. զմեզ
բռնել ետուն Եղիազարին բարեկամքն զայ-
մուղամին, եւ մասմուտ աղայն զմեզ ազատ-
եաց եւ դարձաք ուսկուդարն: Ձկնի քանի
ինչ աւուր մտաք խառմալ: Առաջին ժո-
ղովքն խաներին եղև, Է. քիսայ: Միւս ան-
գամ վաճառականացն. Ծ. քիսայ, ի սուրբ

Աստուածածինն եղև: Լինդ, վեց անգամ
այլ ժողովք է եղեալ ի խաներն, այն ես մի-
այն դրեալ եմ եւ թուղթն տուեալ իւրեանց,
որ իւրեանքն են ժողովեալ: Նոյնպէս շա-
րակնոցին եւ Աստուածաշնչին բաժանելոյն
եմ գրեալ, Իսկ դրամ ժողովելն խօճայ մի-
գէն, եւ խօճայ խոսրովն են ժողովեալ: Ոչ
միայն խաներն եմ բաժանեալ. բազում ան-
գամ Միխաս վարդապետն եւ այլ վարդա-
պետք են զնացեալ ի ուսկուդարն առ զնա-
ցող վաճառականն. շարակնոց բաժանեալ.
եւ երբեմն տէր Ուկանն է զնացեալ, եւ եր-
բեմն այլ ոք: Բայց առանց խօճոց մարդո-
ցըն ոչ է եղեալ, եւ երբեմն ի Գրիգոր չէ-
լէպին յանձնէին, զորամ ժողովելն:

Յառաջ որ զնացի ի յատրանայ, դինչ
ժողովք որ եղև, Թէ տեղացի ժողովրդե-
նէն, եւ Թէ ի վաճառականաց, եւ կամ հաց
եփողաց փոճեղէն: Նոյնպէս երթեւեկողա-
ցըն. զինչ որ ժողովեալ եմք. եւ տուեալ
եմք ի ձեռն խօճայ միւրդին. եւ խօճայ խո-
րովին:

Հաց եփող վարպետներացն. եւ ի (ուս-
տա?)⁽⁶⁾ ... ճոց քարխաներացէն. Բ. ան-
գամ ժողովքն որ եղեալ է ի Հինդ տարոյ
մէջն, քան ղէ քիսայն աւել է եղեալ, եւ ոչ
պակաս: Բայց յատուկ յատուկ ոչ եմ զըր-
եալ: Իսկ Ե. տարի որ խառմալ նստեցաք.
Բ. անգամ զլիաւոր ժողովք արարաք, ե-
կեղեցիս. եւ ի տեղացի ժողովրդեանէն:

Նոյնպէս հաց եփողաց փառն վարպեա-
ներէն: Ոչ մի այն զլիաւոր ժողովքին, բա-
զումք առանց զլիաւոր ժողովքի տուեալք
են: Ձի որքան մեք զատարազ եմք արար-
եալ. երբեմն վարդապետք են ծանուցումն
արարեալ. Ծ. զուռչ Կ. զուռչ աւելի եւ պա-
կասն է եղեալ: Նոյնպէս եկեղեցեաց զան-
ձանակն, երբեմն մեք խորճի եմք արար-
եալ, եւ երբեմն տուեալք եմք մեր խօճո-
ցըն: Իսկ խաներին զանձանակն խօճէքն են
առեալ: Ը. տարոյ մէջն որ Բ. անգամ ժո-

(6) Զուրի Հեռեւանքով արուած եւ տեղե-
թեւելի:

զովք է եղեալ. իստամպօլ, եւ զուռուշ
աւել է եղեալ 1) (9)

Գրիգոր վարդապետն որ ի կեսարիայ ա-
ռաքեցաք, թէպէտ ժողովեալն բազում էր,
ի յայն տարին. թիմինն կոտորվաւ. էն զը-
ռուշ եղեւ բերեալն, Զի յառաջն, ժր թի-
մինն էր ա. զուռուշ յետոյ ին թիմինն եղեւ
մէկ զուռուշ:

Երեք հարիւր զուռուշ Դանիէլ վարդապե-
տըն բերաւ, պուրսայու, քիւթահիտոյ եւ
այլ մօտակայիցն:

ՄԱՀՄՈՒՑ ԱՂԻՆ, ԽԹ ՂՈՒՌՇԻՆ ԶՈՐ ԻՆՉ ՏՈՒՆԱԼ ԵՄ, ՆԵՐՔՈՑ ԳՐԵԱԼՔՆ ԵՆ:

ԽԱ քիսայ եւ գնիք զուռուշ: Զձ զուռուշ
այլ:

Կարվանի Ը քիսայն, զոր առեալ եմք
սորա մէջն է: եւ այլն այս տեղս չէ:

Նոյնպէս եւ իստամպօլու եկեղեցեաց,
եւ հաց եփողաց, տուրքն եւ ողորմութիւն
սորա մէջն չէ:

Նոյնպէս եւ ատրանացոց առաջին գնա-

(9) Յետոյ աւելցուած:

ԵՄ ասկոյ դառապաֆն եւ շուխայն, զոր
առաք ի տէվաճոյն:

ՃԺԷ թումանի անամի տոպապն, զոր
առաք ազուլեցի սէֆէրէն:

ԴՃՄ զուռուշ տարիւնն եւ աւաքին ետու,
որ դայա վերոյ գրեալ ապրանքս բերին ըս-
տամպօլ:

ԿԳ. քիսայ եւ քոքնաձէ մանր զուռուշներն:

Դ. քիսայի ասպապ իղմիրու ուղարկա-
ծըս:

ԺԵ քիսայ աստապատցի յովանիսինն:

ԼԲ քիսայ հաճի իպրահիմինն:

լոյն մեր, տուրքն հաց եփողաց եւ վաճա-
ռականացն սորա մէջն չէ:

Նոյնպէս եւ վարդապետաց եւ հայրա-
պետին ժողովքն, որ իսկուտար գնացող վա-
ճառականաց. եւ նաւով գնացողացն տուր-
քն. զոր առին սորա մէջն չէ:

Նոյնպէս շարակնոցաց գինն, եւ Աստ-
ուածաշնչոց հիսապս սորա մէջն չէ:

Նոյնպէս եւ խաներին գանձանակներն,
սորա մէջն չէ:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՆՈՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍԲ

Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքարանի Բզմածարներուն մէջ (Ք/ 15/6) կը գտնուի ձեռագիր կանոնագիր մը՝ «Աղլայի կանոնադրութիւն» ընդհանուր խորագրով եւ 1857 Մարտ 22 թուականով։ Ան, իրականութեան մէջ նախատրուարն է Պոլսոյ Հայոց 1860-ի եւ 1863-ի Աղլային Սահմանադրութիւններուն եւ ցարդ անտիպ մնացած է, ինչպէս կը վկայեն Արշակ Ալ-պոյաճեան⁽¹⁾, Օրմանեան Սրբազան⁽²⁾ եւ ուրիշներ։ Հրատարակելով զայս, անհրաժեշտ կը դանեմ մի քանի ծանօթութիւններ առ այդ կանոնադրութեան եւ զայն կեանքի կոչող մթնոլորտին ու պայմաններուն մասին։

Աղլային Սահմանադրութիւնը հիմնապէս կը ներկայացնէ Պոլսոյ Հայ Պատրիարքութեան եւ անոր գլուխ՝ Պատրիարքին վայելած իրաւասութիւնները, իրաւունքներն ու առանձնաշնորհները։ Եւ որովհետեւ Պատրիարքը Սուլթանական կառավարութեան առջեւ պաշտօնական եւ միակ ներկայացուցիչն էր ամբողջ Տաճկահայութեան կրօնական եւ աշխարհիկ կեանքին, հետեւաբար վայելած արածօնութիւններն ալ նոյն ձեւով կրնային համարուիլ ժողովուրդինը, անոր՝ որ մանաւանդ մայրաքաղաք Գ. Պոլսոյ մէջ մեծ դեր մը ունէր Պատրիարքի ընտրութեան եւ Պատրիարքարանի գործերու մասնակարարման մէջ։

Եւ Պատրիարքութիւնը կը վայելէր լայն իրաւասութիւններ, որոնց ըսկզբնաղբիւրը կու գար 1461-էն, երբ, Պոլսոյ զրաւումէն միայն ութ տարիներ վերջ, Փաթիւ Սուլթան Մուհամմէտ Երկրորդ Պրուսայի Յովակիմ եպիսկոպոսը պատրիարքութեան կը բարձրացնէր, զանպան նպատակներով։ Այդ Աթոռը հայկական ներքին կեանքին մէջ շատ գործօն դեր մը կը սկսի ունենալ մանաւանդ ԺԷ եւ ԺԹ դարերուն։ Սակայն Օսմանեան Սուլթանական միապետութեան ամենէն ծայրայեղ վարչաձեւին տակ ապրելով, այդ Աթոռն ալ պիտի ունենար ոչ-ժողովրդավարական գործելակերպ մը, մասնաւորաբար Պոլսի զաղթած Ակնցի սեղանաւոր-ամիրաներու ազդեցութեան տակ։ Իրապէս ալ, 1600-ական չրջանէն մինչեւ Սահմանադրութեան հաստատումը 1860-ին, Պատրիարքարան եւ Պատրիարք ենթակայ կը դռնենք ազդեցիկ ամիրաներու քահանայութիւններուն եւ մրցակցութիւններուն. մասնաւորաբար 1800-էն յետոյ, այդ մրցակցութիւնը կը կայանայ ճարտարապետ եւ սեղանաւոր ամիրաներու միջեւ։

Նման անսահմ գործունէութիւն մը Պատրիարքի կամ ամիրաներու կողմէ՝ կ'ենթադրէր զարդացման համեմատաբար շատ ցած մակարդակ մը Հայութեան համար, ինչպէս նաեւ Թուրքիոյ մեկուսացումը Ներպական լու-

(1) Ալպոյաճեան. Ընդարձակ Օրոցոյց Ս. Փրկչեան Հիւանդանոցի Հայոց։ Պոլս, 1910, էջ 367։

(2) Օրմանեան. Ազգապատում։ Գ. Հատոր, Երուսաղէմ, 1927, էջ 4017։

սուերութեան եւ քաղաքակրթութեան կեանքէն: Այսպէսով է որ Թուրքիոյ եւ անոր հպատակ ջրիստոնեայ համայնքներուն համար կեանքի աւելի բուրբ պայմաններու յոյժ կը բացուի 1827-ին, երբ Ռուսիա՝ Թուրքիոյ ուղղափառ (Օրթոտոքս) ջրիստոնեայ ազգութիւններու իրբեւ պաշտպան պատուր բազմ կը յայտարարէ. պատերազմ մը, որ կը վերջանայ Թուրքիոյ համար աղետալի հետեւանքներով (1829 Հոկտեմբեր 7-ի Արքրիստոպոլսոյ դաշնագիր): Մակայն այս պատերազմին դրական իրր արդիւնք, օրուան տիրակալը՝ Սուլթան Մահմուտ երկրորդ (ամենէն բուսամիտ դահակալներէն մին կայսրութեան, 1808-1839), Թուրքիոյ ներքին կեանքին մէջ Եւրոպական որուէ միջամտութիւն արգիլելու նպատակով կը ձեռնարկէ բարենորոգչական զանազան ծրագիրներու իրագործման. արդէն 1826-ին ամբողջութեամբ ջարդել առւեր էր Ենէիշիբիւնները, որոնք պետութեան անտեսական ուժը ծրծելէ զատ՝ փորձածք դարձած էին պետութեան, իսլամ եւ ջրիստոնեայ բնակչութեան համար հաւատարմացն: Մահմուտի շնորհիւ է որ կը կազմակերպուի Բըքական քանակը, կը բացուին զանազան բարձրագոյն մարտականներ եւ երկրին անտեսութեան դիտական հիմ մը կը արուի:

Բարենորոգչական այս քայլերը մեծապէս կ'ազդեն հպատակ երկու ջրիստոնեայ համայնքներուն՝ Յոյներուն եւ Հայերուն վրայ: Բացուած երկրորդական վարժարանները միմիայն խոյսնէրուն համար էին. 1790-ական թուականներէն Պոլսոյ մէջ դոբժող Հայ Թաղային վարժարաններու չըջնաւարտներ մըցիլ կարենալու համար իրենց Թուրք հասակակիցներուն հետ՝ պէտք ունէին բարձրագոյն ուսման սեփական հաստատութեան մը: Եւ, ի վերջոյ, երկար տաղանայներէ ետք, 1838 Դեկտեմբեր 9-ին կը բացուի Սկիւտարի Զեմարանը, հաստատուած Երուսաղէմաւունի շէնքին մէջ, Երուսաղէմի վանքէն եղած մեծագոյն մար փոխառութեամբ մը: Զեմարանի այս շէնքին շուրջն է որ ծայր կու տայ պայքարը, երբ ամիրաներ շէն ուղեր իրենց խոստացած նպաստը վճարել եւ երբ, առաջին անգամ ըլլալով, ազգային դոբժերու մատակարարութեան կը կոչուի արհեստաւոր (էնսաֆ) դասակարգը, Թէեւ փորձը անյալող կ'ըլլայ:

Դպրոցի մը ներթափան մատակարարման պարզ խնդիրէն շուտով զտակարարային վէճերու եւ իրաւունքի ու պարտականութեան կենտական հարցերուն հասնիլը՝ շատ քնական ընթացքով մը յառաջացաւ: Պոլսահայութեան մէջ: Ժողովուրդ տարրը, որ իրբեւ դոբժուն ուժ յաճախ բացակայ է մեր պատմութեան մէջ, իր պաշտօնական մուտքը կ'ընէ Պատրիարքարանէն ներս մոլեռանդութեան մօտեցող պայքարներով եւ ցոյցերով: Կիսազգրագէտ համայնք մը, որպիսին էր Պոլսահայ գանգուածը 1840-ական թուականներուն, միշտ վտանգաւոր է եւ ամբողջ մը բաւոր յոռի գիծերը իր մէջ կը կրէ: Բաւական ան միտամանակ ուր բնազդ մը սնի, որով կրնայ անգիտակցաբար զգալ արդարն ու ճշմարիտը. բարեբախտութիւն է որ Եւրոպական դարգացումով սնած խումբ մը երիտաւարդներ կըցան զուրի իսնգնիլ բազմութիւններու անուղի հոսանքին եւ արդիւնաւոր կերպով օգտագործել ուժը՝ զոք այդ ժողովուրդը կը ներկայացնէ:

Եւ պետական նոր կարգադրութիւններն ալ կ'օժանդակէին ժողովրդական մղտումներուն: 1839-ի Նոյեմբեր 9-ին, զաւ բարձրանալէ հաջիւ հինգ ամիսներ վերջ, Սուլթան Ապտուլ Մէհմետ (1839-1861) Կիւլանէի պալատին մէջ կը հրատարակէր բարենորոգումներու իր պատմական հրովարտակը, Խաթթը Շէրիֆ, որ, Օսմանեան կայսրութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով օրէնքի հաւատարմութիւն եւ ազատութիւն կը բերէր ջրիստոնեայ հպատակ-

ներուն: Այս հրովարտակէն ըսող նոր կանոններու ամբողջութիւնը Թանգի-
մաթ կը կոչուի:

Թէեւ Թանգիմաթը չգործադրուեցաւ, որովհետեւ Թուրքիա ակնթարթի
մը մէջ չէր կրնար ինքզինք միջնադարի յետամնացութիւնէ ներդպական քա-
ղաքակրթութեան գիրկը նետել, այլ Հայեր ջանացին առաւելագոյն կերպով
օգտուիլ անոր ընձեռած դանազան բարիքներէն: 1839-էն մինչև 1866, աւելի
քան տասնհինգ տարի, Պոլսոյ թաղերուն մէջ կը հաստատուի Հայ մարտա-
րաններու ցանց մը եւ այդ դպրոցներու մաստակարարման հողը ինքնարեւո-
բար ծնունդ կու տայ Պատրիարքարանի Հովանաւորութեան տակ գործող
Ժողովներու եւ ուսումնական խորհուրդներու, ամէնքն ալ Հետզհետէ Ժողո-
վրդական անդամակցութիւն մը ունեցող: Այսպէս է որ, դարձաւ պայքար-
ներու եւ անդինդ հակամարտութիւններու մէջէն գանգադօրէն տապարէզէն
կը քաշուին ամիրաները, աեղ տալու Համար պետական նախարարութիւն-
ներու մէջ պաշտօնավարող էֆէնտիներու, ներառյալն վերադարձող բժիշկ-
ներու, ճարտարագետներու, անտեսադէտներու, մասւորականներու եւ պառզ
Ժողովուրդի ներկայացուցիչներու: 1840-ը չթեւակոխած, արդէն կազմուած
են Գերագոյն եւ Հոգեւոր Ժողովներ, թիւած՝ Ընդհանուր Ժողովէ մը, որ
կազմուած կ'ըլլար Համայնքին երեւելի նկատուած անձնաւորութիւններէն
(ամիրաներ, անոնց դործակիցները եւ արհեստագետներ):

Այստեղ պէտք է շեշտել որ դասակարգային եւ իրաւունքներու տիրաց-
ման այս անընդմէջ պայքարներուն իրրեւ արդիւնք, ցարդ ամիրաներ կը
ներկայացուին ամենէն անխորժ եւ մութ գոյներով, ինչ որ, կը խորհիմ,
իրականութեան ամբողջութեամբ համապատասխան չէ: Ամիրաները կը
ներկայացնեն որոշ ժամանակաշրջանի մը զաղափարներն ու հասկացողու-
թիւնները, ինչպէս նաեւ որոշ դասակարգի մը հոգեբանութիւնը: Անոնք
ընդհանրապէս կրնարազէտ անձեր էին, գրեթէ ոչինչէն սկսած կանգը եւ
կարգը ունեւորու կամ թաղաւորներու անգանաւորութեան հետած: Արդէն ի՞նչ
պիտի ընէին զգալիութիւնը, երբ իրենց խելքը իրենց աւելի քան կը բա-
ւէր. ինքնափտահներ էին, իրենց հարստութեան ու դիրքին կոթնած. իրենց
անձնական կեանքին համար օգտակար այս հաւատամբով ալ կը մօտենային
Հանրային կեանքին, այսինքն պատրիարքները զահ բարձրացնելու կամ անկէ
նետելու գործին եւ եկեղեցիները չէն պահելու պարտականութեան: Այս
պարտականութեան զգացումը ներծին էր իրենց մէջ, զոր բերած էին իրենց
գիւղերէն: Եւ, եթէ փառասէր էին, գիտէին միաժամանակ այդ փառասի-
րութեան ծախսը հոգալ՝ Պատրիարքարանի եւ բոլոր եկեղեցիներու անհրա-
ժեշտ դրամը իրենք վճարելով: Նոյնիսկ 1874-ին, երբ ամիրայութիւնը յուշ
մըն էր, Ներսէս Արքեպօ. Վարժապետեան Պատրիարքական իր առաջին դու-
ծը կ'ընէ Պատրիարքարանի պարտքի հատուցման համար ամիրայական եր-
կու տուններէ (Պալեան եւ Երամեան) 2,500 Ոսկի նուէր ստանալ: Տիրող դա-
սակարգ մըն էին եւ հասկնալի է որ չգիշտէին իրենց դիրքը ալ սկսնակնե-
րու եւ արհեստավորներու. երբ կը դատենք զիրենք, նկատի չենք ունենար
Թուրքիոյ 1830-ական օրերու վիճակը: Այդ երանելի օրերուն, Նոյնիսկ
1840-ի Գերագոյն Ժողովի նիստերու ընթացքին, էսնաֆներուն ներկայա-
ցուցիչները ծալլապատիկ կը նստէին չալուխ՝ քաշող ամիրաներուն դիմաց
եւ ամէն բանի ճապո՝ կ'ըսէին: Ու այդ ծալլապատիկներն էին որ մէկ օրէն
միւսը Քչալուխ՝ քաշողի դիրքին կ'ուղէին բարձրանալ: Բայց, այս բոլորով
մէկտեղ, չպակսեցան նաեւ ճշմարտապէս ազգասէր բայց մանաւանդ ուսում-
նասէր ամիրաներ: Յարութիւն Պէզնեանը ամենէն կարկառունն է անոնց մէջ

ու նշանաւորը. սակայն տակաւին կան Պալեանները, Տատեանները, Հոյակապ Մկրտիչ ձկնալորները եւ շատ շատեր, որոնց շատ բան կը պարտինք ազգովին: Իրբեւ դասակարգ ամերաններ իրենց չաները ունէին եւ շատ ալ սրտայնքը դործեցին, Բարձրագոյն Դուռ երթալով օրուան ժողովրդավար պատրիարքին կամ առաջնորդներուն մասին ամբաստանութիւններ ընելու աստիճան: Սակայն նոյն սխալները դործուեցան յետագային, ժողովուրդի քուէներով ընտրուած եւ Սահմանադրութիւնը ներկայացնող անձնաւորութիւններու կողմէ եւս: Ճշմարտութիւնը այն է, որ 1830 - 1860 ըրջանը մեր ժողովուրդի գլխաւոր մէկ հատուածին՝ Պոլսահայութեան ինքնաճանաչման, ինքզինք դանկտելու եւ հին ըմբռնումներէն ձերբազատուելով նորին մէջ մտնելու ժամանակն է. հինի եւ նորի պայքարը սուր եղաւ եւ անխնայ, բայց թերեւս կերպով մը անհրաժեշտ էր ան՝ նոր կարգերուն ու Սահմանադրութեան աւելի հաստատ հիմնաւորման համար:

1850-ին արդէն երկու կողմերն ալ համոզուած էին թէ միայն դործակցութեամբ կրնային դործօն վարչութիւն մը ստեղծուի: Ար այդ, կազմուած ժողովներուն համար կանոնադրութիւններու պահանջը օրէ օր զգալի եղած էր եւ այս մասին փափաքներ ալ յայտնուեցին: Առաջինը Յակոբ Կրճիկեանն էր, Եպարզօս Բէշիտ Փաշայի խորհրդականն ու Արտաքին Գործոց նախարարութեան ամենէն ազդեցիկ պաշտօնեան, որ 1853 - 54-ին այդ անհրաժեշտութեան մասին կը խօսէր: Որոշ անդեկութիւններէ⁽³⁾ կը հասկցուի որ իր խորհուրդով անպաշտօն մարմին մը կը կազմուի՝ կանոնադրութիւն մը պատրաստելու համար. այդ մարմին անդամներն էին, ըսլորն ալ Փարիզի ազատամիտ դադափարներով սնած՝ Տքթ. Սերվիլէն, Տքթ. Նահապետ Ռուսինեան, Ինկոզոս Պալեան եւ Գրիգոր Օսեան: Նախապատրաստական այս աշխատանքներէն ետք, 1855 Յուլիսին Լնդհանուր ժողովը կանոնադրութեան պատրաստութեան համար «Յանձնարարական ժողով» մը կ'ընտրէ, 21 անձերէ բաղկացած, որուն կ'անդամակցէին, ի միջի այլոց, Որիմեան Վարդապետ, Յովհաննէս Գհնյ. Հիւնքեարպէյէնտեան, Գալուստ Կոստանդեան, Գրիգոր Օսեան, Նահապետ Ռուսինեան, Կարապետ Իւթիւճեան, Մըկրտիչ Աղաթոն, Սահակ Ապրօ եւայլն:

Հակառակ որ Յանձնաժողովը քանի մը ամսուան աշխատանքներէ ետք կանոնադրութիւն մը կը պատրաստէ եւ նոյնիսկ զայն Գերագոյն ժողովին ալ կը տանի ջննութեան համար, սակայն պահպանողականներէն մանաւանդ Տերոյինց պատուելի ընդդիմութեան պատճառով անոր ջննութիւնը դժուարութիւններու կը հանդիպի:

Երբ Գերագոյն ժողովը այսպէս անել կացութեան մը մատնուած էր, անակնկալ դէպք մը կը յեղաշրջէ ամէն բան: 1854-ին ծագած էր իրիսի պատերազմը Ռուսիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ. այս վերջինին կ'օգնէին մանաւանդ Անգլիա եւ Ճրանսա՝ վախճալով Ռուսական յառաջնապայքումէ եւ Թուրքիոյ ներքին դործերուն խառնուելու կարելիութենէն: Սուլթանը, Ապտուլ Մէճիտ, Փարիզի դաշինքի կնքումէն (1856 Մարտ 30) չի առաջ, Փետրուար 18-ին կը հրատարակէր նոր հրովարտակ մը, Ոսթթը Հիւսայուն, որ կը վի-

(3) Հանգէտ Ամսօրեայ: 1902, էջ 207:

բահաստատել 1839-ի Կիւլանէի Ռաթթը Շէրիֆը, եւ որ կը կոչուի Իւսու-
հաթ: Այս հրովարտողին մէջ ի մէջի աշուղ կ'ըսուէր:

Ճիւրաքանչիւր Քրիստոնեայ կամ ոչ-Մահմետական ժողովուրդ պարտա-
կան պիտի ըլլայ որոշեալ ժամանակի մը մէջ, իր մէջէն ընտրուած Յաննա-
ժողովի մը օգնակցութեամբ, առանձնաշնորհումներու եւ արտօնութիւններու
իրական իրականացման մասին Բնուլթիւններ կատարել Բ. Դրամ հսկողու-
թեան տակ եւ իմ քարծր հանութեամբ, եւ ժամանակին աւ քաղաքակրթու-
թեան պահանջին համաձայն լինելիք բարեկարգումները քննել եւ իմ Բ. Դր-
րան հաղորդել: Քրիստոնեայ Պատրիարքներու եւ եպիսկոպոսաց Սուլթան
Մահմետ Երկրորդի, ինչպէս նաեւ իր յաջորդներուն կողմէն շնորհուած
արտօնութիւնք պիտի համաձայնեցուն յարկի վիճակին հետ, որովք իմ ա-
ռաստանն եւ ռզորմած մտադրութիւններս կ'երաշխաւորեն այն ժողովը-
րոց» (4):

Այս հրովարտակը, գրուած Անգլիոյ եւ Ճրանսայի յանձնարարութեամբ
եւ ստիպումով, մէջոց մըն էր Քուրքիոյ գործերուն մէջ քրիստոնեաները
պաշտպանելու պատրուակով Ռուսիոյ կողմէ ըլլալիք միջամտութեան մը ա-
ռաջքը առնելու:

Ինչ ալ ըլլային այդ հրամանագիրը հրատարակել ստիպող պատճառնե-
րը, իբրեզքիւն էր որ Պատրիարքարանը այլիւս պարտաւորուած էր կանո-
նադրութիւն մը ունենալու: Հետեւաբար, ժողովրդավեր Յակոբոս Պա-
րիարք որ նոյն տարւոյ (1856) Հոկտեմբերին հրաժարած էր ամիրայական
ճշդումներէ նկղւած, եւ որ առկայ վերահաստատուած էր Բարձրագոյն
Դրան հրամանով եւ նորերու խումրին խնդրանքով, Նոյեմբեր 16-ին Ընդ-
հանուր Ժողով մը կը գումարէր, որ Յաննախումբ մը կ'ընտրուէր՝ նա-
խորդ Յաննախումբին պատրաստած կանոնադրութիւնը քննելու համար:
Յաննախումբին կ'անդամակցէր Գրիգոր Մարկոսեան, Իզմիրի զարգացած
երիտասարդութեան պարագլուխներէն մին, որուն զապախարակից բնկե-
րներն էին, զարմեալ Իզմիրէն, Սահակ Ապրո, Գարուստ Կոստանդեան, Մի-
նաս Մինասեան, Զատեղան Հեղինակներու կողմէ 1857-ի Կանոնադրութիւնը
Գրիգոր Մարկոսեանի անունով յիշուած է, ինչ որ իրականութեան չի հա-
մապատասխաներ:

Յաննախումբը իր աշխատանքները միայն 1857-ի Փետրուարին կը վեր-
ջացնէ, եւ վերակազմուած Կանոնադրութիւնը կը ներկայացնէ Գերագոյն
Ժողովին, որ իր կողմէն զայն նկատի առնելէ ետք Ընդհանուր Ժողովի ալ
հաւանութեան կ'ուղէ ենթարկել: Ընդհանուր Ժողովը կը գումարուի 1857
Մարտ 22-ին, նախագահութեամբ Յակոբոս Պատրիարքի: Կանոնադրութիւ-
նը ներկայ երեք հարիւր ժողովականներուն եւ ունկնդիր բազմութեան կը
ներկայացնէ Գրիգոր Մարկոսեան, որ միաժամանակ Գերագոյն Ժողովի ա-
տենապետն էր (այդ օրուան կոչումով՝ ազգային երեսփոխան) և Պատրիար-
քարանի լազափէթը (ընդհանուր ջարտուղարի կամ դիւանապետի համահա-
ւասար պաշտօն մը): Ժողովը մեծ խանդավառութեամբ կ'ընդունի Կանոնա-
դրութիւնը, որուն 100 յօդուածները մի առ մի կը կարդացուին եւ կը վա-
ւերացուին:

Գծախտաբար այսքան խանդավառութեամբ ընդունուած Կանոնադրու-

(4) Քուսայեան Կ. Պատմութիւն Արեւելեան Խնդրոյ եւ Առաջնորդ Հայկական Հարցի:
Ա. Հատոր. 1906, Լոնտոն, էջ 615:

թիւն մը Կառավարութեան կողմէ վաւերացում չի գտներ, կը մերժուի՝ թւրեւս ամիրայական զրդումով. պատճառը՝ «անկանոնութենէն օգուտ չաղելու սովորած կամ իրենց կամքը օրէնքի տեղ անցնելու վարժուած անձինքներու դժկամակութիւնը միայն կրնայ համարուիլ», ինչպէս կը գրէ «Մասիս» այդ օրերուն⁽⁵⁾։ Կառավարութիւնը կը մերժէ՝ առարկելով որ «պետութեան մէջ պետութիւն չի կրնար լինել»⁽⁶⁾։ Միայն 1859-ին է որ Կանոնադրութիւնը դարձեալ վերաքննութեան կ'ենթարկուի 24 անձերէ բաղկացած Յանձնախումբի մը կողմէ եւ միայն 1860 Մայիս 24-ին, երկար ձգձգումներէ եւ պայքարներէ ետք, Սարգիս Պատրիարքի նախագահութեամբ գումարուած Ընդհանուր Ժողովը կը վաւերացնէ Կանոնադրութիւնը՝ որ այնուհետեւ Սահմանադրութիւն կը կոչուի։

1857-ի Կանոնադրութեան պատրաստութեան, ինչպէս նաեւ 1860-ի եւ 1863-ի Սահմանադրութիւններուն պատմութեան անհրաժեշտ մանրամասնութիւնները կարելի է գտնել հետեւեալ հատորներուն մէջ։

1. Աւետիս Վարժապետ Պէրպէրեան. «Պատմութիւն Հայոց»։ Պոլիս, 1871։

2. Յակոբոս Վրդ. Զիլինկիրեան. «Պատմութիւն Աղգային Երկամեայ Անցելք»։ Պոլիս, 1866։ Զարափոխութիւն մը դէպքերու եւ դէմքերու, որ սակայն երեւան կը բերէ հոգեբանութիւնը հակառակորդ կողմերէն մէկուն։

3. Բրոֆ. Կ. Թումանեան. «Պատմութիւն Արեւելեան Խնդրոյ եւ Առաջնորդ Հայկական Հարցի»։ Հատոր Ա. 1905, Լոնտոն։ Ամբողջութեամբ կը պարունակէ Ապուլ Մէճրիսի Խաթիւն Հիւմայունը (էջ 613-623)։

4. Արշակ Ալաթաճեան. «Աղգային Սահմանադրութիւնը. Իր Մագումը եւ Կիրառութիւնը (Յիւսմանայ Տարեդարձին Աւերով)»։ Պոլիս, Ընդարձակ Օրացոյց Ս. Փրկչեան Հիւանդանոցի Հայոց, 1910, էջ 76-528։ Ամենէն կատարեալ ուսումնասիրութիւնը Սահմանադրութեան մասին, թէեւ տեղ տեղ հեղինակը բառացի օգտուած է Քէչեանի աշխատութենէն։

5. Մաղաբա Արքեպս. Օրմանեան. «Աղգապատում»։ Գ. Հատոր, Խրուարդէմ, 1927։

6. Բիւզանդ Քէչեան. «Պատմութիւն Ս. Փրկչի Հիւանդանոցին Հայոց Ի Կ. Պոլիս»։ Պոլիս, 1887, հատուածներ 45-47 (էջ 90-95)։

7. Ե. Թովչեան. «Երիտասարդ Թիւրքեան եւ Հայերը»։ Թիֆլիս, 1909, էջ 241-257։

8. Ատոմ. «Աղգային Սահմանադրութիւնը»։ Պոլիս, 1914։ Քննադատութիւն մը։

9. Մ. Հերարդեան. «Աղգային Սահմանադրութիւն»։ Պէյրութ, 1959։

* * *

Աղգային Սահմանադրութիւնը ԺԹ զարու մեր պատմութեան ամենէն փայլուն իրադրժոյթներէն մին է։ Ան, ինչպէս շատեր կը պնդեն, Փրանսական զազափարներով լեցուն Կանոնադրութիւն մը չէ, ալ ալ զայն պատրաստողները նման փափաք մը ունեցած են։ Անոր յօդուածներուն պարունակու-

(5) Մասիս։ 1859 Դեկտեմբեր 24, Թիւ 413։

(6) Քէչեան. Պատմութիւն Ս. Փրկչի Հիւանդանոցին Հայոց Ի Կ. Պոլիս։ Պոլիս, 1887, էջ 96։

Թիւնը կը բխի Օսմանեան տիրապետութեան տակ դարերու բնթացքին Հայ ժողովուրդի ձեռք բերած արտօնութիւններէն: Շատեր մեծագոյն յոյսեր կապած են անոր, իսկ ուրիշներ միայն վտանգ տեսած են տնկէ: Սակայն Սահմանադրութիւնը ոչ ինքնօրինութիւն կու տար Հայոց, ոչ ալ վտանգներ կրնար յառաջացնել. ան կանոններու ամբողջութիւն մըն էր, որով զիւրու-թեամբ կարելի պիտի ըլլար Տաճկահայաստանի կրօնական թէ աշխարհիկ կեանքը վարել բարօրութեամբ: Խրիմեան եւ Վարժապետեան Պատրիարքեւ-րու զործունէութիւնը լաւագոյն յոյսեր ներշնչել կու տար: Պատմութիւնը սակայն մեզի վերապահած էր ամենէն զժխեմ ճակատագիր մը՝ ճիշդ այդ օ-րերուն երեսուն տարուան համար Օսմանեան զահ բարձրացնելով ամենէն բռնակալը բռնակայներուն՝ Ապտիւլ Համիտ, որ կարճ ժամանակի մէջ զրեթէ անուն մը միայն պիտի ձգէր Ազգային Սահմանադրութենէն, ինչպէս բոլո-րովին ջնջեր էր Օսմանեան Սահմանադրութիւնը եւ անոր հեղինակ Միթհատար: Ազգային Սահմանադրութեան կազմութեան պատմութիւնը ամբողջա-կան դարձնելու համար է որ հոս կը հրատարակուի 1857-ի նախատիպար Կանոնադրութիւնը:

ԱՐԱՑ ԳԱԼԱՑՃԵԱՆ

Ա

ԱԶԳԱՑԻՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ ԵՒ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԿԱՆՈՒՐ

1.— Ընդհանուր Ժողովը ճանկաստանի բոլոր Լուսաւորչական Հայոց ընդհանրութիւնը կը ներկայացնէ, իր կեդրոնը Կ. Պօլիս է եւ հետեւեալ գործողութեանց համար կը գումարուի:

ա.— Կաթողիկոսի ընտրութեան մասնակից ըլլալ:

բ.— Պատրիարքներու ընտրութիւն ընել:

գ.— Գերագոյն Ժողովոյ անդամները ընտրել:

դ.— Գերագոյն Ժողովոյ միջոցաւ բոլոր միւս Ժողովներուն գործողութեանց ահեկադիրը քննելով իւր դատողութիւնը յայտնել:

ե.— Արտաքոյ կարգի եւ զլիաւոր խնդիրներու համար իւր հաւանութիւնը եւ վճիռը տալ:

2.— Ընդհանուր Ժողովոյ մէջ պիտի գտնուին Մայրաքաղաքիս բնակիչներէն թէ՛ եկեղեցական եւ թէ՛ աշխարհական, թէ՛ Պօսեցի եւ թէ՛ ուրիշ քաղաքացի ընդամէնը երկուհարիւրէն մինչեւ երեքհարիւր անձինք, այսինքն՝

ա.— Պատրիարքական փոխանորդները:

բ.— Հոգեւոր եւ Ուսումնական Ժողովոց տասնեւութ եկեղեցական անդամներն

ու նոյն Ժողովոց անդամ ըլլալու արժանաւորութիւն ունեցող եկեղեցականներէն երկուստասն անձինք, ընդամէնը երեսուն եկեղեցականք:

գ.— Գերագոյն, Ուսումնական, Խնամակալաց եւ Տնտեսական Ժողովներուն վարժաւորներու աշխարհական անդամներն ու նոյն Ժողովոց մէկուն անդամ ըլլալու յարմարութիւն ունեցող աշխարհականներէն հարիւրեօթանասուն անձինք, ընդամէնը երկուհարիւր երեսունեւութ աշխարհականք:

դ.— Աւաջնորդանիստ քաղաքներուն կողմէն մէկ մէկ երեսփոխան, ընդամէնը երեսուն աշխարհականք:

3.— Ընդհանուր Ժողով գումարուած օրը՝ զանկա բաղկացնող անձինք Պատրիարքարան եկած Ժամանակին՝ իրենց զրկուած սոմաւկները նոյն օրը յատկացեալ պաշտօնատարին ձեռքը յանձնելու համար հետեւին բերելու են:

Եթէ Ժողովական մը իրեն զրկուած սոմաւկ պատահածք առած չըլլայ, յառաջուց Պատրիարքարանէն ստացած Ժողովականութեան ապեալ վկայականով ալ միշտ իրաւունք պիտի ունենայ գումարման օրը Պատրիարքարան գալ:

Բ

ՊԱՏՐԻԱՐԿԱԿԱՆ ԱԹՈՒ Կ. ՊՕԼՍՈՑ ԵՒ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԿԱՆՈՒՐ

4.— Էլմիսնայ Կաթողիկոսէն ետքը Կ. Պօլսոյ Պատրիարքը, որ Ընդհանուր Ժողովոյն մեծագոյն մասին հաւանութեամբը կ'ընտրուի, ճանկահաշտատանի Լուսաւորչական Հայոց եւ իւր իրաւասութեանը տակը օտար երկիրներ գտնուողներուն հոգեւոր գլուխն է, եւ Ընդհանուր, Գերագոյն

եւ Հոգեւոր Ժողովներուն նախագահն է:

5.— Այս հոգեւոր գլուխը հետեւեալ պաշտօնները ունի:

Տէրութեան հրամանները ազգին հաղորդել եւ փոխադարձաբար ազգի խնդրուածները Տէրութեան ներկայացնել, ազգային կանոնաց անթերի գործադրութեանը ար-

թուն հսկողութիւն ընել եւ կանոնաց դէմ եղած դէպքերը անյապաղ Գերագոյն եւ Հոգեւոր ժողովներուն իմացունել: Այս փափուկ եւ ազգային պատուին հետ կապուած պաշտօնը վարող անձը պէտք է որ Օսմանեան կայսրութեան հպատակ եւ եպիսկոպոսութեան աստիճանը էջմիածնայ կաթուղիկոսէն առած Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ հաւատարիմ, ազգասէր, անշահախնդիր եւ փորձուած անձ մը ըլլայ:

6.— Պատրիարքը ազգային ամէն տեսակ գործերը Գերագոյն ժողովոյն որոշումը առնելով պիտի կատարէ, միայն պատահական եւ առօրին ըմբենայիք գործերը, եթէ շնն կրնար մինչեւ Գերագոյն ժողովոյն գումարման օրը ետ ձգուիլ, Պատրիարքը կրնայ ինքեին տնօրինել՝ պատասխանատւութիւնը իւր վրայ առնելով, բայց միշտ եղեւութիւնը կանոնադր կերպիւ արձանագրել տալով, Գերագոյն ժողովոյն պիտի իմացունէ՝ հետեւեալ գումարման օրը:

7.— Գերագոյն ժողովոյ որոշմամբ՝ Պատրիարքին կողմէն գրուելիք թուղթերուն մէջ, պատրիարքական կնիքին հետ, Գերագոյն ժողովոյ կողմէն վաւերացուցիչ ուրիշ կնիք մ'ալ պիտի դրուի:

8.— Պատրիարքը իւր պաշտօնէն հրաժարելու ժամանակը Գերագոյն եւ Հոգեւոր ժողովներուն պիտի իմացունէ իւր գիտաւորութիւնը, որ Ընդհանուր ժողով գումարուելով, հրաժարականին պատճառը ազգովին քննուի եւ պէտք եղած որոշումը ըլլայ:

9.— Մերութեան եւ անձնական տկարութեան պատճառաւ պաշտօնէն քաշուած պատրիարքներէն զատ՝ ուրիշ որեւիցէ պատճառաւ հրաժարեալները, եթէ Մայրաքաղաքի մէջ մշակովին ազգին խաղժութեանը եւ գրգռանայ պատճառ ըլլալիքն ինչ կասկածուի, Գերագոյն ժողովոյն որոշմամբ՝ յարմար զառուած տեղ մը պիտի դրկուին:

Գ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԺՈՂՈՎ ԵՒ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԿԱՌՈՆՔ

10.— Գերագոյն ժողովը Տէրութեան հրամանին համեմատ՝ Ընդհանուր ժողովէն ընտրուած, լոգօֆթիով մէկ տեղ, չքան անդամներէ բաղկացեալ է, եւ նոյն ժողովոյն փոխանորդութիւնը եւ գործադիր կարողութիւնը ունի:

11.— Այս ժողովը հետեւեալ պաշտօնները ունի.

Ազգին մէջ ծագած խնդիրները քննել, ազգին նւթական, բարոյակա՝ եւ իմացական կարողութեանց հոգ տանիլ, ազգային դոյլից եւ եկամտից օգտակար եւ օրինաւոր տնտեսութեանը հսկել, Հոգեւոր, Տնտեսական, Ուսումնական եւ Որոշմանկարաց ժողովներուն անդամները ընտրել, իւրաքանչիւրին պէտք եղած հրահանգները տալ, անոնց բարեկարգ կառավարութեանը վերստեւելութիւն ընել, եւ իւրաքանչիւրին կողմէն առաջարկուած տնօրէնութիւնները եթէ յարմար դատէ՝ գործադրութեանց հրաման տալ եւ օգնել, ամէն մէկին մանրամասն

հաշիւները ուղած ժամանակը քննել, անոնց ամենաւն երկամեայ գործողութեանցը տնտեսական կարողութիւնը ժողովելով իրենին հետ մէկ տեղ Ընդհանուր ժողովոյն ներկայացնել, ազգային վարժարաններուն յառաջդիմութեանը եւ բարեկաւարութեանը համար դրամական օժանդակութիւն ընող ընկերութիւնները քաջալերել եւ պաշտպանել, Բարձրագոյն Դրան հետ յարաբերութեանց զիրերը կարգադրել: Ուստի պէտք է որ այս ժողովը բաղկացնողները ազգին ընդհանրութենէն քաղաքագէտ, բարեհամբաւ, ուսումնասէր, արդարախոհ եւ ազգասէր ճանչցուած անձինք ըլլան:

12.— Լոգօֆթի Գերագոյն ժողովոյ անդամակցութենէն զատ՝ Դրան գործակալներուն եւ ատենադպիրներուն յանձնուած պաշտօններուն կատարմանը կանոնաւոր կերպիւ, Գերագոյն ժողովոյ որոշմանց արձանագրութեանը եւ ներքին կառավարութեան բարեկարգութեանը վերա-

տեսչութիւն պիտի ընէ, եւ երկամեայ գործողութեանց տեղեկագիրը Ընդհանուր Ժողովոյն ներկայացունելու համար պատրաստել պիտի տայ:

13.— Որեւիցէ առաջարկուելիք ազգային խնդիրները՝ նախ Գերագոյն Ժողովոյն պիտի ներկայացուին, առ ալ ո՛ր Ժողովոյն կանոնին պատկանեալ է նէ՝ անոր պիտի յանձնէ, ու նոյն Ժողովոյն կարծիքը առնելէ ետեւ վճիռ պիտի տայ:

14.— Եթէ խիստ կարեւոր դորձ մը պա-

տահի՝ Գերագոյն Ժողովը միւս Ժողովներով Համազգումար Ժողով պիտի կազմէ ու այնպէս խորհրդակցի, եւ եթէ աւելի մեծ խնդիր մը պատահի՝ Ընդհանուր Ժողով գումարելու կը պարտաւորի:

15.— Եթէ Ժողովներէն մէկը Գերագոյն Ժողովոյն առաջարկութիւն մը ընէ եւ Գերագոյն Ժողովը անոր հաւանութիւն չիտայ, առաջարկութիւնը ընող Ժողովը իրաւունք ունի Գերագոյն Ժողովը անձամբ երթալու եւ իւր փաստերը խօսելու:

Պ

ԱՅԳԱՅԻՆ ՀԱԳԵՒՈՐ ԺՈՂՈՎ ԵՒ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆՔ

16.— Հոգեւոր Ժողովը՝ արքունի հրովարտակիւն համեմատ՝ Գերագոյն Ժողովով ընտրուած առանուշոր առաքինի, իրաւաւոր հւ եւ գիտնական անդամներէ բաղկացեալ է:

17.— Այս Ժողովը հետեւեալ պայտածները ունի՝ ազգին մէջ Ծագած կրօնական խնդիրները կամ վէճերը քննել ու դատել, Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ գաւառութիւնը ու ծէսերը անխախտ պահուելուն եւ բոլոր եկեղեցականք սրբոց հարց վարդապետութիւններուն եւ աւանդութիւններուն համեմատ վարուելուն ամենայն զուշուրթամբ հսկել, օրըստօրէ գիտուն եկեղեցականներ հասցունելու ջանալ, բարուք վարուք եւ գիտութեամբ արժանաւոր եւ պիտանի դասուած ու փորձուած անձինք միայն տարկուազ, քահանայ, վարդապետ ու եպիսկոպոս ձեռնադրուելուն, ամենեւին տեղ մը Ժողովուրդը առանց քահանայի չի մնալուն, եւ միանգամայն եկեղեցականաց թիւը Ժողովորդեան թուոյն հետ եղածէն աւելի չըլլալուն հոգ տանել: Ուսումնական եւ Տնտեսական Ժողովներուն հետ խորհրդակցելով եւ Գերագոյն Ժողովոյն հաւանութիւնը առնելով թէ Մայրաքաղաքին մէջ եւ թէ ուրիշ տեղուանք հոգեւոր դպրոցներ հաստատելու կամ թէ ազգային աւսումնարանաց մէջ եկեղեցականութեանը համար յատուկ դասաստուութիւն ընել տալու աշխատել:

18.— Հոգեւոր Ժողովը կրօնական մեծագոյն խնդիր մը պատահած Ժամանակը

Ընդհանուր Ժողովոյն համար ընտրուած եկեղեցականներն ալ գումարելով, անոնց հետ մէկտեղ պիտի քննէ:

19.— Եթէ որեւիցէ տօթինութեան մը վրայօք՝ հոգեւոր ու աշխարհական Ժողովները մէկտեղ գումարուելով չի կրնան համաձայնիլ ու որոշումը ընել, խնդիրը երկու կողմանց գիտութեամբ՝ էջմիածնայ Կաթողիկոսին ու սինհոդոսին քննութեանը եւ վճռին պիտի առաջարկուի:

20.— Էջմիածնայ Կաթողիկոսին ըլլալիք կրօնական առաջարկութիւնները Պատրիարքին եւ Գերագոյն ու Հոգեւոր Ժողովներուն կնիքներով վաւերացեալ պիտի ըլլան՝ առանց այս վաւերականութեան եւ որեւիցէ անձի մը կամ անձանց կողմանէ գրուած այսպիսի առաջարկութիւնները կամ յանձնարարութիւնները անվաւեր եւ անընդունելի պիտի համարուին թէ՛ Կաթողիկոսին եւ թէ՛ ազգին կողմանէ:

21.— Տպագրուելիք որեւիցէ կրօնական գրուածները Հոգեւոր Ժողովոյն յանձնուելով՝ Ուսումնական Ժողովոյն խորհրդակցութեամբ պիտի քննուին ու վաւերացուին: Այս երկու Ժողովներուն կողմանէ չի հաստատուած դրոց ազգայնութեանը՝ Պատրիարքին կողմանէ՝ հրաման չպիտի տրուի եւ առանց այսպիսի հրամանի տպուած կրօնական գրուածները անվաւեր պիտի համարուին, եթէ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ դէմ կրօնական պակասութիւն մը ունենան:

22.— 1855 Նոյեմբերի 25րդ օրը Ընդ-

հանուր ժողովով հաստատուած հետեւեալ հիմնական կանոնը անխախտ պիտի մնայ: Ուստի Հոգեւոր ժողովը Գերագոյն ժողովոյն տեղեկագիր տալով՝ իւր վճռոյն դորժադրութիւնը անդէ պիտի խնդրէ:

23.— Թէ որ խնդրոյ մը մէջ քաղաքական նկատմամբ եւ ազգիս ընդհանրութեանը վերաբերելի ծանր կամ անպատեհ հետեւանք մը նշմարուի, վճիռը չի տուած իրո-

ղութեան հանդամանացը վրայ լաւ եւս խորհելու եւ հետեանքէն զրուշանալու համար՝ տալիք կանոնական վճիռը յառաջագոյն դրով պիտի ծանուցանէ, եւ թէ որ հարկը պահանջէ՝ երկու ժողովը մէկ տեղ զուգարուելով պիտի խորհին. եթէ ասանկով ալ չորոշուի՝ Ընդհանուր ժողովոյն պիտի ձգուի:

b

ԱԶԳԱՅԻՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ ԵՒ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆԷ

24.— Ուսումնական ժողովը՝ չորս եկեղեցական եւ տասը աշխարհական, ընդամէնը տասնեւեց զիտնական, խոհեմ եւ բարեհամբաւ անդամներէ բաղկացեալ է:

25.— Այս ժողովը հետեւեալ պաշտօնները ունի.

Մայրաքաղաքի բոլոր ազգային վարժարաններուն ներքին բարեկարգութեանը հսկել, դաստիարակութեան ամէն աստիճանին մէջ ուսանելիքներն ու զործածուելիք դասագիրքերը որդեյ, ուսումնարանաց մէջ դասատուութեան միօրինակ ընթացք մը պահել, դրամական օգնութիւն ընող ընկերութիւններուն եւ Տնտեսական ժողովոյն խորհրդակցութեամբը դպրոցներուն վիճակին բարելաւութեանը եւ յառաջդիմութեանը համար դրամական պիտոյքներէ ազատ մնալուն, եւ միանշամայն խոհեմ խնայողութեամբ աւելորդ կամ անօգուտ ծախք չըլլալուն հոգ տանել, ուսուցչինե-

րուն բաւականութիւնը քննելով՝ արժանաւոր դատաւածները մէկ մէկ վկայագրով հաստատել, հոգեւոր դպրոցներ հաստատելու կամ միւս ուսումնարանաց մէջ եկեղեցականութեան յարմար դասատուութիւն քննել տալու համար հոգեւոր ժողովոյն հետ խորհրդակցել, Փարիզու ազգային վարժարանին ուսումնական մասին յարմար դատուած տնօրէնութիւններուն մէջ ինամակայ ժողովոյն հետ գործակից ըլլալ:

26.— Ուսումնական ժողովը Մայրաքաղաքի բոլոր ազգային դպրոցներուն վիճակին եւ կացութեանը վրայօք Գերագոյն ժողովոյն երեք ամիսը անգամ մը տեղեկագիր պիտի տայ:

27.— Ուսումնական ժողովէն՝ վկայական չունեցող թէ՛ հայազգի եւ թէ՛ օտարազգի ամենեւին ուսուցիչ մը աղագային վարժարանաց մէջ դասատուութիւն չպիտի կրնայ ընել:

g

ԽՆԱՄԱԿԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ ԵՒ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆԷ

28.— Խնամակալաց ժողովը ութը ազգաւոր եւ բարեհամբաւ աշխարհականներէ եւ Ուսումնական ժողովոյն անդամ չորս եկեղեցականներէն, ընդամէնը երկոտասան անդամներէ բաղկացեալ է:

29.— Այս ժողովը հետեւեալ պաշտօնները ունի.

Եւրոպայի ազգային վարժարանաց կառավարչներուն պարտուպատշաճ հրա-

հանդներ տալ, արդեանց եւ ծախուց հաշիւները քննել, դրամական պիտոյքներէ ազատ ըլլալուն հոգ տանել, հոն դառնուող աղբիս զուգարուց համեմատ վարուց բարրեց եւ կրօնից անարատ մնալուն հսկել, նոյն վարժարանին մէջ ուսանելեաց կարգադրութեանը եւ յառաջադիմութեանը համար Ուսումնական ժողովոյն գործակցութեամբը յարմար դատուած տնօրէնութիւնները

գործադրել, վերջապէս ներքին եւ արտաքին կառավարութիւնը օգտակար եւ բարեկարգ կերպիւ կատարուելուն վերատեսչութիւն ընել:

Ե

ԱԶԳԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ ԵՒ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆԻ

31.— Տնտեսական Ժողովը քանուշորս բարեհամբաւ, բանիրուն, աշխատասէր եւ անհաճախելիք անդամներէ բաղկացեալ է:

32.— Այս Ժողովոյն պաշտօնն է Պատրիարքարանի, եկեղեցեաց, վանօրէից, հիւանդանոցաց, վարժարանաց, տնտեսաց եւ այլ ամենայն ազգային հաստատութեանց եկամտից եւ ծախուց վերադասութիւնը:

33.— Տնտեսական Ժողովը ամէն տարեգրութիւն նախընթաց տարւոյն եկամտից եւ ծախուց ընդհանուր հաշուեցուցակը ազգային Գերագոյն Ժողովոյն պիտի ներկայացունէ:

34.— Տարեդիւնէ երեք ամիս առաջ յետագայ տարւոյն ըլլալիք եկամուտը եւ ծախքը կշռելով՝ հաշուեցուցակը Գերագոյն Ժողովոյն պիտի ներկայացնէ, որպէսզի Ընդհանուր Ժողով գումարուելով, նոյն տարւոյն համար պէտք եղած ազգային տուրքերու գումարը ծանուցուի: Տնտեսական Ժողովը որոշեալ գումարը իւրաքանչիւր անձին կարողութեանը համեմատութեամբ եւ արդարութեամբ ըստ արժանւոյն բաժնելով, ամէն մէկէն պիտի պահանջէ, եւ իւրաքանչիւր ոք պարտաւոր է իւր բաժնին ինկած ազգային տուրքը սիրով եւ անյապաղ մշտնադրել:

35.— Հաւաքուած ամէն տեսակ տուրքերն ու գումարուած եկամուտները ազգային սնտուկը պիտի մտնեն, եւ իւրաքանչիւր հաստատութիւններուն բաժնին ինկած գումարներուն հաշիւները զատ զատ բռնուելով դպրատանց յատկացեալ ստակը ուրիշ բանի չպիտի տրուի: Ասիկէ զատ ուսումնարանաց համար չնորհուած յատուկ տուրքերն ու կամաւոր նուէրները երբէք ուրիշ բանի չպիտի գործածուին:

36.— Առանց տպեալ ու կնքեալ անդորրագրի ամենեւին ստակ մը չպիտի տրուի

30.— Խնամակալաց Ժողովը՝ Գերագոյն Ժողովոյն եռամեայ տեղեկագիր պիտի տայ իւր գործողութեանցը վրայօք:

կամ առնուել, եւ սնտուկին գործողութիւնները օրական հաշուով եւ կրկնատուարի ձեւով պիտի արձանագրուին, եւ երեք ամիսը անգամ մը սնտուկին վիճակը Գերագոյն Ժողովոյն պիտի ծանուցուի:

37.— Մինչեւ որ Տնտեսական Ժողովը գրով հաճութիւն չի տայ եւ Գերագոյն Ժողովը չիմանայ՝ որեւիցէ մասնաւոր կամ ընդհանուր գործոյ մը համար եկեղեցիներէ կամ ուրիշ տեղերէ ոգործութիւն կամ չըպատուի կամ ուրիշ անուններով ստակ Ժողովելու ամենեւին մէկու մը հրաման չըպիտի տրուի:

38.— Թէ որ Կ. Պօլսոյ մէջ եւ շրջակաները ազգային շինութիւն մը կամ նորոգութիւն մը եւ կամ ուրիշ բանի մը համար ծախուց դուռ մը բացուելու ըլլայ՝ Տնտեսական Ժողովոյ գրաւոր հաճութիւնը եւ Գերագոյն Ժողովոյ հաստատութիւնը չառած՝ այնպիսի ծախք մը ամենեւին մէկը չպիտի կարենայ ընել: Եթէ առանց այս պայմանի մէկը առանկ ծախք մը ընէ, ազգային սնտուկը զանիկա չպիտի ճանչնայ, եւ ընողը իրաւունք չպիտի ունենայ ազգէն պահանջելու: Նոյնպէս ամենեւին մէկը կարող չըպիտի ըլլայ՝ ազգին վերաբերեալ՝ ստակի գումար մը ըստ իւր կամաց որեւէ բանի գործածելու:

39.— Ազգային հիւանդանոցները մի միայն հիւանդաց, աղքատաց, որրոց, ծերոց եւ ասոնց նման օգնութեան կարօտ անտերունջ ազգայնոց յատկացեալ ապաստանարաններ ըլլալով, ասոնց խնամատարութիւնը Տնտեսական Ժողովէն ընտրուած յատուկ հոգաբարձուներու ձեռք պիտի կատարուի, որոնք հոն գտնուող բոլոր կարօտելոց անունը, տարիքը եւ ամէն հանգամանքը արձանագրելով, եւ մանող ելլողներուն օրագրութիւնները կարգադրելով,

ամսէ՝ ամիս Գերագոյն Ժողովոյն պիտի ներկայացունեն:

40.— Աղղալին վանքերը, եկեղեցիները եւ ամէն տեսակ հաստատութիւնները պաշտօն եւ հաստատ պահելու եւ ազգին օգտակար կերպիւ դանոնք տնօրինելու համար՝ Տնտեսական Ժողովէն յատուկ գործակաճնք պիտի ընտրուին, որոնք ամէն վանօրէից, եկեղեցեաց եւ բարեպաշտական հաստատութեանց կալուածները, չարժանի եւ անշարժ ստացուածները յակամէ յանունէ մանրամասնարար պիտի արձանագրեն եւ Գերագոյն Ժողովոյն կատարեալ տեղեկութիւն պիտի տան:

41.— Աղղալին անշարժ ստացուածոց կալուածատիրները (հօտէի կամ Ֆէրաղները) մէկ տեղ գումարուելով, երկաթեայ սնտուկի մը մէջ ապահով կերպիւ պիտի պահուին, եւ առանց Գերագոյն Ժողովոյ գիտութեան ու զբաւոր հաճութեանը ամենեւին կալուած կամ ստացուած մը ձեռք չպիտի հանուի:

42.— Յիշեալ սնտուկը չորս բանալեօ պիտի վաւուի, որոնց մէկը Գերագոյն Ժողովոյ սնտուկին մէջ պիտի դրուի, մէկը եռամսեայ պայմանաժամաւ նոյն Ժողովոյ մէջէն վիճակաւ ընտրուած անդամի մը պիտի տրուի, երրորդ բանալին Տնտեսական Ժողովոյ կնքոյն սնտուկին մէջ պիտի պահուի, եւ չորրորդ բանալին նոյն Ժողովոյ մէջէն նոյնպէս վիճակաւ եւ եռամսեայ պայմանաժամաւ ընտրուած անդամի մը պիտի յանձնուի:

43.— Եթէ Գերագոյն Ժողովոյ գիտութեամբ հօտէի մը կամ Ֆէրաղի մը առժամանակեայ կերպիւ մէկու մը իբր աւանդ

յանձնուիլը կամ անոր անուանը վրայ զբաւուիլը հարկ ըլլայ՝ կատարելապէս ապահով անդորրագիր մը առնուելով յանձնուած հօտէի տեղը սնտուկին մէջ պիտի պահուի:

44.— Տնտեսական Ժողովը Հոգեւոր եւ Ուսումնական Ժողովոց հետ խորհրդակցելով դուրսի վանքերը հոգեւոր եւ աշխարհական ուսումնարաններ հաստատելու տրնօրէնութիւններ պիտի ընէ, վանօրէից հետ շարունակ պիտի թղթակցի եւ Գերագոյն Ժողովոյ հաճութեամբ ու ժամանակ ժամանակ գլուխի վանքերը բանիլուն մարդիկ խաւրիլով կամ ստաճորդներուն եւ պաւառային Ժողովներուն միջնորդութեամբը մանրամասն եւ ճիշդ տեղեկութիւն պիտի ստանայ անոնց կացութեանը եւ վիճակին վրայօք, եւ պէտք եղած բարեկարգութիւնները պիտի ընէ Գերագոյն Ժողովոյ գիտութեամբ եւ յատուկ կանոնադրութեամբ:

45.— Տնտեսական Ժողովը կտակներուն եւ յիշատակներուն արձանագրութեանը հոգ տանելով, ամենայն հանգամանօք Գերագոյն Ժողովոյն պիտի իմացնէ: Եւ մանաւանդ կտակներուն անխափան եւ անթերի գործադրութեանը խնամք պիտի տանի յատուկ կանոնադրութեամբ:

46.— Բոլոր ազգայնոց (առանց կանանց եւ տղայոց) մանրամասն արձանագրութիւնները մեծ ազգահամար գրքի մը մէջ պիտի անցունէ: Գաւառներէն եւ թաղերէն գալիք արձանագրական ցուցակներն ալ դատ գրքերու մէջ օրինակել պիտի տայ: Նաեւ Ժընըզոց, ամուսնութեանց եւ մեռելոց ճիշդ եւ ընդհանուր արձանագրութեանը հոգ պիտի տանի:

մէ ոյմնքնաժամանակ միմեքմի — 43

— մէ քաղաքի քաղաքի, քաղաքի միմեքմի

— մէ քաղաքի մէ քաղաքի միմեքմի — 43

ԺՈՂՈՎ ՊԱՏՐԻԱՐԺԱԿԱՆ ՓՈԽՆՈՐԴԱՐԱՆԻ ԵՒ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆՔ

47.— Պատրիարքի փոխանորդը ամէն կերպիւ իւր կարեւոր պաշտօնին արժանաւոր անձ մի ըլլալ պէտք է, Հոգեւոր Ժողովոյն որոշմամբը պիտի ընտրուի եւ Գերագոյն Ժողովոյն հաւանութեամբը հաստատուի:

48.— Ասոր նախագահութեամբը պատ-

րիարքական փոխանորդարանի Ժողովը տաւրն արդարասէր, բարեհամբաւ եւ խոհեմ անդամներէ պիտի բաղկանայ, որոնց հինգը եկեղեցական եւ հինգը աշխարհական:

49.— Այս Ժողովը հետեւեալ պաշտօններն ունի.

Աղղալնոց մէջ ծաղած մանր մուկնք վէ-

ձերը քննել եւ արդարութեամբ դատել, հա-
կառակորդները հաշտեցնել, սէր եւ խաղա-
ղութիւնը հաստատ պահել եւ թաղական
ժողովներէն եկած դատերը կամ խնդիրնե-
րը անսաշտութեամբ որոշել:

50.— Պատրիարքական փոխանորդի ժո-
ղովը կարենոր կամ որոշումը դժուար զը-
տած գործերը, եթէ աշխարհական են՝ Գե-

րագոյն ժողովոյն եւ եթէ կրօնական են՝
Հոգեւոր ժողովոյն քննութեանը պիտի
յանձնէ յատուկ ծանուցագրով մը:

51.— Այս ժողովոյն մէջ դատեալ անձ
մը միշտ իրաւունք ունի Գերագոյն ժողո-
վոյն բողոքելու եւ դատը նորէն քննել տա-
լու:

ԹԱՂԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՔ ԵՒ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆՔ

52.— Թաղական ժողովները Կ. Պօլսոյ
ամէն մէկ թաղի (գիւղի կամ արուարձանի)
Հայ ժողովուրդին բազմութեանը նկատ-
մամբ քիչ կամ չատ անդամներէ պիտի բաղ-
կանան՝ չորս հօգիւ պակաս եւ տասն հո-
գիւ աւելի չըլլալու պայմանաւ:

53.— Այս ժողովներուն նախագահը տեղ-
ւոյն քարոզիչն է եւ քարոզիչ չեղած տեղը
աւագերէց քահանայն է. իսկ անդամներն
են տեղւոյն աւագերէց եւ աթոռակալ քա-
հանաներն ու ժողովուրդին կողմէն ընտր-
ուած եկեղեցականները եւ ուրիշ աշխար-
հականները:

54.— Թաղական ժողովները հետեւեալ
պաշտօնները ունին.

Իրենց թաղը բնակող Լուսաւորչական
Հայոց մէջ սէր եւ խաղաղութիւնը պահ-
պանել, ծագած վէճերը քննել եւ արդարու-
թեամբ դատել, հակառակորդները համոզ-
մամբ եւ սիրով հաշտեցնել, տեղւոյն եկե-

ղեցեաց սովորական ծախուց եւ արդեանց
բարւոք կառավարութեանը հող տանիլ, ե-
կեղեցիներուն ամէն տեսակ կալուածներն
ու ստացուածները մանրամասնաբար ար-
ձանագրել, ծննդոց, մկրտութեանց, ա-
մուսնութեանց եւ մեռելոց կանոնաւոր ար-
ձանագրութիւնը ընել եւ այս բոլոր գործո-
ղութիւնները ամենայն հանգամանօք Գե-
րագոյն ժողովոյն իմացունել զատ զատ օ-
րինաւոր տեղեկագիրներով կամ հաշուե-
ցուցակներով:

55.— Եթէ թաղի մը ժողովը չի կրնայ
վէճ մը վերջացունել, պատրիարքական փո-
խանորդարանի ժողովոյն պիտի յանձնէ՝ ա-
ռաջին քննութեան յայտարար գրով:

56.— Թաղական ժողովոյ մէջ դատեալ
անձ մը միշտ իրաւունք ունի պատրիարքա-
կան փոխանորդարանի ժողովոյն բողոքե-
լու եւ դատին նորէն քննութիւնը խնդրելու:

Ժ

ԳԱՒԱՌԱՅԻՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆՔ ԵՒ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆՔ

57.— Առաջնորդները բարեհամբաւ, քա-
ղաքագէտ, խոհեմ եւ խաղաղասէր եպիս-
կոպոսներ կամ վարդապետներ պիտի ըլ-
լան, ու Հոգեւոր ժողովոյն ընտրութեամբ
եւ Գերագոյն ժողովոյն հաւանութեամբ
հաստատուին:

58.— Առաջնորդ մը՝ եթէ եկեղեցական
եւ աղային կանոնաց համեմատ իրեն տըր-
ուած հրահանգներուն դէմ վարուելու ըր-
լայ, Գերագոյն ժողովը Հոգեւորին հետ

միանալով՝ յանցանքը պիտի քննուի եւ ըստ
կանոնի պիտի դատուի:

59.— Առաջնորդանիստ քաղաքները աղ-
գային կանոնաւոր ժողովներ պիտի հաս-
տատուին, որոնք տեղւոյն առաջնորդին
նախագահութեամբ չորս եկեղեցական եւ
ութ աշխարհական՝ ընդամէնը երկոտասան
անդամներէ պիտի բաղկանան: Եթէ տեղ-
ւոյն ընդարձակութեանը նայելով՝ յիշեալ
թիւէն աւելի կամ պակաս անդամներ հարկ

ըլլայ, երկու դասուն անդամոց թիւը վերոյդրեայ Համեմատութեամբ պիտի ըլլայ: 60.— Գաւառային ժողովները հետեւեալ պաշտօնները ունին.

Ազգայնոց մէջ ոչ ոք եւ խաղաղութիւնը հաստատ պահել, վէճերը քննել եւ արդարութեամբ դատել, հակառակորդները քաղցրութեամբ համոզելով հաշտեցնել, եկեղեցին պաշտպանել, ժողովրդեան մտաւորական, բարոյական եւ նիւթական օգուտները յառաջացնել, ուսումնարաններ հաստատել եւ անոնց բարեկարգութեանը հոգ տանել, վերջապէս ազգային կանոնադրութիւնը իւրաքանչիւր գաւառին մէջ գործադրել:

61.— Այս ժողովները յառկապէս հոգ պիտի տանին որ տէրութեան տուրքերը ազգայնոց մէջ արդարութեամբ եւ ամէն մարդու կարողութեանը համեմատութեամբ ժողովրդին, եւ արքունի պաշտօնէից հնարեղանի չափ քիչ ձանձրութիւն արուել, Բարձրագոյն Դրան ներկայացանելու համար Գերագոյն ժողովը զրկուելիք խնդիրները ամենայն ճշդութեամբ գրուին, որպէսզի փայտեական արդարաւէր կառավարութեան առջեւ ընդունելի ըլլան:

62.— Առաջնորդները իրենց վիճակին մէջ գտնուած թեմերն ալ ազգային ժողովակներ պիտի հաստատեն՝ ըստ պիտանից

իւրաքանչիւր տեղեաց: Թեմական ժողովները միեւնոյն յարարերութիւնները պիտի ունենան առ գաւառային ժողովները, ինչ որ թաղական ժողովները ունին՝ առ պատրիարքական փոխանորդարանի ժողովը:

63.— Առաջնորդանքաւ քաղաքներու կողմէն Կ. Պօլսոյ Ազգային Ընդհանուր Ժողովոյ մէջ գտնուելու համար՝ մէկ մէկ երեսփոխան պիտի ընտրուին:

64.— Այս երեսփոխանները Գերագոյն ժողովոյն եւ զիրենք ընտրող գաւառներուն Հայ ժողովրդոց մէջտեղը հազորակցութեան միջոց մը պիտի ըլլան եւ իրենց ներկայացուցելիք երկրին վերաբերեալ յատուկ գործ մը պատահած ժամանակը՝ Գերագոյն ժողովոյն քննութեանը պիտի առաջարկեն, բայց շարաթ մը տառաջ՝ նոյն գործոյն վերաբերեալ թուղթերը Պատրիարքարանի առանադարին պիտի յանձնեն, եւ քննութեան ժամանակը իրենք ալ ներկայ պիտի գրտուին:

65.— Առաջնորդները գաւառային ժողովոց գործակցութեամբ՝ իրենց վիճակին մէջ ընտնող Հայոց կանոնաւոր արձանագրութիւնները ընել տալով, Պատրիարքարան պիտի յուղարկեն: Նմանապէս ծննդոց, ամուսնութեանց եւ մեռելոց արձանագրական ցուցակները տարուէ տարի Տնտեսական ժողովոյն պիտի հասցանեն:

ԺԱ

ԿԱՆՈՆԳ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆՈՅ

66.— Կ. Պօլսոյ Ազգային Ընդհանուր ժողովը բաղկացնող անձինք հետեւեալ կերպիւ պիտի ընտրուին:

Նախ Գերագոյն, Հոգեւոր, Ուսումնական, Խնամակալաց եւ Տնտեսական ժողովները մէկ տեղ գումարուելով, համախորհուրդ ժողով պիտի կազմեն, եւ զիրենք քաղկացնող անդամներէն զատ՝ նոյն ժողովոյ մէկուն անդամ ըլլալու յարմար կամ արժանաւոր դատուած Մայրաքաղաքիս բընտիկիներէն վեհաօսան եկեղեցականք եւ իննսուն աշխարհականք պիտի ընտրեն, առանց աշխատութեան եւ երկրի, արհեստի, կամ աստիճանի խորութիւն չընելով:

Առոնցմէ զատ արժանաւոր անձինք մուսացմամբ դուրս չմնալու համար՝ ութսուն աշխարհականք ալ Կ. Պօլսոյ թաղերէն եւ արուարձաններէն կամ գիւղերէն պիտի ընտրուին, ամէն մէկ կողման ժողովրդեան յարմարութեանը նկատմամբ՝ մէկէն մինչեւ տասն անձինք առնուելով:

Ո՛ր տեղէն քանի անձինք ընտրուելիքը Համագումար ժողովով որոշուելէն ետքը՝ Պատրիարքի կողմէն քարոզիչներուն պիտի ծանուցուի, որպէսզի եկեղեցականօք եւ աշխարհականօք թաղական ընդհանուր ժողով գումարուելով ընտրութիւնները ըլլան, եւ ներկայ գտնուող բոլոր ժողովականաց ըս-

ստորագրութիւններովը հաստատուած ընտրելոց ցուցակները Պատրիարքարան ղըրկուէին:

Համագումար ժողովով արդէն ընտրուածները թաղականաց կողմէն ալ շընտրուելու համար առաջուց անոնց ցուցակն ալ քարոզիչներուն պիտի ղրկուէի:

Երկրորդ՝ իւրաքանչիւր առաջնորդանիստ քաղաքներու պատուաւոր եւ քարհամբաւ եկեղեցականներն ու աշխարհականները տեղւոյն առաջնորդարանը գումարուելով, դասառական ընդհանուր ժողով պիտի կազմեն, անաշտ քննութեամբ ամենէն արժանաւոր դատուած անձը իրենց երեսփոխան ընտրեն ու բոլոր ժողովականաց ստորագրութիւններովը վաւերացնել տեղեկագրով մը Մայրաքաղաքի Պատրիարքարանը ծանուցանեն: Ընտրելու ո՛ր քաղաքացի կ'ուզէ ըլլայ, միայն թէ կ. Պօ-

լիս բնակի կամ գտնէ ժողովականութեան ժամանակի միջոցը հոն գտնուի:

Բոլոր ընտրութիւնները լմննալէն ետքը՝ ընտրեալներուն անունները այբուբենի կարգաւ տպեալ ցուցակի մէջ պիտի արձանագրուին, ամենուն պաշտօնը կամ արհեստը, բնակարանը եւ ո՛ր կողմէն ընտրուած ըլլալը նշանակուելով:

Այս ընդարձակ ցուցակը Գերագոյն Ժողովոյ դրատունը պիտի պահուի եւ Ընդհանուր ժողովը զումարելու ժամանակ ամենուն զատ զատ տոմսակներով պիտի ծանուցուի:

Իւրաքանչիւր ժողովականին ձեռքը մէկ մէկ տպեալ վկայական ալ պիտի տրուի Պատրիարքարանէն, որպէսզի Ընդհանուր ժողովոյ մէջ ներկայ գտնուելու համար վեցամեայ պայմանաժամաւ ընտրուած ըլլալուն ապացոյց ըլլայ:

Ընտրութիւն Պատրիարքաց

67.— Ազգային Ընդհանուր ժողովը՝ Պատրիարք ընտրելու համար գումարուած օրը՝ ներկայ գտնուող ժողովականաց մեծադէն մասին համառութեամբ բոլոր ընտրելի եպիսկոպոսներէն չորսը զատուելով, անոնց վրայ զազանի քուէարկութիւն պիտի ըլլայ, եւ աւելի քուէ ստացող երկու եպիսկոպոսները նախամեծար համարուե-

լով անոնց վրայ ալ նորէն զազանի քուէարկութիւն պիտի ըլլայ, ու վերջապէս աւելի քուէ ստացողը Պատրիարք պիտի ընտրուի:

Կաթուղիկոսի ընտրութիւնն ալ այս կերպիւ պիտի կատարուի, այսինքն Տաճկաստանի Հայոց կողմէն առաջարկուելիք կաթուղիկոսացուները այսպէս պիտի ընտրուին:

Ընտրութիւն Անդամաց Գերագոյն ժողովոյ

68.— Ազգային Ընդհանուր ժողովը՝ Գերագոյն ժողովոյ անդամները ընտրելու համար գումարուած օրը՝ աշխարհականաց մէջէն վիճակաւ քառասուն անձիք պիտի ընտրուին եւ ասոնց ամէն մէկին ձեռքը Ընդհանուր ժողովը բաղկացնող անձանց տպեալ ցուցակներէն մէկ մէկ հատ պիտի տրուի:

Այս քառասուն ընտրող անձիքը իրարմէ զատ զատ նստելով, ձեռքերին արուած ցուցակին մէջէն արժանաւոր համարած քսան անձանց անունին առջևը Գ տառը պիտի գրեն: Ետքը բոլոր ցուցակները քննուե-

լով, ո՛ր անուններուն առջևը աւելի նշան կայ նէ՝ նոյն անուններուն տէրքը աւելի քուէ ստացած կ'ըլլան, ուստի Գերագոյն ժողովոյ անդամ կ'ընտրուին. եւ եթէ հասար քուէ ստացողներ գտնուին՝ ասոնց մէջ վիճակ պիտի ձգուի:

Եթէ ընտրուածներուն մէկը կամ մէկ քանին բանաւոր արգելքներ ունենալով այս ազգային պաշտօնը չի կրնայ յոնձն առնուլ՝ իրենցմէ ետքը աւելի քուէ ունեցողները պիտի ընտրուին:

Այս վերջին յօդուածը ամէն ժողովոյ ընտրութեանը համար ի գործ պիտի դրուի:

Ընտրութիւն Լօզօֆէթի

Յ.— Բ՛լ որ լօզօֆէթը փոխուի կամ նոր լօզօֆէթ ընտրուի հարկ ըլլայ, վերոյիշեալ կերպիւ Գերագոյն ժողովոյ անգամները ընտրելու ժամանակ՝ այս պաշտօնին

յարմար դատուած անձին անուանը առջեւ Գ տասնին հետ Լ տասն ալ կը գրուի և այս կերպիւ աւելի քուէ ստացողը լօզօֆէթ կ'ընտրուի:

Ընտրութիւն Անգամնոց Հոգեւոր ժողովոյ

70.— Հոգեւոր ժողովոյ անգամները Ընդհանուր Եկեղեցականաց ժողովով պիտի ընտրուին վերոյգրեալ կանոնին համեմատ, այսինքն վիճակաւ ընտրուած քան եկեղեցականաց ձեռքը Ընդհանուր ժողովոյ ցուցակներէն մէկ մէկ հաս տրուելով, յարմար դատուած եկեղեցականներուն տնօրէն առջեւ Լ տասը պիտի գրուի, և աւելի քուէ ստացողները պիտի ընտրուին: Միայն թէ 1855 Նոյեմբերի 25ին ազգովին հաստատուած կանոնին համեմատ՝ Եկեղե-

ցականաց Ընդհանուր ժողովը փոխանակ տասնուչորս անձանց՝ քսանեւութ անձինք պիտի ընտրէ, և տասնց ցուցակը Գերագոյն ժողովոյն պիտի յանձնուի որ անոնց մէջէն տասնուչորսը ընտրէ, միւս ժողովոց ընտրութեան կերպիւ, և եթէ անոնցմէ զուրս մնացած աւելի յարմար անձինք ալ գտնուին, զանոնք ալ տասնուչորսին մէջ պարտաւանկելու իրաւունքը ունի Գերագոյն ժողովը:

Ընտրութիւն Անգամնոց Տնտեսական, Ուսումնական և Խնամակալաց ժողովոց և Պատրիարքական Փոխանորդարանի

71.— Գերագոյն ժողովոյ անգամները Ընդհանուրին մէկ մէկ ցուցակը ձեռքերէն առնելով, յարմարութիւն և բաւականութիւն ունեցող քսանուչորս աշխարհականաց անուանը առջեւ Տ տասը պիտի գրեն Տնտեսական ժողովոյն համար. առան աշխարհականաց և չորս եկեղեցականաց անուանը առջեւ Ո տասը պիտի գրեն Ուսում-

նական ժողովոյն համար. ութ աշխարհականաց անուանը առջեւ Խ տասը պիտի գրեն Խնամակալաց ժողովոյն համար. և հինգ աշխարհականաց ու հինգ եկեղեցականաց անուանը առջեւ Փ տասը պիտի գրեն պատրիարքական փոխանորդարանի ժողովոյն համար:

Ընտրութիւն Անգամնոց Թաղական ժողովոց

72.— Իւրաքանչիւր թաղի ու գիւղի կամ արուարձանի պատուաւոր անձինքը տեղւոյն առաջնորդարանը ղումարուելով, Թաղական ընդհանուր ժողով պիտի կազմեն և վերոյիշեալ կանոնաց համեմատ՝ Թաղական ժողովոյ անգամները պիտի ընտրեն:

Ասոնց անունները յատուկ տեղեկագրի մը մէջ այլուրեքնի կարգաւ նշանակուելով տնօրէն ստորագրութիւններովը Պատրիարքարան պիտի յուղարկուին, որ կոնդակաւ հաստատուի անոնց ընտրութիւնը:

Ընտրութիւն Անգամնոց Գաւառական ժողովոյ

73.— Գաւառական ժողովոյ անգամներն ալ Թաղական ժողովոյ ընտրութեան կերպիւ պիտի ընտրուին, և տեղւոյն Ընդհանուր ժողովոյն մէջ ներկայ գտնուող անձանց ստորագրութիւններովը և պաշտօ-

նական կնքով վաւերացեալ տեղեկագրով ըլլա Պատրիարքարան պիտի ծանուցուին:

Ընտրեալներուն ալ ստորագրութիւնը կամ կնքը նոյն տեղեկագրին մէջ պիտի պնտուին:

Ընտրութիւն Թեմական Ժողովոյ

74.— Թեմական ժողովոյ անդամներն ընտրուին եւ տեղեկագիրը զաւատին առաջ-
ալ Թաղական ժողովներուն պէս պիտի նորոգարանը պիտի զրկուի:

Նորագութիւն Ժողովոյ

75.— Ընդհանուր ժողովը վեց տարի եւ
միւս ժողովները երկերկու տարի տեւողութեան
պիտի ունենան եւ պայմանաժամը
լրանալուն պիտի լուծուին: Իսկ լուծումէն
ամիս մը առաջ վերոյգրեալ ընտրութեան
կանոնաց համեմատ պիտի նորոգուին: Ազ-
գային ժողովոյ պայմանաժամը լրանալով

հրաժարուած անդամները կրնան վերստին
ընտրուիլ եթէ յաջորդ ժողովոյն մէջ նոյն
անձանց ծայրագոյն պիտանաւորութիւնը
ճանչցուի, եւ իրենք ալ յանձնառու ըլլան ի-
րենց ազգասիրական պաշտօնը շարունակե-
լու:

ԺԲ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆՔ ՎԱՍՆ ԱՄԵՆԱՅՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎՈՑ. ԹԷ՝
ՅԵՆԵՑԵԱԿԱՆԱՑ ԾԻ ԹԷ՝ ԱՇԽԱՐՀԱԿԱՆԱՑ

76.— Ազգային ժողովոյ անդամները ե-
րեսուն տարեկանէն պակաս չպիտի ըլլան.
իսկ Ուսումնական ժողովոյ անդամները
կրնան մինչեւ քսանուհինգ տարեկան ըլլալ:

77.— Իւրաքանչիւր անգամ հաւասար ի-
րաւունք ունի ե պարտաւոր է իւր կարծիքը
ազգաստար յայտնելու՝ ժողովոյ մէջ քըն-
նուած որեւիցէ խնդրոց վրայօք:

78.— Վճիռները ներկայ գտնուող ան-
դամոց միաբան հաւանութեամբ կը տըր-
ուին: Իսկ եթէ խնդրոյ մը վրայօք բոլոր
ներկայ անդամները չհամաձայնին աւ չի
կրնան իրար համոզել, անոնց կէսէն աւե-
լին ո՛ր կողմը հակելու ըլլայ՝ նոյն կողման
կարծիքը գործադրելի է:

79.— Եթէ ժողովոյ մը մէջ ներկայ
գտնուող անդամոց մեծագոյն մասին հա-
ւանութեամբ խնդրոյ մը որոշումը քուի-
արկութեամբ ընել արժան զատուի, նոյն
քուիարկութիւնը զաղտնի պիտի ըլլայ:

80.— Եթէ ժողովոյ մը մէջ երկու կող-
մը ձայնից հաւասարութիւն պատահի, այ-
սինքն անդամոց կէսը մէկ կարծիք եւ միւս
կէսը ուրիշ կարծիք ունենայ եւ չկրնան ի-
րար համոզել, երկու կողման կարծիքն ու
փաստերը զրկ առնուելով աւ անդամոց ա-
նունները չի յայտնուելով, Գերագոյն Ժո-
ղովոյ որոշմանը յանձնուելու է:

81.— Եթէ այսպիսի հաւասարութիւն
ձայնից Գերագոյն ժողովոյ մէջ պատահե-
լու ըլլայ, նախագահը ո՛ր կողմը հակելու
ըլլայ՝ նոյն կողման կարծիքը գործադրելի
է:

82.— Եթէ խնդիր մը միաբան հաւանու-
թեամբ վճուուի, Գերագոյն ժողովոյ մէջ
լօղօֆէթը եւ միւս ժողովոց մէջ տատնա-
դպիրը արձանագրութիւնը ստորագրելով
պիտի վաւերացնէ: Իսկ եթէ խնդիրը մե-
ծագոյն մասին հաւանութեամբ միայն
վճուուած է, արձանագրութիւնը հաւանու-
թիւն տուող անդամոց կողմէն պիտի ստո-
րագրուի:

83.— Ժողովոյ մը մէջ որոշուած կամ
վճուուած խնդրոյ մը գործադրութիւնը ան-
դամոց մէկը կամ մէկ քանին չպիտի կրնան
եւ ձգել տալու կամ վճիռը փոխելու, եւ ո՛չ
ժողովէն դուրս անձ մի կամ քանի մի ան-
միջ կրնան միջամտել ըլլալու կամ որեւիցէ
ազդեցութիւն բանեցնելու: Նոյնպէս Ժո-
ղովոյ ղեկ չի քննուած ու չի վճուուած
խնդիր մը նոյն ժողովոյն անդամներէն մէ-
կուն կամ մէկ քանիին միայն խորհրդով
աւ կամ ժողովէն դուրս մէկ կամ մէկ քանի
անձանց խնդրելով կամ ազդեցութեամբ
չպիտի գործադրուի:

84.— Ամէն ժողով անպատճառ չարաթը

անգամ մի օր մը պիտի դումարուի, եւ ըստիպողական պարագաներու մէջ ուրիշ օրեր ալ կրնայ դումարուիլ:

85.— Անդամոց կէսէն աւելին ներկայ չի գտնուած ժամանակը՝ ժողովոյն պաշտօնին վերաբերեալ ազգային գործերու վերջին վճիռ չի կրնար տրուիլ:

86.— Եթէ ժողովական մը բանաւոր արգելք ունենալով, նշանակուած օրերը չի կրնայ ժողովը դալու՝ զրով պիտի խմացունէ եւ իրարու վրայ երկու անգամէն աւելի չպիտի պակսի առանց անձնական տկարութեան:

87.— Անձնական տկարութիւն չունեցող ու չի գալու պատճառը զրով չիմացող անձը ժողովոյ մէջ ներկայ գտնուած պիտի համարուի, եւ վճռուած խնդրոց վրայ իւր հաւանութիւնը կանխիկ առնուած պիտի սեպուի:

88.— Իւրաքանչիւր ժողով պաշտօնական կնիք մը պիտի ունենայ, որ ժողովոյն սնտուկին մէջ պիտի պահուի, սնտուկին ալ չորս բանալիօք փակուելով, բանալիաց մէկը միշտ նախագահին ջուլով պիտի գտնուի, եւ երեքը՝ վիճակաւ ընտրուած երեք ժողովականներու պիտի յանձնուին՝ երեք տմիս պայմանաժամաւ:

89.— Ժողովոյ բոլոր անգամները կամ մեծագոյն ժամը մինչեւ որ ներկայ չի գտնուին, ամենեւին թուղթ մը չի կրնար կշնջուիլ, եւ կնքուելիք թուղթերը ի լուր ներկայ ժողովականաց պիտի կարգացուին: Իայց եթէ ժողովոյ հետեւեալ դումարման օրէն առաջ ստիպողական թուղթ մը կնքել հարկ ըլլայ, ժողովով ընտրուած հինգ-վեց ժողովականաց ներկայութեամբ պիտի կնքուի:

90.— Եթէ ժողովոյ մը կողմէն հաշուացուցակ կամ տեղեկագիր մը Գերագոյն Ժողովոյն տրուելու ըլլայ, պաշտօնական կշնջօրէն հետ բոլոր ժողովականաց ստորագրութիւններն ալ մէջը պիտի գտնուին:

91.— Դուրսերէն գալիք թուղթերուն մէջ՝ զաւտային ժողովոց պաշտօնական կնքօրէն հետ ժողովականաց ստորագրութիւններն ալ պիտի գտնուին: Առանց ստո-

րագրութեանց միայն պաշտօնական կնքով կամ թուղթերուն վստահութիւն չպիտի ըլլայ:

92.— Մինչեւ որ խնդրոյ մը վերաբերեալ տեղեկագիրները կամ վկայականները պատրաստ ըլլան, առեւտրագիրը չպիտի արձանագրէր զայն, եւ առանց արձանագրութեան ամենեւին խնդրոյ մը քննութիւնը ժողովոյն չպիտի առաջարկուի:

93.— Առաջարկութիւններուն կամ խընդիրներուն քննութիւնը եւ որոշումը յառաջութեան կարգաւ պիտի ըլլայ, միայն թէ երբոր արտաքոյ կարգի կարեւոր խընդիր մը պատահի որուն վրայ շուտով որոշում ընել հարկ ըլլայ, ժողովականաց մեծագոյն մասին հաճութեամբը նոյն խնդիրը կրնայ յառաջ անցնիլ իրրի բացառութիւն:

94.— Խնդրոյ մը կամ առաջարկութեան մը քննութիւնը սկսելէն հտքը, մինչեւ որ ան չի լմնայ, ուրիշ գործ չպիտի սկսուի: Միայն թէ սկսուած խնդրոյ մը վերաբերեալ թուղթերը կամ վկայութիւնները պակաս ըլլալով՝ որոշումը հարկաւ հետեւեալ դումարման օրին ձգուելու ըլլայ, այն ժամանակ կրնայ ուրիշ գործի քննութեան ընկառուիլ:

95.— Գերագոյն Ժողովը երկու, եւ միւս ժողովները մէկ մէկ արթուն եւ հաւատարիմ տանապետ պիտի ունենան, որոնք ուղարկութեամբ ընտրուելով՝ մինչեւ որ պակասութիւն մը չունենան պաշտօնուն չպիտի հանուին:

Նմանապէս Պատրիարքարանի եւ միւս ազգային հաստատութեանց պաշտօնեաները օրինաւոր կերպիւ եւ յատուկ ուղարկութեամբ ընտրուելով՝ պակասութիւններն չի հաստատուած՝ պաշտօնէն չպիտի հանուին:

96.— Ամէն ժողով իւր գործողութիւնները կանոնաւոր կերպիւ պիտի արձանագրէր, եւ տարին անգամ մի Գերագոյն Ժողովոյն ընդարձակ տեղեկագիր պիտի տայ իւր պաշտօնին վերաբերեալ ամէն տեսակ գործերու վրայօք:

97.— Իւրաքանչիւր ժողով իւր ներքին կառավարութիւնը բարեկարգ ընթացքի մը մէջ պահուելու համար, յատուկ կանոններ

պիտի ունենայ, որոնք Գերագոյն ժողովոյն Հաւանութեամբը Հաստատուելէն ետքը պիտի գործադրուին :

98.— Եթէ որեւէ պատճառաւ աղգային ժողովոյ մը՝ մէկ կամ քանի մը անդամները բոլորովին պակսելու ըլլան, անոնց տեղը անմիջապէս ուրիշ արժանաւոր անձինք պիտի ընտրուին ըստ կանոնի :

99.— Տաճկաստանի բոլոր Լուսաւորչական Հայերը, նաեւ անոնք որ Կ. Պօլսոյ պատրիարքական աթոռոյն իրաւասութեանը տակ ըլլալով՝ օտար երկիր կը գտնուին, պարտաւոր են վերոյիշեալ հիմնական կանոններուն հնազանդելու, եւ անոնց ամէնն ալ Հաւատարմութեամբ կատարելու, եւ ասոնց դէմ վարուողը օրինազանց անկանոն մարդ պիտի համարուի :

100.— Եթէ ժամանակին պարագաններուն պահանջմամբը այս աղգային կանոնադրութեան մէջ բան մը աւելցնել կամ չափաւորել հարկ ըլլայ եւ այս հարկը ընդհանուր կերպիւ ճանչցուի, Աղգային Ընդհանուր ժողովով ուսումնական, խոհեմ եւ քաղաքագէտ եկեղեցականներէ եւ աշխարհականներէ յանձնարարական ժողով մը Հաստատուելով այս գործը անոր պիտի յանձնուի, որ առանց ներկայ կանոնադրութեան սկզբանցը դաշխու՝ հարկաւոր եղած յաւելումը կամ չափաւորումը Հասուն քըննութեամբ խորհելով պիտի որոշէ, եւ Ընդհանուր ժողովոյ Հաւանութեամբը Հաստատուելէն ետքը Բարձրագոյն Դրան Հրամանաւր պիտի վաւերացուի :

Ի Կոստանդնուպօլիս

22 Մարտի 1857

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ «ՍԻՈՆ»Ի

1866 - 1968

Հ Ի Ն Շ Ր Զ Ա Ն

1866 - 1877

Ներկայ ցանկը կը պարունակէ «Սիռն»ի ամբողջական թովանդակութիւնը, երկու շրջաններով:

(ա) 1866 - 1877, տասներկու տարի, որ կը մերկայացնէ Հիմ Շրջանը, երբ ան կը հրատարակուէր իբր «ՍԻՈՆ»:

(բ) 1927 - 1968, աւելի քան քառասուն տարի, որ կը կտգմէ Նոր Շրջանը, Մանաւանդ Հիմ Շրջանի պարագային կատարուած են որոշ յապաւումներ՝ շատ մանր եւ աննշան լուրերու պարագային:

Յօդուածներու հրատարակուած վերնագիրները դրուած են ուղիղ (Արամեան) գիրքով:

ԽՄԲ.

1866

Ա Ջ Կ Ս Յ Ի Ն Գ

Տեղեկութիւններ Ժառանգաւորաց Վարժարանի մասին - 4, 30, 62, 77, 111, 156:

Քննութիւն եւ պարգևատրաշխութիւն Ժառանգաւորաց դպրոցին - 33:

Լաթաքիոյ շրջակայ գիւղերու բողոքականներու Առաքելականութեան դարձը - 61:

Լաթաքիոյ ազգայիններուն համար նոր խորհուրդ - 93:

Լաթաքիոյ հայաքնակ գիւղօրէից ստորագրութիւնը եւ գիւղացւոց արդի վիճակը - 97:

Լաթաքիացի ազգայինի մը կողմէ Ս. Աթոռի Թանգարանին նուիրուած 300 հին դրամներ - 102:

Թղթակցութիւն Լաթաքիոյ - 150:

Սիռնի գերեզմանատանց խնդիրն ու անոց յատկագիծը - 62, 96:

Վարդապետական եւ քահանայական ձեռնադրութիւն - 76, 128:

Միաբանական ընդհանուր ժողով, նոր ընտրութիւններ եւ տեսչական նշանակումներ - 91, 92:

Ս. Աթոռոյ հեռութիւններու հաւաքածոները - 92:

Գրիգոր եւ Անդրէաս եպիսկոպոսներ Երուսաղէմի մէջ - 102:

Ձմիւռիոյ դպրոցին վրայ երկու խօսք - 102:

Ս. Էջմիածնի ձեռագրաց ցուցակ - 112:

Համդէտ տարեդարձի ամուսն Ամենապատիւ Տ. Տ. Ստայեայ Գ. Սրբազան Պատրիարքին Նրուսաղէմի - 113:

Պատասխան մը Աբշլուոյ Արարատեանի եւ անոր գիշումը - 118, 156:

Կաթմութիւն Ս. Աթոռոյ Ուսումնական Ժողովի - 118:

Գերազատիւ Յակոբ Եպիսկոպոսի Ս. Աթոռոյ կալուածոց քննութեան եւ այցելութեան ելմելը դէպ ի Հայաստան - 129:

Սուրբ Աթոռոյ Միաբանութեան վերայ նոր յարձակում մի - 137:

Գրիգոր վարդապետ Դարանազցի. Նըշխարի Ազգային պատմութեան (Հայոց բնակչական բնակութիւնը Թէրթուրի մէջ) - 145, 167, 180:

Հարկաւոր ծանուցում (Ս. Աթոռի Միա-

բանալթենէն Հրաժարեալներու մասին) - 154:

Տատեան Յովհաննէս պէյի նուէրը (47 հատոր) - 156:

Նոր օրացոյց - 157:

Սուրբ Աթոռոյս կազմէն խրկուած շըր-բարբրակամ կոմիտէի մի - 161:

Եղիսիայ եւ Քիլիսու վարժարանները - 173:

Տատեան Առաքել էֆէնտի, Ներսէս եւ Սիմոն պէյերու նուէրները - 174:

Տատեան Յովհաննէս պէյի՝ վառօդապետութեան պաշտօնի կոչուելը - 189:

ԱՅԼԵՆԻՍԵԼՔ

Նամակ իմբագրութեան՝ ուղղուած Երուսաղէմի կառավարիչ Իզէթ Փաշայի (էՍԻՆՅԻ Հրատարակման տութիւն) - Ա:

Յայտարարութիւն (էՍԻՆՅԻ Հրատարակման տութիւն) - Գ:

Յաղթեալ դժուարութիւն մի - 16:

Զարմանալի ծանուցում - 16:

Իտալիայ մէջ մօր ազանդ մի - 31:

Խաբաղիմ՝ կէս խաբաղ մի ալ տակի. կամ

Սիկարայի ապստամբութիւնը - 31:

Հագուադէպ դատաստան մի - 79:

Ամերիկայի պատերազմը - 79:

Ազդարարութիւն (էՍԻՆՅԻ տա-բէշըրեան աւարտման տութիւն) - 177:

ԱՌԱՎՔ

Մեք քաղաքի մտերիմ եմք եւ ոչ պա-տըմբանի - 78:

Զուարճալի առակք - 111:

ԲԱՆԱՍԻՐԱՎԱՆՔ

Ժամանակ - 1:

Ազատ բարոյականութիւն - 9, 22:

Ալիքմեքում կամացը ձգուած մաւր - 17:

Յաւազաղիմութիւն - 89:

ԲԱՆԱՍՏԵՆՆԱՎԱՆՔ

Տեսիլ կուսի միայ վանցույ ի ժամ մա-նում իւրայ - 46:

Մեքուրեան եղիւն Վրդ. Մ. - Իզձ ոգ-ւայ առ Սուրբն Սաղիմ - 140:

ԲԱՐՈՅԱՎԱՆՔ

Բարոյական առածք - 144, 160, 176, 192, Առաքինի աւ քաղաքակիրթ պատանի - 164:

ԳԻՏԱՎԱՆՔ

Ճարատէյի «Պատմութիւն մոմի» գիրքին մասին - 57:

Ծաղկիկ պատուարտ - 58:

Տէթ. Մոնթանիէի «Առողջարանութիւն» նպատակ եւ օգուտը նորա՝ ճառին մասին - 58:

Պրն. Պերգրանի՝ «Ալէքսի Գլէբոն եւ երկ-րիս չափը» ճառին մասին - 60:

Աստղագիտութիւն, եւ երկրիս հոլովա-կան շարժման քննութիւնը (Ֆրանսիայի եւ Հայերէն) - 103:

Վառօդ - 134:

ԳՐԱԳԻՏԱՎԱՆՔ

Եսայի վարդապետ Նշեցի - 6, 26:

Եփրեմ կաթողիկոս Սըսայ - 65:

Մարգար Զաքարիա Գեղամեան - 106, 119:

ԺԱՄԱՆԱՎԱԳՐԱՎԱՆՔ

Մեքսիկայի դեսպանին դաշուտը եւ նոր Հիւպատոսարանին հաստատութիւնը - 12:

Ինթընզէմի մօտ գտնուող Սողոմոնի ե-րեք աւազաններու նորոգութիւնը - 12:

Ս. Աթոռիս կողմէ Մեքսիկայի դեսպանին եղած պատիւը - 13:

Հրեաներու Համէլ դպրոցի պարգեա-րաշնութեան հանդէսը - 47:

Ալֆրեդ Բաարի եւ Կոմ Զիլիպի դա-շուտը Երուսաղէմ - 48:

Անթոնի Հոհենմոլլերի եւ Պարոն Տը Կէռի դաշուտը Երուսաղէմ - 63:

Մոնթէֆորէ անուանի Հրեային դաշու-տը Երուսաղէմ - 63:

Ս. Ջառիկի երկրորդ օրուան պատարաւն ու Թափօրը - 64:

Երուսաղէմի շուկաներուն եւ փողոցնե-րուն նորոգութիւնը - 79:

Յոպպէի դրան նորոգութիւնը - 94:

Յովսէփ Վրզ. Գաթրէիտանի ալցիւն-
թիւնը - 94:

Մարախի Հարուածը - 95:

Ս. Յարութեան Տաճարի գմբէթին նորո-
գութեան խնդիրը - 95, 191:

Յաւալի դէպք - 110, 176:

Սողոմոնեան շէնք ժը - 110:

Նրուաղէմի Հայ վարժարաններու աշա-
կերտական քննութիւններ - 128:

Ալըզեան Յակոբ աղայի նուէրը - 144:

Ամբիկացի դաղթականաց Յոգպէ ժա-
մանումը (Ֆրանսերէն եւ Հայերէն) - 158:

Մէրտիկայի Հիւպատոսարանին գէմ եղած
անպատուութեան հասուցումը - 190:

ԿՐՕՆԱԿԱՆՔ

Մարդկային հոգւոյն գոյութիւնն եւ ամ-
մահութիւնը - Սադակեցիք - 49, 81:

Անգլիական եւ Ռուսական եկեղեցեաց
միաւորութեամ խնդիրը - 52:

Հոգեւոր իշխանութեան վիճակը - 173:

ՊԱՅՄԱՆԱՆՔ

Մեսիայի գերդաստանը - 14:

Մարիամի աղբիւրը - 54:

Հնդկաստանի ճերմակ փիղը - 73, 86:

Ստորագրութիւն ուղարկութեամ Տ. Գը-
րիգոր Շրթայակիի Պատրիարքի Ս. Աթո-
ռոյս՝ յերուսաղեմէ ի Կ. Պոլիս - 122, 141,
184:

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆՔ

Հաքցումնք քուսաբանկամք - 77, 94,
108, 157, 174, 191:

1867

ԱԶԳԱՅԻՆՔ

Նշխարիք Ազգային պատմութեամ - Ող-
բագանձ իշխանացի հայոց - 5: Մանտսի
Ամիրազիզ Բաղիշեցի - 106:

Կիպրոսի Յունաց ազատամարտիւն եւ
Հայ ժառանգաւորի ժը նահապետութիւնը -
141:

Ներսէս Շնորհալի - 13:

Մշոյ Ս. Կարապետ վանքի վարդապետ-
ներու փոխադրութիւնը Նրուաղէմ - 14:

Ալըզեան Յակոբ աղայի նուէրը - 15:

Տեղեկութիւններ ժառանգաւորաց վար-
ժարանի մասին - 15, 170:

Արձանագրութիւն Գանձաւարայ վանքի
եկեղեցւոյն - 27:

Տեղեկագիր Յարութիւն վարդապետի վը-
րայ եղած ամբաստանութիւնները քննող
Յանձնաժողովի - 29:

Ժառանգաւորաց վարժարանի պարզե-
ւարաշխութեան հանդէսը եւ Մանուկ Յով-
հաննէսեանի խօսած ճառը - 30, 35:

Տիգրանակերտի վրժարանները - 31:

Պոզոս Պատրիարքի Արքիանուպոլսեցւոյ
մէկ տոնեաքանութիւնը - 41, 56:

Գերշ. Խանակ Սրբագան Արքեպիսկոպո-
սի եւ Արծ. Տիմոթէոս վարդապետի աղե-

ւորութիւնն դէպ ի Հապէշտան եւ այլ տե-
ղեկութիւններ - 49, 72, 89, 121, 169, 172,
189:

Ուղեւորութիւն Տ. Տ. Գէորգայ վեհա-
փառ եւ սրբազնաւոր կաթողիկոսի ի Կ.
Պոլսոյ ի Տփլիս - 65:

Համառոտ դաւանութիւն հաւատոյ, որ
1828 թուին հրատարակեցաւ ի դիմաց Լու-
սաւորչական եկեղեցւոյն՝ հռոմէական Հա-
յոց ինկրոյն պատճառաւ - 69, 110:

Վախճանում Նդիպատոսի առաջնորդ Գա-
րիէլ եպիսկոպոսի - 77:

Ս. Աթոռի դեղարանին բացուելը - 79:

Զէյթիմու երէք իշխանաց վերադարձը
- 81:

Պաշտօնափոխութիւնք - 83:

Զէյթիմի մահտսի Յովակիմի քաջու-
թիւնը - 90:

Սուրբ Յակոբայ տառափական Աթոռոյն
սեփականութեամ խնդիրը (Ֆրանսերէն եւ
Հայերէն) - 93, 114, 122, 144:

Նդիա Մ. Տոնեստան. Ազգային երաժշ-
տութիւն - 98, 117, 124, 146:

Քաղաքացի օրիորդներու դպրոցական
հանդէսը - 102:

Դամասկոսի Հայոց դպրանոցը - 108:

Սուրբ Երուսաղէմի քաղաքացի աղջկանց վարժարանը, ևւ վիճակահանութիւն - 194:
Ուղեւորութիւն Ամենապատիւ Տ. Տ. Եւսայեայ Սրբազան Պատրիարքի յԱղեփամբ-գրիտ և յԵգիպտոս - 106:

Հոգեւոր և մարմնավոր իշխանութեանց պարտաւորութիւններ, և իրարու հետ ունեցած սերտ յարաբերութիւններ - 157, 173:

Մկրտիչ Վրդ. Տիգրանեան Երուսաղէմի մէջ և իր մէկ նամակը - 172, 178:

Համարաբարձ. Ս. Գրոց - 188, 202:

ԱՅԼԵԻԱՅԼՔ

Նոր Տարի - 1:

Ծանուցումներ - 31, 32, 80:

Հ. Թ. Սաւալան, Ազգ. - 120:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

Վան Տալիի ամուրդը - 85:

Համբնէ. Մեռնայի (Թրգմ. Թարութիւն Սրկ. Կէօմբուհեան) - 202:

ԲԱՆԱՍՏԵՂԵԱԿԱՆՔ

Ալեքսան Սրբապետ. Ի սգայի մահ Վան-մաշուի կարապետ Ամիրայի Պալեան - 3:

Ալեքսան Սրբապետ. Ի ցանկալութիւն Տ. Տ. Գեորգայ Ներսէսի վեհապետ Կաթողիկոսի Ամենայն հայոց - 33:

Գովեստ յամենասուրբ կոյսն Աստուածածին - 45:

Կ. Յ. Ե. Մաքքամ - 97:

Տաղ Ներսէսի հայրապետի, Ի Կոստանդնուսի Սահեւայ Սրիկ կոչեցելու - 170:

Կ. Յ. Ե. Պանդուխտ մեծաւոր Ի գլշեր ամպամած - 170:

Բողոք Ֆրկանն կոչեցելու բանաստեղծի ընդդէմ բաղդին - 200:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆՔ

Առաքինի և քաղաքակիրթ պատմի - 7, 23, 60, 118, 167, 185:

Առաքին - 16, 87, 136:

Բարեպաշտ առաքին - 88, 104:

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ

Ս. Թարութեան Տաճարի զմբէթին նորոգութիւնը - 14, 120, 135, 171:

Նաղիֆ Փաշա Նորընտր կուսակալ - 46, 62:

Երուսաղէմի մէջ Հնախուլական փորձեր - 47:

Երկնատեղաց ալիւր Խարբերդի մէջ - 47:
Ամերիկայի երեսփոխանական ժողովի անդամ Պիտուէլ Ս. Յակոբայ վանքին մէջ - 64:

Յաւալի զէպք - 64, 85:

Զինուորական Հացկերոյթ (Ֆրանսերէն և Հայերէն) - 76, 83:

Տղոց աճուրդ - 85:

Ապուրիւ Աղիզ կայսեր դահակալութեան տարեգրք - 102:

Ուլիհէմ Ուլիտամ Մալիզ կարգաւորը և Անդրեանի Ուղղափառ Եկեղեցին - 102:

Ուլիտիւ Աղիզ կայսեր Եւրոպայէ ողջամբ վերադառնալուն առթիւ ճրագավառութիւն - 133:

Երուսաղէմէն Յոսպէ ճամբուն շինութիւնը - 135, 154, 171, 187:

Շէյխ Տիպայի ապստամբութիւնը - 133, 172, 187:

Յոսպէի ամերիկացի զաղթականութիւնը - 155:

Հնդահուր դատական ժողով Պէյրուսի մէջ - 188:

Մահապարտի մը գլխատումը - 201:

ԿՐՕՆԱԿԱՆՔ

Սառուէլ Ռաքրի և իւր գիրքը - 17, 39, 54, 74, 99, 126, 149, 163, 180, 195:

ՊԱՏՄԱԿԱՆՔ

Յովնաննէս Հուս - 161:

1868

ԱԶԳԱՅԻՆՔ

Վերադարձ Ի Գանիբէ Ամենապատիւ

Պատրիարք Հօր Ի Ս. Աբղոս, և այս առթիւ գրուած քերթուած մը ու հաւեր - 12:
Տեղեկութիւններ Յոսպէէն, Դամասկոս

սէն, Հալէպէն - 19:

Նուրբարաւթիւններ - 23, 71, 119, 186, 264:

Տեղեկութիւններ ժառանգաւորաց Վարժարանի մասին - 24, 71, 96, 120:

Հանդէս պարգեւաքայտութեան ժառանգաւորաց Վարժարանի Առաքելական Սուրբ Աթոռոյն - 31:

Նամակ Գահիրէէն - 41:

Նամակ Պերլինգէն եւ յօդուած - 45, 61:

Սոյն տնոյ մէջ պատահած անցքերը - 46:

Կրիկիտոյ վիճակէն լուրեր - 48:

Երդուսմ Գիր. Հասունի - Դիտողութիւն - Գանի մը խօսք առ Հայ-Հռովմէական ազգային - 54:

Հարցախոյնութիւն եւ հանգէտ երկսեռ վարժարանաց քաղաքիս - 65:

Զատական տօն - 66:

Կիպրոսի թեմը եւ հաշուեցոյց - 67:

Արտոնագիր Հայ գաղթականաց խրիմու - 80:

Վասն Հայկական գրոց - 85:

Յովհաննէս եւ Մկրտիչ Կրիկիտոսներու այցելութիւնը - 95:

Հասարակաց Հիւանդանոցի մը հաստատութիւնը - 95:

Տեսչական փոփոխութիւններ - 118:

Էջմիածնի Սինոդի շրջաբերականը՝ Միւսոնի օրհուրեան մասին - 119:

Դայանեանց վարժարանի հանդէսներ - 119, 143:

Խնդիր Կարաղիկոսական - 121:

Վարդապետական ձեռնադրութիւն - 144, 264:

Սարկաւազական ձեռնադրութիւն - 215:

Հանդէս տարեդարձի անուանուելութեան Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարքի առաքելական Սրբոյ Աթոռոյն եւ Խնդակցութիւններ - 150:

Ներսէս Մ. Վարդապետի Հնդկաստան ուղեւորութիւնը - 167:

Յարութիւն Արքեպիսկոպոս Վեհապետեանի երուսաղէմ այցը - 168:

Ուրախագիր լուր մի (Տեղեկութիւններ Իսահակ Արքեպիսկոպոսի եւ Տիմոթէոս Վարդապետի մասին) - 170, 263:

Փասկալ Յակոբ աղա պարգեւատրուած - 188:

Ս. Յարութեան զմբթիւն շինութեան աւարտումը - 214:

Մէկնում երկու վարդապետներու - 215:

Հասունեան Սրբազանի ժամանումը - 215:

Հարցախոյնութիւններ Պատագամում - 224:

Բողոքական երկու հղալրներու դարձը - 240:

Նորահաստա Հայկական ժողովրդային բնկերութիւններ երուսաղէմի - 286:

Ա Յ Լ Ե Ի Ա Յ Լ Գ

Նոր Տարի - 1:

Աղդ - 49:

Նորաւարդ մատենադ - 72:

Մահուցմունք - 96, 169:

Տիկիտի Փերթի. Կենսագրութիւն Պատագամ - 127:

Զուարճալիք - 144:

Կանաչ վարագոյններուն վնասը - 180:

Արարներուն առատածնութիւնն ու գոյութիւնը - 181:

Ազգարարութիւն - 189:

Նորասկիզբ Սաղմուն - 190:

Բ Ա Ն Ա Ս Տ Ե Ղ Ն Ա Կ Ա Ն Գ

Յարութիւն Սրկ. Կէօթրիւքեան. Մուրիկ եւ Զարասիրտ - 9:

*** Ծածումն վեհապատ Հայրապետին Հայոց - 41:

Յարութիւն Սրկ. Կէօթրիւքեան. Իշխանութեան հաստած հովիւ մը - 44:

Յարութիւն Սրկ. Կէօթրիւքեան. Ի Սուրբ Խաչմ - 63:

Կ. Յ. Եղեղեան. Առ հայրնմիս հառաչումք - 109:

Կ. Բարեւակեան. Բամ տարագիր որդւոյ առ որդիկորոյն Ամի - 158:

Ի գերեզման իշեր քաղաւոր աման - 176:

Համազասկ Ս. Էլիէ Տէրհմեանց. Իզմէրդույ առ Սուրբ Սաղմուն - 179:

Ի յիշատակ ամանի հոգւոյ Մարիամու Զարուհոյ - 187:

Գ. Մ. Խաչ օգնեալ իմ - 206:

Կ. Գ. Զ. Զմիւռեանց. Իզմ սրտի առ Սուրբ Տառնա Յարութեան - 210:

Ե. Ս. Կէօթրիւքեան. Թառաչ առ պանդախտ - 227:

Կարապետ Շեմսյան Արաբկերցի. Տաճկե-
րէն ոտանուոր - 203:

Բ Ա Ր Ո Յ Ա Վ Ա Ն Ք

Հիմարտութիւն եւ ստութիւն - 4, 26:
Յակովբ Ա. Պոլսեցի. Յատաշարիւմութիւն
- 49:

Յակոբ Յովակիմ Անուշեանց Պոլսեցի.
Դաստիարակութիւն - 73:

Առաքիմի եւ քաղաքի թրք պատանի- 92,
132:

Ազատութիւն - 130:
Համաշուրմ անձին (Թրքմ. Յ. Ս. Կէօմ-
բիւքճեան) - 156, 177:

Նախախնամութիւն (Թրքմ. Խաչատուր-
եան Ա. Նալբանդեանց) - 159:

Ընտանեկան կեանք (Թրքմ. Կ. Տառեան)
- 208:

Ժողովրդային կրթութիւն - 217, 242:
Մարդկային վիճակի նախկին տարբերու-
թիւնը (Թրքմ. Կարապետ Ա. Ս. Բարու-
նեան) - 234:

Կենցաղ մարդկան եւ իւր տնտեսները
(Թրքմ. Մկրտիչ Սրկ. Տ. Ստեփանեան) -
258:

Մկրտիչ Սրկ. Տ. Ստեփանեան. Խորի-
դածութիւն միաբանութեան վրայ - 269:

Գ Ր Ա Վ Ա Ն Ք

Մ. Մկրտչեանց. Գրականութեան գիտու-
թեան առարկայ - 87:

Ջրուցատրութիւն աշակերտութեան մէջ
- 137:

Հարեանցի ակնարկ Արեւելեան հնախո-
ւութեան վրայ - 162:

Միքայէլ Մեքսոպեան Միանարեանց.
Ազգային կրթութիւն. հրապարակային ըն-
թերցանութիւնի էդուարդ Լաբուլէի - 251:

Գիւտ դիտակին եւ մանրագիտակին - 284:

Ժ Ա Մ Ա Ն Ա Վ Ա Վ Գ Ր Ա Վ Ա Ն Ք

Մենդեան Տօն - 19:

Երկրաշարժ - 21:

Սոյն ամսոյ մէջ պատահած անցքերը - 46:

Լիվա Կաշա - 70:

Նոր Ալթմանիոյ դրօշակին պարզուիլը -
70:

Արեւելեան - 72:

Տառնեւիններդոյ դարաւ մեր Մեսիան -
94:

Հապէշիտանէն եկած հեռագրի - 94:

Եանք Մուստաֆա Կաշան - 117:

Աղեքսանդրիոյ Հռովմէական Յունաց
Ղրիզորիոս Պատրիարքի գալուստը - 118:

Յուպէի ճամբու ընկերութիւնը - 118:

Աստուածատուր Վարդապետ Տէր Յով-
հաննէսեանց. Կարն Ճանապարհորդութիւն
յլատրիս - 160, 172, 211, 229:

Իրաւունք եւ պարտ սեպականութեան
- 165, 182, 236, 261:

Պրուսիոյ Վեհապառ Թագաւորի եւ իւր
օգոստապետ ամուսնոյն պատկերներուն նը-
ւերումը - 168:

Նամակ Պրուսիոյ Հիւպատոսի - 185:

Հրեայ պատանիի մը ինքնասպանութիւնը
- 215:

Կալուածական վարձքերու նոր կարգա-
դրութիւն Երուսաղէմի համար - 239:

Նամակ Աւստրիոյ Հիւպատոսին - 250:

Պապի Հրաւիրագիրը Ժողովի համար -
264:

Կ Ր Ո Ն Ա Վ Ա Ն Ք

Գիտագիտութիւն Լուստարչական, Հայ -
Գրիգորեան եւ Էջմիածնական քառերու վը-
րայ - 17:

Տարբերութիւն կրօնական միութեան եւ
միակերպութեան - 97:

Յիշելի «Տաղաւտ Միանձնաց» ճառ
(Թրքմ. Է. Երուսաղէմի Յակոբ Յովակիմ
Անուշեանցի) - 111:

Լուծումն 666 թուոյն Յովաննէս Յայտ-
նութեան - 145:

Վօլդէր, Ռուսոն եւ Մանդէնը; հրաշքի
վկայք - 170:

Հիբում - 193:

Մեծն Ներսէս Գեղեցիկ տիպար Հայրա-
պետութեան - 265:

Նախապաշարմունք - 276:

1869

ԱՋԳԱՅԻՆՔ

Քանի մի խօսք - 1:

Նուիրատուութիւն եւ նամակ Գ. Մատթէոս Այվատեանի - 13:

Մահ Ե. Մազմանեանի - 23:

Ս. Յարութեան Տոմարի գմբէթին նորոգութեան աւարտումը - 24:

Ազգային վարչական ճոր փոփոխութեան վրայ - 25:

Օրացուցական խնդիր - 29:

Հանդէս պարգևարաշխութեան Ս. Յակոբեանց վարժարանի հայոց նշանակման - 35:

Զաւլեան Սարգիս Արքեպիսկոպոս - 47:

Տեղեկութիւններ ժառանգաւորաց վարժարանի մասին - 47:

Երկու նամակ Մամբրէ վարդապետ Մամբրէեանի - 58:

Հաշուեցուցակ Կիպրոսի թեմի - 60:

Վարդգէս. նամակ խմբագրութեան - 68:

Նուիրատուութիւններ - 72, 216:

Լուրեր Ներսէս եւ Աստուածատուր վարդապետներին - 72:

Թաթուլ. ճամբորդական նոթեր - 85:

Լուրեր Զմիռնիայէն - 93:

Ժամանակ Սարգիս, Իգնատիոս եւ Սիմէոն եպիսկոպոսաց - 94:

Տեղեկութիւններ Իսահակ եպիսկոպոսի եւ Տիմոթէոս վարդապետի մասին - 94, 168, Թիւ Է., Յաւելուած:

Մտադրութեան արժանի ճոր խնդիր - 97, ինդիր կարգիկնատակամ - 121:

Գայիւրեանց տօնի շնորհէ - 143:

Վարդապետական ձեռնագրութիւն - 144, ինդիր առաջնորդական - 145:

Գեր. Իսահակ Արքեպիսկոպոսի եւ Արթ. Տիմոթէոս վարդապետի վերադարձը Հապշտանէն - 169:

Յակոբ Արքեպիսկոպոս. Տեղեկութիւնք Տրապիզոնէ - 176:

Մարկաւաղական ձեռնագրութիւն - 192:

Խորէն վարդապետ Պատրիարքական փոխանորդ Կ. Պոլսոյ - 192:

Մայրաքոյն վարդապետութեան աստիճանի տըղութիւն - 192:

Խրախնայք Իսահակ Արքեպիսկոպոսի եւ Տիմոթէոս վարդապետի ապահով ժամանման ի պատիւ եւ Ստեփաննոս վրդ. Թովմանեանի ճառը - 192, 201:

Տեղեկագիր Իսահակ Արքեպիսկոպոսի եւ Տիմոթէոս Մ. վարդապետի - 209:

Յովհաննէս վարդապետ Աղթամարցի. Համառոտ ստորագրութիւն Հայկաձոր եւ Ոստան գաւառաց - 212, 251:

Ամենապատիւ ճորընտիր Պատրիարք Կ. Պոլսոյ Տէր Մկրտիչ Սրբազան Արքեպիսկոպոս - 217:

Նշան Ա. Երզնանեան. Ամերիկայի հայոց վիճակը - 230:

Ս. Գ. Շահնեան. Յորդոր ազգասիրութեան - 241, 265:

Նկատարիմէ Բ. Թուսաց Կայսերուհւոյ առ Սիմէոն Կարապիկոսն տուած արտօնագիրը - 259:

Վարժարութիւն Գ. Յ. Պապայ Մուրաթեանի - 262:

Վարդապետական աստիճանի տըղութիւն - 262:

ԱՅԼԵՆԻՍԵԼՔ

Զուարճալիք - 24, 48, 95, 144, 263, 284, Նորատիկ եւ ժամուրդ յանձնուած զբօսներ - 48, 192, 285:

Մայր-Բրէտ. Ազգ. Հայոց (Ֆրանսերէն եւ Հայերէն) - 63:

Առաջարկութիւն (Հրահանգիչ ընկերութիւն) - 105:

Տիկին Փերիէ. Կենսագրութիւն Պապայ - 127, 156, 183, 204, 232, 246, 269:

Ազատութիւն - 130:

Խորհրդածութիւն (Ջախմի եւ այժմեան Հայը հարստահարութեան դէմ: Նախմի Մշեցի Գալուսի) - 153:

Մրցումն - Հրեայ Հայր եւ Քրիստոնեայ որդի - 159:

Ազնուականութիւն - 252:

Ազգ. - 286:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

1868-ի արեւի խաւարումը - 7:

Թարգմանութիւն անգլերէնէ. *Կարապետ Յովհաննէս Ձէյթունեան* - 78:
Բանասիրական - 274:

Բ Ա Ն Ա Ս Տ Ե Ղ Մ Ա Կ Ա Ն Ք

Ս. Մկրտիչ Տ. Ս. *Տիգրանակերտցի*. Ի սգալի մահ Տիգրան Յարութիւնի Տէտեան Ձմիւռնացոյ - 21:

Մովսէս Ե. *Կէօմբիւքճեան*. Ազուէս, Կուզ եւ Աֆաղաղ - 42:

*** Աւարայրի ամպերը - 62:

Մկրտիչ Սրկ. *Տիգրանակերտցի*. Ուզերձ շնորհակալութեան առ Գեոր. Զալայեան Սարգիս Արևի Նպիսկնազաւ - 115:

Գարբիէլ *Կարապետեան*. Ի սգալի մահ վեհագն Տատեան ազգայնամ Յովհաննէս Պէյի - 120:

Սրտաշարժ բանք Տ. Տ. Զաֆարեայ համ-գուցեայ Պատրիարք Ս. Աթոռոյս - 163:

Մ. Վ. *Կէօմբիւքճեան*. Մաղբանք առ Սուրբ Երոտրդութիւնը - 204:

Տրտունջ Սէյնադի - 224:

Մովսէս Վ. *Կէօմբիւքճեանց*. Առ Տրտն-ջողմ - 254:

Ս. Մ. Տ. Ստեփանեան. Երգ ընդ գա-լուստ օգոստոսփառ կայսեր Աւստրիոյ - 258:

Բ Ա Ր Ո Ց Ա Կ Ա Ն Ք

Առաքինի ու քաղաքակիրթ պատանի - 15, 39, 63, 83, 110, 132, 166, 189, 214, 255:

Յիսուս Քրիստոս (Ազատ Թրգմ. Մկրտիչ Ստեփանեան) - 43:

Ժողովրդային կրթութիւն - 49, 73:

Որբը եւ մարդը - 116:

Գ Ր Ա Կ Ա Ն Ք

Զրուցատրութիւն աշակերտուհեաց մէջ - 137:

Բանախօսութիւն քանի մը օրերուց մէջ - 164:

Բանախօսութիւնք ազգիանց մէջ - 186:

Ճարքերութիւն բանաստեղծութեան եւ տաղաչափութեան - 193:

Խօսակցութեան վրայ (Թրգմ. Գ. Ս. Ե-դեսայրի) - 207:

Գ Ր Ո Ք Ն Ն Ա Կ Ա Ն Ք

Գրաքննակամք - 8:

Նկատմունք Գ. Պետերմանի (Ի 28 Հոկտ. 1867. ճիստ փիլիսոփայական եւ պատմա-կան դասուց) - 9:

Նդիշէ Վարդապետ եւ իւր երկասիրու-թիւնը - 32:

Հռովմէացոց մեծութեան եւ անկման պատմաւնը - 198:

Հերոսուհին Ժան Դ'Արք եւ Օրլէանի ա-գաւորութեան տարեդարձը - 226:

Ժ Ա Մ Ա Ն Ա Կ Ա Ն Գ Ր Ա Կ Ա Ն Ք

Յունական դասնափոխութիւն - 23:

Օգոստոսփառ Սուրբանին 1869 տարւոյն աստեմաքանութիւնը - 100:

Աշխատանքային եւ Անտիոքի Յոյն Պառ-րիարքները Երուսաղէմի մէջ - 144:

Գ. Պետերմանի մեկնումը Երուսաղէմէն - 168:

Այցելութիւն Իտալիոյ Թազաուրի երկ-րորդ զաւակին - 215:

Գուստենբերգ - 219:

Վսեմ. Գեորգի փաշայի զաւուստը (Քը-րանսէրէն եւ Հայերէն) - 234:

Պրուսիոյ Թազաուստեղ իշխանին եւ Ա-ւստրիոյ կայսեր այցելութիւնները - 235:

Աւստրիոյ կայսեր առատաձեռնութիւնը - 261:

Յոպպէ-Երուսաղէմ ճամբան աւարտած - 282:

Կ Ր Օ Ն Ա Կ Ա Ն Ք

Կարն տեսակցութիւն եւ կրօնական խօ-սակցութիւն - 108:

Արգիւք ընթերցման Սուրբ Գրոց - 178:
 Բարեկամութիւն Սուրբ Բարսղի և Սուրբ Գրիգորի - 180:

1870

ԱԶԳԱՅԻՆՔ

Աշակերտական զանազան ճառեր - 6, 73, 112:

Յովհաննէս Վարդապետ Աղթամարցի. Ստորագրութիւն Հայկաձոր եւ Ոստան գաւառաց - 17, 36, 266:

Մենդեան աօն - 22:

Շնորհաւորական դէր Անդրեայէ՝ Հապէ- չխտան զացող երկու հայ կրօնաւորներուն վերադարձին առիթով եւ Վիքթորիա Թա- դուհիի պատկերի նուիրում - 22, 24:

Ս. Փրկչի վանք յերուսաղէմ - 42:

Ազգային - 63, 114:

Գննութիւն եւ հանգէս քաղաքացի աղ- ջրկանց վարժարանի - 67:

Հանգէս եւ պարզեւարայտութիւն Ժա- ոսեդաւորաց վարժարանի - 69:

Տէրունական աօնները Ս. Յարութեան Տա- ճարին մէջ - 91:

Տեսչական փոփոխութիւններ - 120:

Կիպրոսի Թեմի հաշիւ - 128:

Փարիս հանրմի կտակիին մէջ պարբերու- քիւնը, կտակը եւ տեղեկութիւններ - 137, 159, 187:

Եզրկառուի առաջնորդութեան խնդիր - 137:

Հանգէս Թարգմանչաց Տօնի եւ ճառեր - 145:

Լաւոնաց՝ Ս. Յակոբայ մէջ չպատարա- դելը - 154:

Հապէչխտանի նուիրակներու ծախքին վճարումը Անդրոյ կառավարութեան կող- մէ - 167:

Եզրկառուի խնդիր - 191:

Ճարտարապետ Սարգիս Խալֆայի աշ- ցելութիւնը - 222:

Ճշմարտութիւնք - 228:

Կիպրոսի Առաջնորդական փոփոխութիւն - 246:

Ս. Տեղեաց խնդիրը - 252, 276:

Լաթաքիայէն լուրեր - 270:

ԱՅԼԵՆԻԱՅԼՔ

Անցեալ եւ հետեւյա տարիներ - 1:

Ծանուցում - 23, 270:

Ջուարմալիք - 24:

Նոր երատարակութիւնք - 71, 93, 168:

Կարգ գիտութեան - 222:

Դպրոցական արդիւնք - 238, 262, 287:

Ս. Մկրտիչ Տ. Թշուառութիւն - 257, 284:

Ս. Մկրտիչ Տ. Սահփանեան. 1870 քու- րանը - 289:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

Արկածք Արիստոֆիսիւն (Թրգմ. Ս. Մը- կրտիչ Տ. Սահփանեան) - 15, 40, 60, 83, 110:

Ա. Յ. Արկադեան. Բանասիրականք - 97, 127:

Կատարի. Յաղագս բարոյք կենցաղալա- րելոյ (Թրգմ. լատիներէնէ Յակոբ Դպիր Ճամհէրատէ) - 210, 235, 259:

ԲԱՆԱՍՏԵՆՆԱԿԱՆՔ

Կարապետ Միրիճանեան. Առաջ բարոյա- կան - 11:

Բաթու. Արուսեակ Հայոց բաղդին - 14: Խրատ Հայկական ուսման եւ աշակերտու- լոց նորին ի մեծ բարաւանակում - 59:

Մէլքոն Ս. Յակոբեան. Նահատակու- քիւն վարդաւանց - 65:

Անապատցի համգուցեալ Սիմէոն վա- րդապետի ոտամուտը բանք ի Ս. Գրիգոր Նա- րեկացին - 91:

Ազադակ ողբոցն Հայաստանի - 103:

Լորա Գայր. Նզրերեղ յաղագս մահուան Սըր Բէդէր Բարբէրի (Թրգմ. Ն. Ճ.) - 105: Ի սգայի մահ երանաւետ զեռաբուսիկն դստեր Յակոբ Ազայի Ալըզեան Աղեմ- ոսնդբացում - 118:

Ն. Ճ. Խնդրեցի եւ տուա իմն համար, հայցեցի եւ եկն յիս ոգի իմաստութեան - 151:

Կ. Տ. Մ. Ի ճկարագիր պատերազմին Գազկայ ընդդէմ Սիկիւքաց - 153: Թովմասու երիցու երգք գուարմութեան - 219:

Տաղ Սրբոյ Խաչին - 220:

Թովմասու երիցու տաղ - 245:

Արձան համգտեան - 270:

Կարապետ Տ. Մինասեան. Առ Հայաս- տան - 285:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆՔ

Պօսիւճ. Մալուքեան պատիժը նայնիսկ իր մէջն է (Թրգմ. Մեղքոն Ս. Յակովբեան) - 62:

Խզնի ազատութիւն - 223, 247, 271:

Կ. Ե. Բարոյական - 268:

ԳՐԱԿԱՆՔ

*** Խորհրդածութիւն ծովու վրայ - 10:

Դաստիարակութեան վրայ ճառ. (Թրգմ. դերձաներէնէ Մինաս Մկրտչեանց) - 30, 54, 96, 107, 183, 212, 232:

Բանաստեղծութիւն - 79:

Պատմութիւն. Աստուծմէ ամերկիւզ մը - 94:

Լորտ Պայրն. Պատառիսան Հասարակաց Վախճանը՝ ամուսնեալ քերթուածի մը (Թրգմ. Ն. Ժ.) - 104:

Լորտ Պայրն. Հրածեշտ առ մուգայն (Թրգմ. Ն. Ժ.) - 106:

Արձան յաւերժական ի սգալի մահ Տիկ-

նաջ Ալէքսանեան Ազնուունի Փարիզ հանքմի - 136:

Փ. Վ. ՎՄախի՝ լրագրոյն մէկ կտորին վրայ հարցում մը - 162:

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ

Հռոմէական եկեղեցին - 45:

Նաժակ Նպարքոս Ալի փաշայի - 119:

Երկրաշարժ - 164:

Երուսաղէմայ մէջ ջուք - 166:

Ռէշիտ փաշա եւ կարգ մը խեղդերներ - 197:

Ցաւալի գէպք մը - 246:

ԿՐՕՆԱԿԱՆՔ

Հերքումն Հիմնական Տարբերութեանց - 25, 49, 121, 175, 199:

Լամբնէ. Անուանութիւն հոգւոյ (Թրգմ. Մազարուս Սրկ. Յ. Մազարուսեան) - 84:

Դատաւարան ընդդէմ Քրիստոսի - 90:

Պատրաստեց՝ ԱՂԱՆ ԱԲԵՂԱՅ ՊԱԼԻՕԶԵԱՆ

(Շար. 1)

ՅՈՒՅԱԿ ԵՒ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ Գ. ԿԻԼՊԷՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ

ՀԱՅԵՐԷՆ ՀԱՏՏԻՊ ԳԻՐՔԵՐՈՒ

(1512 — 1800)

181

ՅՈՒՂԱՆԷՍ ՎՐԴ. ՀԱՆՆԱ. ԳԻՐՔ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ. Կ. Գալս, ազ. Աստուածատուր Կոստանդնուպոլսի, 1734, 378 էջ.

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԳԻՐՔ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԵՐՈՑ ԵՒ ՄԵՆԻ ՔԱՂԱՔԻՍ ԱՍՏՈՒԾՈՑ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻԱ, և՛ որքոյ Տնօրինականց Տեղաց Տեան մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի.

Հաւաքեալ վաս իրախնութեան Տէրութեան Ուխտաւոր Մահեկանց, Որք Հաւատով Յաւով և Սիրով գործեն առ Սուրբ Քաղաքս Երուսաղէմ եղևով և ցամաքով յազազս հոգեւոր վաճառականութեան անդին Մարգարէին, ա՛յո է շնորհաց գանձելոյ ի սմա. և ընդանելոյ զգաւութիւն մեղաց ի ձեռն Խառովանութեան և Ողորմութեան:

Նորադէս շարագրեալ ի փառս Աստուծոյ և՛ ամենայն որդեցի, և՛ ի Պատիւ ազգիս Հայոց, յամենեւն Յովնանէն Հաննայ վերածայնեալ գործակալ Ծառայէ որքոյն Յակոբայ Սաղիմալոյ:

Ի Հայրապետութեան որքոյն էլժիաննի՝ Տեան Կարապետի Սրբազան Կաթողիկոսի ամենայն Հայոց, Յեղիսկոպոսապետութեան Աստուածայնոյ երուսաղէմի Առն աստուծոյ Տեան Գրիգորի Մեծի Բարանապետի և Սրբոց երանեալ Պատրիարքի Քրիստոսանիստ որքոյն Աթոռոյս Եղբոր անան Վինակի ամենայն Հայոց, և՛ ի Պատրիարքութեան Կոստանդնուպոլսոյ Մեծի Ժայռաբազարին Տեան Յովնանէս Սըլանկադոյի և՛ Աստուածաբան Վարդապետի, և՛ որքոյն Երուսաղէմի բազմաշխատ այցելուի:

Յամի՛ անան 1727, և՛ ի Քուլոյս մերում 1170: Յովնաթի՛ ա ի սուրբ Քաղաքս Երուսաղէմ:

Յիշատակարան Տղայման Գրիգոր:

Ողորմութեանքն աստուծոյ յանդ իշխող աւարակեալ աղբուծն զառմութեան զբազայս աստուածայնն սուրբ Քաղաքին Երուսաղէմի, և՛ ամենայն սուրբ Տնօրինական տեղաց անան մերոյ յիսուսի Քրիստոսի:

Ի Հայրապետութեան որքոյն էլժիաննի՝ անան Աբրահամա՛ ամենայն Հայոց Սըրբազան Կաթողիկոսի: Եւ ի Հայրապետութեան սուրբ Քաղաքին Երուսաղէմի անան Գրիգորի Սրբեկենցաղ Աստուածաբան Վարդապետի և՛ Արժանաւոր Պատրիարքի: Եւ ի Պատրիարքութեան Կոստանդնուպոլսոյ անան Յաննիկոսի ամենիմաստ և՛ Աստուածաբան Վե՛ն Վարդապետի, և՛ սուրբ տեղեացն այցելուի:

Ի Քուլականիս մերում, շննգին. և՛ ի Յուսիկոսի իշ:

Եւ աղեցաւ առ՝ կամօք և՛ ըլժանեց անան զրիգորի վերայիշեցելոյ: Որ վասն առաւել սիրոյն որքոյն Երուսաղէմի, սիրահարկ սաղիմամբ յորդորեաց զհոգեկնն որդին իւր ըզհէննէ Յաննիկոս Աստուածաբան Վարդապետի, որ էր իւր Աթոռակալ և՛ յոյժ սիրելի, շաբաղեւ զգրեց զայս համառօտ սե՛ւ:

Եւ նորա յանձն անեալ՝ մինչ զրաւումն եղև շարագրութեան, եւ՛ Հրաման սուրբ Հայոց մեր առլ զառ ի աղբուծն: Եւ մինչ ի կոստանդնուպոլսիս ի սկսիլն էազ աղեցմանն, հնաս վարճանն այնր խոհեմադոյն աթոռակալի ի սուրբ Երուսաղէմ. ի ինիկ Քաղաքի իւրում

ուր ծննդի էր եւ մեծայւ։ Յորմէ սուգ ծննդ եղեւ սուրբ Հօրս մերում տեսնել Գրիգորի- զի յոյժ խնկմաւթեամբ վարէր զսուրբ աթոռն սրբոյն Յակօբայ։ Որոյ հոգւոյն ողորմեացի զր- բիտոսն աստուած մեր։ եւ յիշատակն օրհնութեամբ եղիցի։ Ամէն։

Արդ՝ որք ընթեռնուց զսա՛ եւ վայելէք ի քաղցրութենէ սրբին, յիշեալէք ի մաքուր աղօթս մեր զվերոյիշեցեալ Սրբազան Հայրս մեր, եւ զիւր Հանգուցեալ սիրելի հոգեծին որ- քէն զգրգոյս լարադրողն։

Եղեալէք եւ զսուրբ Յակօբայ միաբան եւ զործակալ զմահտեօ յակօր ամուսնայն։

Որ յետ աղպիլ տալոյ վերոյդրեալ սուրբ Հօրս մեր զայս դիրքս յիւր ընէիցն Հինգ Հարիւր Հաս ձեռամբ եւ հոգարարութեամբ վերոյիշեցեալ յակօր ամուսնային։ Կամեցաւ եւ ինքն յակօր ամուսնայն լինիլ եւ յիշատակ ինքեան ի սոյն դրեանց, եւ ետ աղպիլ յիւր ըն- յիցն եւս եօթն Հարիւր Հաս վասն սիրոյ սրբոյն Երուսաղէմի եւ սրբոյն Յակօբայ։ Ուստի որք ընթեռնուց զսա՛ եւ քաղցրանայք հոգւով, յիշեալէք եւ զսա՛ եւ զմեղան սոքա եւ զամե- որք ընթեռնուց զսա՛ եւ քաղցրանայք հոգւով, յիշեալէք եւ զսա՛ եւ զմեղան սոքա եւ զամե- նայն ննկեցեալք ի զբիտոսն յիսուս ի սէր մեր։ Որում փառք բաւականն յաւիտեանց։ Ամէն։

Եղեալէք եւս զանպիտան ծառայս մեր զսաղմամեղ աղպադրող սրբին մահտեօ աստ- ւածաւոր։ եւ զանպիտան ծնողն իմ առ զբիտոսն զկարապետն եւ զմարդեմն։ Եւ զորդ- եան իմ զպիւրացաւ յովհաննէսն, զանձանիկ յառարատաւան ծառայս մեր ամենեցուն։

Նաեւ զայնառանգն զսրբաբարեալ իմոյս, զհեղինակացի տէրացու զաջարեան, եւ զվանեցի առաքիտն։ Եւ յիշողն բարութեանց զարգեւաւորան աստուած տաց ձեզ եւ մեզ զվարժա բարեաց ի միւսանգամ զայնտեանն իւրում, Ամէն։

Կիւլպէնկեան Մասնադարան

956-956 Հա

182

ՊԱՂՏԱՍԱՐ ԴԳԻՐ. ՅԱՂԱՐԱՆ. Կ. Պոլիս, ապ. Առաքելաւորական Կոստանդնուպօլսեցի,
1734, 122 + 8 էջ. = 128 էջ։

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

Ինկեմ։

ՅԵՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Տպեցաւ Փռքիկ Տաղարան, ի Հայրապետութեան սրբոյ էջմիածնի՝ Տեսան Ար- բանաւ Սրբազան Կաթողիկոսի ամենայն Հայոց։ Եւ ի Գառաբարդութեան սրբոյն Երու- սաղէմի՝ եւ Կոստանդնուպօլսի՝ Տեսան Գրիգորի Կ. Տեսան Յովհաննիս Սրբազան Եպիսկո- պոսացն եւ Առաքելաւորական Վարդապետացն։

Ի Տպարանի Կարապետի սրբւոյ աստուածաբարի։

Ի Կոստանդնուպօլսի։ Ի Թուին 1183ին։ Յուլիս 31

ԾԱՆՈԹ.

Նայմ գրքին հետ կազմուած է Մարտիրոս Դպրի 1734-ին ապառ գրքի փոքրիկ ոք կալի Տաղարանը։

Կիւլպէնկեան Մասնադարան

264.4

1734

183

ԳԻՐԻ ՓՈՂԻՐԻ ՈՐ ԿՈՅԻ ՏԱՂԱՐԱՆ. Կ. Պոլիս, ապ. Մարտիրոս Դպրի, 1734, 152 էջ։

Տպեցեալ ի Վեհապետութեան իմաստափառ և սրբազան բաղիւնքի տեսնեմ Արքայա-
մատ Կաթողիկոսին: Խնքազլոյս և Տիեզերական Հայրապետին ամենայն Հայոց:

Ս: ի պատրիարքութեան երկուց արքայ Սրբապետին: Եւ Կոստանդնու-
պոլսոյ տեսնեմ Գրիգորի և տեսնեմ Ովաննուս արքեպիսկոպոսայ: Ի Բըւն մերոյ ռնձգ: Ի
փետրվարի ծր:

ՌԵՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան տպեցելոյ Գրքոյոյ:

Փառք...

...Որ ետ մեզ յետեալ և Նըւստո ծառայիցս զօրութիւն և կարողութիւն առողջու-
թիւն և սեղնութիւն ... առ ի յաւարտ անել զտպեցումն այս նոր և չքեղ չակաճառու-
թեան Գրքին՝ որ ընդդէմ երկարակայ խօսի տառուածարանական սէր, Հառնը՝ և Համա-
ռոտ վարդապետութեամբ, Հատապոզիւով ճշմարտութեան Հաւատոյ առաջին և Հին աւան-
դութեան ամենասուրբ եկեղեցւոյս լուսաւորչապաւն ազգիս Հայոց:

Որոյ օգտակարութեան և շահակութեան տեսչացեալ, Հետեւ Հարկ ի զործ աղ-
պեցելոյ սորա Թափեալ և սփռեալ արդիւնն ոչ սակաւ ի զործ պիտոյիցն, ամենապատուելի
և յո՛ր մեծարելի ուղղափառ և ուղղապաւն այրն լուսաւորչածին՝ աշխէքն, կենարացի
Մահապի Սարգիս զաւֆախ խոհմն և Հանճարեղն և անանին ի մէջ ազգին մերոյ:

Քանզի ո՛չ թէ դիտաւորութեամբ այնու՝ զի ի սմանէ շահ ինչ մարմնական յաւել-
ցէ Հ գոյս և յըստացուածն իւր, (զի ըստ աղեցելոյ պարզեակաց տառուածոյ՝ աղէն իսկ
անկարօս լիալ, այլոց ևս կարող իսկ է մեռնաու լինիլ օգտակարութեամբ ըստ լափոյն,) այլ
զի սարածիցի ստէ տա ի մէջ ազգիս. սրգէս զի ամենայն ոչ ընթերցեալ զսո, զդւլանցի
ի մոլորեցուցաց. սրգ յորժամ սարգեալ մանեմ ի մէջ մեր առ ի սրբալ զմեզ:

...Վասն որոյ՝ յ՛մ տառուածաւոր և բարեմիտ ընթերցողը՝ յորժամ ըստանայ
զսո, կամ ընթերցող, ևս կամ շահիք ինչ ի սմանէ, յիշեցէք ի սուրբ աղթս Հեր՝ զայն
ստառաշատը և բարեպաշտ իշխանն՝ ըզկեառացի Մահապի Սարգիս խաւֆախ, Հանդերձ
ամենայն յեղիցեղովք իւրովք. ևս առցէ նմա սէր զկեանս երկարս միշեւ ի խորին ծննդա-
թիւն իւր:

Յիշեցէք նաեւ զբարեխէր՝ զխոհմամիտ՝ և զհանճարեղ զարգեակս նորին զՏիրացու
Գէորգի. և զՏիրացու Արքունամի. սրգ վառեցան ի սէր տպեցման սորա. զերկն և զայնա-
տանս ո՛չ սակաւ կրեցին միշեւ ի լրումն աւարման սորա:

Որոց Հատուցէ մէր վարձս՝ ըստ վաստակց իւրեանց. և պահեցէ ի ծոց սուրբ ե-
կեղեցւոյ ի բազմօրեան կեանս անդորրականն և խաղաղականն, ի շահս զթութեան իւրոց:

Այլեւ յիշեցէք ևս զհամեմատարարոյ և զհեզանդի զՏիրացու Մինասն ննկեցելովք
Հանդերձ, որ շատ անգամ անմանմէր երթեւեկութեամբ ի զործ սորա աշխատեցաւ:

Սւս առաւել յիշեցէք ևս զհամօրէն ննկեցեալ իմ ապագրեակոյ սորա՝ զհայրն իմ ըզ-
մահանի Սարգիսն. և զեղբարս իմ զԳէորգն ալլովք Հանդերձ:

Ս: զկի յիշեցէք ևս զանմաստ և զանդրան ծառայո մեր զՄարտիրոս զպիտ մեղ-
սաման, Հանդերձ սրգեկոք իմովք Սերավրէին և Սարգիսին: Քանզի ի զործ սորա, եթէ ի
սրբապետութեան, և եթէ ի Համարարացութեան վկայութեանց՝ զաշխատանս յազուան ընկալոյ
միով եւեթ օրինակաւ ըստ տկար կարեաց իմոց. որ եւ սխալածաց իմոց՝ ներկէ ժամ ի բա-
րեւէր եղարցող իմոց:

Յիշեցէք ևս զարագածող ևս զարամաբար զապարեղինաց որոց՝ զհլու և զհպատակն
իմ միշտ զՏիրացու Անանի:

Նաեւ զվերաբերողն զհեւթաւր Թանգը ի շարագրեցեալ զերն՝ զՏիրացու Ստեփան-
նոսն՝ զբաշտողին, և զարեական ամեն:

Յիշեցէք ևս զպիւրիկն իմ զՏիրացու Խաչերի. որ նա եւս մերթ ի զիպող ժամու
անյապով զաչ ևս Հասնի ի զործ ինչ պիտոյիցս:

Յիշեցէք միշեալ ի միշտ ի զբխատուն:

Կիւպէնկեան Մասնագրաւ

280.155 ԳԳ

ՎԱՐԳԱՆ ՎՐԴ. ՄԱՐԱԹԱՅԻ. ԳԻՐԲ ԱՂՈԹԻՑ, Կ. Գուլիս, աղ. Մարտիրոս Գրիգոր, 1734, 484 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԳԻՐԲ ԱՂՈԹԻՑ. Արարեայ երանելւոյն Վարդանայ Վարդապետին: Եւ աղեցեայ ի Հայրապետութեան տեսան Արարեայն սրբազան Կաթողիկոսին:

Եւ ի պարտադրութեան երկուց աթոռոց սուրբ երուսաղէմայ եւ Կոստանդնուպոլսոյ տեսան Գրիգորի եւ տեսան Ովաննիսի սաստաւծարան Վարդապետայ, ի Թաղանին մերոյ. ռնճգ:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան Գրիգոր:

Շնորհիւ տաննաւորք Հոգւոյն տառաւնոյ, եւ բարեխոսութեամբ սրբունւոյ Առաւուծաննին, եւ Համայն սրբոց, եղեւ աւարտումն աղման տառաւծային ժառանգի աղօթականի որ ի տնորինական տեղիսն քրիստոսի: Ի Թաղանին մերոյ 1183: Ի Հայրապետութեան տեսան Արարեայն սրբազան Կաթողիկոսի գերաւհաշ աթոռոցն էլ ժամանին:

Եւ ի Կարտապետութեան սրբոյ երուսաղէմի տեսան Գրիգորի երանաշնորհ Հայրապետին: Եւ յառաջորդութեան Կոստանդնուպոլսոյ շնորհնիկալ եւ տառաւծարան զարդարելի տեսան Ովաննու արք եպիսկոպոսի: Արգ՝ որք Հանդիպէր սմա կամ ըստանայք զայս սուրբ եւ զսաստաւծանւոյ աղօթական գրքուկո, յիշեմէք յաղօթ մեր զմահեանի Միքիւնն. որ Հայալ աղեամբ իւրով՝ եւ աղել զսա ի վայելումն աղօթաւոր եղբարցդ: Յիշեցէք եւ զՀայր Նորին զհանդուցեալ էյվալն. եւ զմայրն զԹուրվանտայն: Նաեւ զեղբարս Նորա զԱւագն եւ զԹառաւծիւն. եւ զեղբարսէկոց Նորին զԳրիգորին: Այլեւ յիշեցէք զսրբազնոց եւ զաղօց սօրին զՄարտիրոս զանդիտան զպիրս Ննկեցեալքս Հանդերմ. որ ի միւսմ օրինակի խանդարեցելոյ աշխատան յաղան զիւնցի եւ զանձաններ աղեղ քալանդիք միւսն իմ ի զորոն սուրա զպաղ եւ զցերեկ, զաբարցու Սաւերին զաբարցու Անանն. եւ զաբարցու Աղամն:

Կիւլեկեան Մատենադարան

248 Վա

ԻՐԿԱՏԻՈՍ ՎՐԴ. ՍԵՒԼԵՌԵՑԻ. ՄԵԿԵՆՈՒԹԻԻՆ -- ՂՈՒԿԱՍՈՒ, Կ. Գուլիս, աղ. Առաւուծաւոր Կոստանդնուպոլսոյն, 1735, ՆԻՐ (452) էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ՄԵԿԵՆՈՒԹԻԻՆ ՍՐԲՈՅ ԱՆԵՏԱՐԱՆԻՆ որ ըստ զուգասու:

Արարեայ սուրբ Վարդապետին Իգնատիոսի:

Ի Խնդրոյ Տեսան Գրիգորիսի Հայոց Կաթողիկոսի:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ Ա

Յայտարարութիւն իմ ի Ա ընթերցող եղբարցդ վրամ սրբոյ Մատենիս եւ Հնդիմակի սօրին եւ Տղեցմամն:

...Իսկ յաղաւ Տղեցմանն ծանկր, զի ի զեղեցիկութիւն եւ ի լուսաւոր բանն սօրին տարփայեալ, կամեցաւ աղպել զսա ի վայելումն բանասէր մանկանց սօրին. զի մի ծանկեալ մտայցէ աշակիսի գանձ Հոգեւոր՝ բանասիրացն առաջին: Եւ Համ յանն՝ առաջ զմիւս աղպեր ման սօրին՝ բարեպալտան եւ Հոգեւոր մահեանի յակոր առուհայն. որ է՝ այժմ սպասուելու ի զուրն սրբոյն Յակոբայ ամենապալտաւ աթոռոյն տաննայն Հայոց ի սուրբն սուրբին: Եւ աշնպէս ուխտեաց Թէ՝ այլ ո՛չ առնուցու զիւր տունեալ զբամն. այլ ի վաճառիքն սու-

իմ' եւ այլ ինչ դէրք ապացիւ եւ յետ տխր եւ այլ' եւ այսպէս անշնչելի յիշատակ մը նստցէ Հոգւոյ իւրոս: Յուսարժ եւս թէ՛ իցէ զի եւ այլք սմանք բարեկալածեք ի սոյն աջ զոք յարգութեան: որ է մեծագոյն բարեգործութիւն եւ անշնչելի յիշատակ: որ իբրեւ առատ ազգիք՝ միշտ զինի ընթանայ պատանին իւրոյ:

Ձի կթէ զմարմնուր ծառայն ազատել ի կապանացն՝ մեծ ինչ է առ աստուծոյ, որ ծան ապա համարեցի մեծագոյն աշտ, զսուրբ զրեանս ի լոյս անելի, որ զհոգեւոր ծառայն մեղաց՝ ազատեն միշտ ի զոխային կապանացն: Որոց յիշատակն օրհնութեամբ եղիցի: եւ հոգւոց նոցին վարձս բարեաց շնորհեցէ ամենառատ եւ բազմազուրկ տէր, ամէն:

...Եւ արգ՝ ապցեալ սուրբ զիրքս ի Թուականին մերում ռնճալ: Համալիրժ եղերեալ ընդ աւարց զկեանքեր ամուսն:

Ի Հայրապետութեան արդոյն էլմանին ընդհանրական Աթոռոյն՝ Քէզրիսացի Տեան Աբրահամու Սրբոց Սրանեալ Սրբազան Կաթողիկոսին ամենայն Հայոց:

Եւ ի Պատրիարքութեան արդոյն Սրուսաղէմի աշխարհական տեղացն, եւ Կոստանդնուպոլսոյ մեծի ճաղաքին, տեսան Գրեգորի եւ տեսան Յունական Առաքելական Վարդապետաց եւ Սրբազան Եպիսկոպոսացն:

Ի Տպարանի խնայ կարողեաի որդի մահաեաի աստուածատուրին եւ որդւոյ նորա տէրացու յահնիսին ի կոստանդնուպոլսոյ ճաղաքի:

Արգ՝ յիշեալիք ի մաքուր աշտիմ մեր զվերոյիշեցեալ բարեկալածան զմահաեաի Յուկոս ամուսնոյն: որ զայսպիսի բարի յիշատակ եւ կենդանի տրման եւ զաւակ Հոգեւոր եթող Հոգւոյ իւրում: լինելով եւ օրինակ բարի՝ յետագայոցն իւրոց: Որում հասուցէ տէր վարձս բարեաց ի յարութեան արգարաց: ամէն:

Յիշեալիք եւ զյարձխատ զօրծանեալս արդարաւանս սորին զմահաեաի աստուածատուրին, եւ զնեղութիւն նորին: Եւ զբարեմիտ համակամ արգեանն նորին զաշխատասէր ըզրտիրացու յահնիսն: եւ զհանգուցեալ մայրն սորին: Նման զՀլու եւ զհաստատարի մշխատասուր մշակն սոցին զմանից տէր աստուածատուրի որդի զտարուխանն:

Եւ յիշողացդ վարձս բարեաց շնորհեցէ տէր աստուած մեր: Որում Փառք Պատիւ եւ Թրեգրողութիւն յաւիտեանս յաւիտեանից ամէն:

Էջ Եւ-Էլ (430-436)

ԹԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ Բ

...Եւ մինչ օգտիցիս անախտա զամմիք, զաշխատալ ցանկիս զդադատար մեղալի տեսն իմ յիշեալիք յաշտիմ քո: Եւ մ'զլ լնբ:

Էջ ԵԲ (452)

Կիւլպէնկեան Մասնաւարտան

ՏՁԶ-Կ Իգ

187

ՀԱՅԱՐ ՎՐԴ. ՋԱԼԿԵՑԻ. ԳԻՐԻ ԱՍՏՈՒԱՄԱՐԱՆԱԿԱՆ. Կ. Պոլսոյ, ապ. Առաքելատուր Կոստանդնուպոլսեցի, 1735. 704 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԲ

ԳԻՐԻ ԱՍՏՈՒԱՄԱՐԱՆԱԿԱՆ ՈՐ ԿՈՅԻ ԳՐԱԿՏ ՑԱՆԿԱԼԻ.

Շարադդեալ ի Հազարու Առաքելատուր Վարդապետի մահակեցոյ:
Ի Փառս Արդոյն էլմանին:

ՌԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան Սրբոյ Առաքելատուրի Գրեգորի:

Փառք անհատ վեհին. անեկազ փրկչին. ապէնկազ արարչին. որ անբաւաղօր կարօ-

ԾԱՆՕԹ.

«Հայ Հնաստիպ Գրքի Մատենագիտական Ցուցակ»-ը իբր տպագրող կը ճշանակէ «Բալ-սնկ եւ Յակոբ Կետարացիներ» (էջ 106, Թիւ 416),

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

956-8 Հա

189

ԿԱՐՃԱՍՏՈՒՐ ՎՐԴ. ԷՐԶՐՈՒՄԵՑԻ. ԿԱՐՃԱՌՕՏԱԳՈՒՆԵՆՆ ՀԱՄԱՌՕՏՈՒԹԻՒՆ: Թրգմ. Մար-իամ Քարաբաշեան: Վենետիկ, տպ. Անտոն Պոթթըի, 1736, 6 չհ. + 383 = 389 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԿԱՐՃԱՌՕՏԱԳՈՒՆԵՆՆ ՀԱՄԱՌՕՏՈՒԹԻՒՆ Ընդհանրականի Առաստածարանութեան Խոնկանի, ուսումնականի, գրականի, բարոյականի, եւ այլ: Մտորասականաւ Խոսակցութեամբ:

Շարադրեցեալ է լատինականի լեզուի է Գերապոսուկէայ Խաչատրայ Երզրուճեցւոյ Առաստածարան Վարդապետէ:

Եւ թարգմանեցեալ է հայկական լեզու է Մարիամայ Քարաբաշեան Կոստանդնուպոլսեցւոյ Կուսաննդոյ:

Տպագրեցեալ ջանիւ նոյնայ Վարդապետի, է քառու Առաստծոյ եւ յօսուա մերայնոյ: Յամի Տեան. 1736.

Ի Հայրապետութեան Տեան Արքանմու Ամենից Հայոց Կաթողիկոսի:

Ի Վենետիկ: Ի Տպարանի Անտոնի Պոթթըի:

Հրամանաւ Մեծաւարաց:

ՌԵՆԱՏԱԿԱՐԱՆ

Ձուռի:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

230-2 Խա

190

ՄԵԿԵՐԱՐ ՎՐԴ. ՍԵՒԱՍՏԱՏԻ. ՄԵԿԵՐԱՌՕՒՆ ԳՐՈՑ ԺՈՂՈՎՈՂՆ: Վենետիկ, տպ. Անտոն Պոթթըի, 1736, 453 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ՄԵԿԵՐԱՌՕՒՆ ԳՐՈՑ ԺՈՂՈՎՈՂՆ Արարեցեալ եւ շարադրեցեալ է Միքիթարայ Վարդապետէ Սերաստացւոյ Արքայ Հայր Կոչեցելոյ:

Ըստ մտաց եւ իմացմանց մեկնութեանց Հարցն օրոց եւ Վարդապետաց Եկեղեցւոյ. Եւ մեծամեծաց Մեկնչոց առաստածաշունչ սուրբ զրոյ: Այլիւ վերահայեցմամբ Երբայկա-նի բուն Եշտակութեան, որ երեւի է թարգմանութիւնս բազմաց լեզուաց, Այսինքն՝ Լատի-նացւոց, Յունաց, Ասորաց, Արաբացւոց, եւ Քաղդէացւոց:

Եւ տպագրութեամբ է լոյս տնեցեալ է յօսուա մանկանց Եկեղեցւոյ:

Ի Հայրապետութեան Տեան Արքանմու Հայոց Կաթողիկոսի:

Յամի Տեան. 1736: Ապրիլի 16.

Ի Վենետիկ: Ի տպարանի Անտոնի Պոթթըի:

Հրամանաւ Մեծաւարաց:

ՌԵՆԱՏԱԿԱՐԱՆ

Ձուռի:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

223-8 Մի

191

ՄՈՎՍԻՍ ԽՈՐԵՆԱՑԻ. ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ (Հայերէն եւ Լատիներէն)։ Թրգմ. եւ հրատարակեց Էդմունտ Է. Կարոլուս Աքերս, 1720, 4 թ. + XXIV + 414 = 442 էջ։

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ՄՈՎՍԻՍ ԽՈՐԵՆԱՑԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, MOSIS CHORENENSIS HISTORIAE ARMENIACAE

Libri III. Accedit ejusdem Scriptoris Epitome Geographicae.

Præmittitur Præfatio, quæ de Literatura, ac Versione Sacre Armeniæ agit; et Subjicitur Appendix, quæ continet

epistolæ duæ Armeniæ.

primam, Corinthiorum ad Paulum Apostolum. Alteram, Pauli Apostoli ad Corinthios: nunc primum ex Codice MS integrè divulgatae.

Armeniæ adiderunt, Latine verserunt, Notæque illustrant Gulielmus & Georgius, Gul. Whistonii FILII.

Amæ Claresiæ in Academiâ Cantabrigiensi aliquandiu Alumnus.

Հաւ. Եւ Էրզնա քան դժի, որոց զան զարմէ բարբի զաստակն նոցա։

London: ex officina Caroli Ackers Typographi: apud Joannem Whistonum Bibliopolem MDCCXXXVI.

ԴՆՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Զուհի։

Կիւլպէնկեան Մասնադարան

ՅՖԵ-ՅՁ1 հո

192

ՊԱՂՏԱՍԱՐ ԴԳԻՐ. ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ։ Հասար. Ա. Կ. Պալես, աղ. Աստուածատուր Կասանդեանդուսեյի, 1736, 304 էջ։

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ՊԱՂՏԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ Գարձառն եւ Դիւրիմաց։ Յաղագս նախ եկեղացի Ուսումն Դրոց Դիւրիման

Օգնեալ Աստուած Կ

ՍԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Զուհի։ (Տեա Եւրպ. Թիւ 196 զգրքի նկարագրութիւնը)։

Կիւլպէնկեան Մասնադարան

465 Պա

193

ՊԱՂՏԱՍԱՐ ԴԳԻՐ. ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ։ Հասար. Բ. Կ. Պալես, աղ. Աստուածատուր Կասանդեանդուսեյի, 1736, 303 էջ (305-608)։

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ՀԱՏՈՐ ԵՐԿՐՈՐԴ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

Կերպարութիւն Մասնեցի Բանին։ Որ է Շարժանեալն ընդ իրեանս ըստ ճերթողացի։

ԹԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան Տպեցման:

Եւ արդ՝ ապեցաւ զերբ Գերականութեան ի թվին ձնն: Ի Հայրապետութեան զերաւույն աթոռոյն եւ ժոյն մերոյ սուրբ էջմիածնի՝ Թէքէրտաղցի Տեառն Արքանժմու Երիցոյ երանելի Սրբազան Կաթողիկոսին ամենայն Հայոց:

Եւ ի Պատրիարքութեան սրբոյն Երուսաղէմի սուրբ տոբօրեական տեղացն Բերիստոսի, եւ Կոստանդնուպոլսի մեծի թաղաքիս՝ Տեառն Գրիգորի եւ Տեառն Յօաննէիս Սրբազան Հովուացն եւ Աստուածաբան Վարդապետացն:

Ի Կոստանդնուպոլսի թաղաքի, ի Տպարանի խոնայ Կարապետի սրդի մահտեսի աստուածատուրի եւ սրբոյն Նորա տիրացու յօաննէի: Որ մինչ լաբէր զկապարեայսն՝ թէ որքան աշխատանք կրեաց ընդ իս զգուշութեամբ եւ Նուր մասնամար թէ զխաւար բանքն ի զլուի տողիցն անկանիցն, այն Նկատողացն է գիտելի:

Արդ՝ յիշեալիք զսոսա ի մաշուք աղօթոյ մեք. որք ըստ բարեւէր բարուցն իւրեանց՝ ապեցին զգրեք զայս. եւ արդեամբ իսկ օգնելով, Նաև զլու աշխատուար մշակն օոցին մըբաւար եւ զբաղարկ զմանեցի օտարախանն:

Եւ յիշողացդ եւ յիշեցնացն, ասցն աղբիւրն ողորմութեան զնեղումն յանցանաց. ամէն:

Կիւլչեկեան Մատենադարան

486 Պա

194

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՅԵՒ. ՆԱՐԵԿ, Կ. Պոլս, ապ. Արքանժմ Գպիբ, 1736 (աւարտ. 1737), 244 (587) էջ.

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԳՐԻԳ ԱՂՕԹԻՑ ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ՆԱՐԵԿԱՅԵՒՈՅ Հոգեկիր Հոռաբի:

Տպեցեալ ի Հայրապետութեան Սրբոյն էջմիածնի՝ Թէքէրտաղցի Տեառն Արքանժմու Սրբազան Կաթողիկոսի: Եւ ի Պատրիարքութեան Սրբոյն Երուսաղէմի՝ Տեառն Գրիգորի Մաշուկան Վեհի: Եւ յԱռաջնորդութեան Պօլսոյս Կոստանդնուս՝ Տեառն Յօաննէիս Աստուածաբան Վարդապետի

Թւին Հայոց ձնն մայիսի ԺԳ

ԹԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան Սրբոց Մատենիս Տպեցման:

Փառք Ամենազօրին աստուծոյ եւ ողորմութեամբ Նորին ապեցաւ սուրբ զերբ աղօթից Սրբոյն զգրեցրի Նարեկացւոյ՝ եւ ճշնազգեաց Վարդապետի ընդ Հովանեաւ Սրբոյն տարգոյն զօրաւարի: որ եւ էհաս ի կատարումն ապեցման ի թւին Հայոց ձնն յունվարի իր: Ի Հայրապետութեան Սրբոյն էջմիածնի Գերազան Աթոռոյն Թէքէրտաղցի Տեառն Արքանժմու երիցոյ երանելի Սրբազան Կաթողիկոսին ամենայն Հայոց որոյ կեանք երկարս տայէ Տէր աստուած մեր:

Եւ ի Պատրիարքութեան Սրբոյն Երուսաղէմի Ամենապայծառ Աթոռոյն Տեառն Գրիգորի ճշնազգեաց Հայրապետի:

Իսկ ի Դիտողութեան Մեծի Թաղաքիս Կոստանդնուպոլսոյ՝ Տեառն Յօաննէն Արքեպիսկոպոսի. եւ այցելուի Սրբոց Տնօրենական տեղացն Բերիստոսի աստուծոյ մերոյ:

Եւ յիշեալիք Վանցի աէր օվասափի սրդի ասփատուրն յոլով օգտութիւն արար ընչիւք եւ այլ բանիւք:

Եւ յիշեալիք իմ սիրելի եղբայր զարբին աւանն որ օգուտեւ զործարանէն երկաթէղեն իրք մի նա վաղէպք առ նա եւ նա տեսարտունել ոչ մէքր յետ այլ շուտով կատարէր թէ մի մնացի զործարանն զատարի:

Եւ յիշեալիք յանցիկ հազուապ ուղլու պետաւոր եւ Հայրն Նորա պահապարն եւ զմայրն Նորա ստրմէն:

Եւ յիշեալիք մահտեսի աւետիքի սրդի մահտեսի խաշատարն:

Թիւնիէք պաղտասարի որդի մահաւեի յուննէն:

Թիւնիէք էրզրումցի օքուզ օղու մահաւեի արբանամն եւ զորդեանն իւր մահաւեի սահփանն:

Հոսի յետոյ քան զամենեւին՝ եւ զըրբաբարզ սըրբոյ մասնին, զկետարացի հայ վանէց աւան զալիֆայի որդի, զբաղկազ տիրացու յարուսթին զպիւրն յիւնիէք ի տէր որ յուլով աշխատութեամբ թէ արբաբան եւ թէ բաղում օգտութիւն արբանալ ի մէջ աղագրաւ տանաւ. իւրեան կեանք եւ զննիցիւնցն հանգիստ եւ արքայութիւն տացն տէր աստուած իւր աշխատանաց փութարէն վարձա ի քրիստոսէ տացն եւ զերնագն իւր զասլան զալիֆայի եւ բզմայրն զմարգան եւ զեղբարն իւր զիւնիւն, հանգեմ իւնիցիւնովք իւրովք յիւնիէք ի տէր յորմէ եւ զուր անմահաց լիլիք օղորմութեամբ նորին ամէն:

Թիւնիէք աստանոր եւ զիս զմեղապարտ աղագրազ զբոյս Թեթրապցի սարգիսի որդի արբանամ լընիլն զպիւրն եւ զնեղացեալ մայրն իմ աղիւն եւ զուր յիւնալ լիլիք օղորմութեամբն ամէն:

Թիւնիէք եւ զայլ աշխատաւորս զօրծարանիս զլարազ եւ ցրազ զաղագրաբացի զբոյս ըստեփաննոսի որդի տիրացու յովհաննէն:

Թիւնիէք եւ զիւնիցի սեվանայ աթա զիւնի Թա կարապետի որդի ի ճնախոս:

Հայր մեր որ յիւնիւն: Սուրբ եղիցի անուն քո:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

248 Նա

1736

195

ՆԵՐՍԷՍ ԱՐԲԵՊՍ. ԱՄԲՐՈՆԱՅԻ. ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ԱՂՕԹԻՑ: Կ. Գուլես, աղ. Բարսեղ եւ Յաւոր Սերասապեան, 1736, 180 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԺ

ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ԱՂՕԹԻՑ: Գոտմութեան բանից ննջման Աստուծոյն Աւետարանչին Յունեանաւ: Արարեալ Ներսէս Լամբրեանցւոյ, որք եղիւնկապետի:

ԹԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան Տպագի Սուրբ Գրիգոր:

Ողորմութեամբն աստուծոյ եւ բարեխօսութեամբ սրբուհւոյ աստուածանին աղպեցու սուրբ զերբո ի թվին հայոց ճննն: Ի Հայրապետութեան սրբոյն էլմիւննի, Տեառն Արարածու Սրբազան Կաթողիկոսի ամենախ հայոց: Եւ ի Գոտմութեան սրբոյն Երուսաղէմի, եւ Կոստանդնու փոլոյ՝ Տեառն Գրիգորի. եւ Տեառն Յունեան Սրբազան եւ պիւղպուսացի եւ Աստուծոյն Վարդապետացի:

Ի նորակազ Տպարանի սերտացի Տիրացու Բարսեղի, եւ եղբորն իմոյ Տիրացու Յակոբին: Ի կոստանդնու փոլոյն ժողովի:

Արդեամբ եւ զայլեք տէր պետանի որդի համեստարարս եւ հոգեւոր տիրացու պաշտին: Արդ՝ որք հանդիպէք սոս, զվերադրեալ պատմաւոր սորին յիւնիէք ի մայրս աղթոս մեր: Եւ զուր յիւնալ լիլիք ի քրիստոսէ տեառնէ մերմէ Ամէն:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

230-158 լա

196

ԱՆՏՈՆ ՄԱՐԻԱ ԲՕՆՈՒԿԿԻ. ՊԱՄՈՒԹԻՒՆ ... ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՐԻ: Հրատ. Երեմիա Կ. Գուրեցի (Աստուածաբան): Վենետիկ, աղ. Ամսան Գոթթի, 1787, 16 չ. + 223 = 239 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԺ

ՊԱՄՈՒԹԻՒՆ Կենաց, Մարտիրոսութեան եւ սքանչելեաց Սրբոյն Գրիգորի Արհիեպիսկոպոսի, եւ Առաքելի Հայրապետին:

Ստորագրեցեալ ի յանտօնէ Մարիա Բօնուկիիէ ի Կարգէն Յիսուսականաց, եւ նուիրեցեալ Նոյնում սրբոյ ի Տիրուհւոյ Բնատրիկէն ռանգորի ի Կոնստանտնուպօ ի վանօ սրբոյն Դրիդորի ի Նապօլում:

Այլ թարգմանեցեալ ի յիտալականէ լեզուէ ի Կալիպան լեզու ջուճմնէ իմաստնոյ բարեպաշտօնիբէ: Ի լոյս տնեցեալ արդեամբ, եւ գոյիւք ախրացու սաբու Ասուստօ իննց երեմիայի կոստանդինուպօլեցւոյ: Յամի տեսուն 1737. ժաբաի 10. ի Հայրապետութեան տեսուն Արքանամու Հայոց Կաթուղիկոսի: Ի Վէնէաիկ: Ի ապարանի Անտոնի Գօնթօյի: Հրամանաւ Մեծաւորաց:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Ձունի:

Կիւլպէնկեան Մասնադարան

922.13 Բօ

197

ԹՕՄԱ ԳԵՄՓԱՅԻ. ՀԱՄԱԼՆԵՏԵՆՈՒՄՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ: Թրգմ. Յովհաննէս Վրդ. Կոստանդնուպօլեցի (Հուլի): Հրատ. Միխիթար Վրդ. Սերասապի: Վենէաիկ, 1737, ապ. Անտոն Գօնթօ, 440 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԳԻՐԳ ԹՕՄԱՅԻ ԳԵՄՓԱՅԻՈՅ Կանոնունակի կրօնաւորի ի կարգէ սրբոյ Օղոսանեսի: Յազազ Համահեաւման Քրիստոսի:

Թարգմանեցեալ ի Յուննիսէ Վարդապետէ Կոստանդնուպօլեցւոյ: Եւ վերսան ապագրութեամբ եւ բարւոք սրբագրութեամբ ի լոյս տնեցեալ՝ ախրատօնութեամբ եւ լանի Տեսուն Միխիթարայ Վարդապետի Սերասապույ Արքանայր Կոչեցելոյ:

Եամի Տեսուն. 1737: Յունիսի 8: Ի Հայրապետութեան Տեսուն Արքանամու Հայոց Կաթուղիկոսի: Ի Վենէաիկ ի ապարանի Անտոնի Գօնթօյի: Հրամանաւ Մեծաւորաց

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Ձունի:

Կիւլպէնկեան Մասնադարան

230.2 ԳԵ

198

ՄԿԻԹԱՐ ՎՐԴ. ՍԵՐԱՍԱՅԻ. ՄԵԿՆՈՒԹԻԻՆ ... ՄԱՏԹԷՈՍԻ: Վենէաիկ, ապ. Անտոն Գօնթօ, 1737, 10 չհ. + 1012 = 1022 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ Ա

ՄԵԿՆՈՒԹԻԻՆ ՍՐԲՈՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻ Տեսուն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի որ ըստ Մատթէոսի

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ Բ

ՄԵԿՆՈՒԹԻԻՆ ՍՐԲՈՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻ Տեսուն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի որ ըստ Մատթէոսի: Արարեցեալ եւ շարագրեցեալ ի Միխիթարայ Վարդապետի Սերասապույ Արքայ Կոչեցելոյ:

Հում ժառանգ է և մեկնութեանց Հարցն սրբոց, և Վարդապետաց Կաթուղիկն Եփեսոսի, և մեծմեծաց Մեկնեաց Սրբոց գրոց:

Եւ աշխատաւորութեամբ Նոյնոյ տպագրեցեալ է յօգուտ ժողովանց Եփեսոսի:
 Ի Հայրապետութեան Տեառն Արքանճառ Հայոց Կաթուղիոսի: Յամի Տեառն.
 1737. Սեպտեմբերի. 18. Ի Վէնէնիկ. Ի Տպարանի Անտոնի Պոթալի: Հրամանաւ Մեծաւորաց

ԹԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Զուռնի:

Գիւլպէնէկեան Մասնապարան

226-2 Մի

199

ԵԱՃԱԽԱՊԱՏՈՒՄ: Կ. Պոլիս, ապ. Առաւանդատուր Կոստանդնուպոլսեցի, 1737, ԹԿ (380) 49:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԳԻՐԹ ՈՐ ԿՈՉԻ ԵԱՃԱԽԱՊԱՏՈՒՄ: Առաջեալ Սուրբ Հօրն մերոյ Երանելոյն Գրիգորէ Լուսաւորին: Երբեք պարունակին ճառք Յոգնապատմաբ ժողովներէ: Վասն անհաւ ինքնան առաւանդոյ, և ինձմոցն և սիրոյն որ առ անգնումաւ: Եւ վարուց ուղղութեան և հաւանութեան գործոց:

ԹԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ Ա

Զաշխատող Յանկեա, և սրբազրդ սուրբ Մասնիս, ըզպաշխատար լինին ծառայս մեր մ'զ Հոգեւոր Հեթեցոցէ, Հեղեղմ ծնողք իմադէ և նիկեցելովէ յիւնշիք է տէր, և մ'զ լերուք:

Էջ յժէ (357)

ԹԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ Բ

Յայտարարութիւն իմէ Յազագ Նոգելիգ Սրբոյ Մատենիս:

...Եւ սոյն այս ղեղեցիկն առաւանդոյն զանհուս՝ ցանկացող եղեալ բարեկալութեան և Հոգեւոր մահաւոր յակար ամուսնայն. որ է՝ հաւատարիմ պաշտօնատար և միայն ի զանն սրբոյն Յակարայ մեծի աթոռոյն է սուրբն սողիմ: Եւ իւր արդեամբքն եւ տղի զառ ի յիւստակ բարի՝ հոգւոյ իւրոյ, ի յօգուտ Հոգեւոր եղբորց, և ի պատիւ և ի փառս միոյն առաւանդոյ: Որոյ բարի յիւստակն օրհնութեամբ եղիցի. և վարձա բարեաց հաւանութեան անառաւանդ և հոգի և ի մարմին. ի կեանս և ի մահ: Նաեւ ծնողացն նորին լամբ դուցեալ կարողութեան և մահաւոր կատարին. և ամենայն արեան առաւ ննջեցելոցն ի ջրաբխատ: Բարեխոսութեամբ սրբոյն գրիգորի, և սուրբ սրբուց և թոռանց նորին. և զանիւնի սուրբ ծերունւոյն, և ամենայն ընտելոցն առաւանդոյ ամէն:

Եւ արդ՝ ողորմութեամբն առաւանդոյ և բարեխոսութեամբ սրբոյն միկասայ զաւաճարին, տղեցեալ աւարտեցու սուրբ գիրքս ի թվին հայոց 226, մայիսի է:

Ի Հայրապետութեան սրբոյն էջմիածնի՝ Թէթրապղէ Տեառն Արքանճառ Սրբապետ Կաթուղիոսին ամենայն Հայոց:

Եւ ի Պատրիարքութեան սրբոյն Երուսաղէմի և Կոստանդնուպոլսոյ՝ Տեառն Գրիգորի և Տեառն Յունիկոս Սրբապետ և Առաւանդատու Վարդապետացն:

Ի Տպարանի Կարապետի որդւոյ Մանուէի Առաւանդատուրին և որդւոյ նորին աւրապուստանիս:

Ի Կոստանդնուպոլսի Բազաթի:

Եւ արդ՝ որք վայելէք ի Հոգեւոր բարութեամբ լին սեղանոյս, յիւնշիք է սուրբ

ազոթա ձեռ՝ զվերգրեցեալ սրբազան Պատրիարքն Կոստանդնուպոլսոյ, որ յոյժ առաւել սիրով կամեցաւ զտրպումն սորին. որ եւ ո՛չ միայն հրաման տալով, այլ ինքնին ըստ գրութեան բարուցն՝ կամեցող եղեւ տպեցման սորին:

Նաեւ սուրբ էջմիածնի նուիրակ Պետրոս աստուածաբան վարդապետն յիշեցի ի բարին. զի ես՝ ես զօրինակն սորին. եւ յոյժ փափազանօք կամեցաւ զտպելն:

Այլ եւ յիշեմէք զՍարգիս աստուածաբան վարդապետն եւ զղաղէզ տիրացուն ժեւթսիթն եւ զննողն Նոցին զի զօրինակն ներբողեանցդ նոքա ունէին:

Երկեսէիք հուսկ յետոյ զվերգրեցեալ տպագրողն սորին զմահտեի Աստուածաբանն, եւ զննողն իւր ըզկարապետն եւ զմարիամն. եւ զորդի նորին ուշիմամիս զտրեացալ յունեմէսն. եւ զաշխատաւոր մշակն տպագրատանն զվանեցի տէր աստուածատրի Երզնի սարուխանի. ըւ տուողն բարեաց աստուած՝ յիշեցէ տուածաբարկ զամենեւեան յաբաւոյս թեան իւրում, ամէն:

էջ 38-39 (358-380)

ԵԱՆՕԹ.

Էջ 337-347 (336-347) կը գտնուի Պապասար Դպրի մէկ փերթաւածք. հետեւեալ վերնագրով. Էի Սրբազան Հայրն մեր Երանելիմ Գրիգորիոս: Պապասար Դպրի Առաջի: Ի քաւիմ 1158 (+551 = 1709)՝: Տուներու առաջիմ տողերու առաջիմ քառերուն սկզբնաւորները կը կազմեն. Էի Պապասարի: Էի միւսմէլ քան զավետակամ շինեցեալ աստաբ չափելով առ սուրբ Գրիգորիոս յաւատարմիմ Հայոց:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

280-18 Գր

200

ՀԱՅԱՐ ՎՐԴ. ՋԱՀԿԵԾԻ. ԳԻՐԻՔ ՆՈՐԱՐՈՅՈՍ ՈՐ ԿՈՅԻ ԵՐԳԱՐԱՆ: Կ. Պուլո, տպ. Աստուածատուր Կոստանդնուպոլսեցի, 1737, 255 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

Ինկած է:

ԹԵՆԱՏԱԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան:

Ենթադրեալ եւ ոչորմութեամբ ամենագործին տեսնան աստուծոյ Տպեցաւ զիրքս այս ի Հայրապետութեան Տեսնան Աբրահամաւ Սրբազան Կաթողիկոսին ամենայն Հայոց որ յերկնաւորսն Աթոռն Սրբոյն էջմիածնին:

Եւ ի Պատրիարքութեան սրբոյն Երուսաղէմայ եւ Կոստանդնուպոլսոյ՝ Տեսնան Գրիգորի եւ Տեսնան Թահմեհաւ Աստուածաբան Վարդապետացն:

Ի Տպարանի Մահտեի տրուպ աստուածատրոյ:

Ի Թուլիս Հայոց շննգ: Օգոստոսի ա:

Արդեամբք եւ ծախիւք շահաբեկոցի պարսն ձուանկուլի սրդի Պարան Մալաթիոյ. զհոսարոյս եւ նորարողով զօրացելոյն ի Գրիգորի:

Այլեւ յիշման արժանի վարկէք ըջլոսոթեցի վարդապետ Երանելիմն որդի շնորհաշատ տրեացու պատկերահան Յարութիւն. որ կարի՝ աշխատութեամբ գրեաց զօրինակն սորին եւ ես մեզ տպել:

Այլ եւ ամենայն աշխատողաց եւ ձեռնաւ լինողաց՝ մասն եւ բաժին եղիցի ի տեսնել աստուծոյ:

Ո՞ղ լեբուք: Ամէն:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

248 ձա

201

ՅԱԿՈԲ ՊՏՐԲ. ՆԱԼԵԱՆ. ԳԻՐԳ ԿՈՑԵՑԵԱԼ ՔՐԻՍՏՈՆԱԿԱՆ ՈՒՍԱՆՆԵԼԻ: Կ. Գոլիս, ապ. Ստալինգրադի Գոստանդինապոլսկի, 1737, 429 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

Ինկած է:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան վերաբանութեամբ:

Փառք...

Որ ես կարգաւթիւն ինձ տնտեսանիւ հասնելի ի յաւարտ փոքրիկ պարտիզիս եւ ծաղկաւտ բուստատանին. որոյ տեսն թէզլա փոքրիկ, այլ պարտնակեալսն ժենամենք եւ ուսանելոյ չարկաւորք են:

Զոր շարագրեաց աշխարհարաւ սեխ (հազելոր Թոնն ժենի եւ քոյ Բարունադեանի եւերանեան Վարդանայ ժենի Վարդապետին: Ս. ի որոյն ծրուապէժի Գերերշտիկի Պատրիարքի եւ աստուածաբան ժեն Վարդապետի եւ ազգիս ժերոյ երկրորդ լուսաւորչի՝ Կոչեցեալի աստուածաբան եւ կարգեցեալի փոխանորդ) Յազոր վարդապետ. եւ հազեանապ որդեակն տեսն Յաննիսի աստուածաբան Պատրիարքի քաղեցեալս:

Որ առ ի յազուա ազգիս ժերոյ շարագրեաց տեսն զսա՝ աշխարհարաւ սեխ հրամանաւ հազելոր Զոր իւրոյ. եւ ես ինձ ի աղղել ժեղապարս ժանեիս աստուածաբան՝ որոյն հանդուցեալ կարգաւթիւն: Արդեամբք եւ հրամանաւ հազելոր ծնողաց իւրոց վերագրեցելոց: Որ եղև աստլին աղղումն չննդ թուին ի ժարաի սկսեալ. եւ ի նոյնժերի ծ աւարտեալ:

Արդ որք տանայք զսա աստեալով եւ վայելչէ՞ յիշեցէ՞ք զանարժան ի ժարաի ժաղթանս ձեր առ բրիտան. եւ զարդեակն ի՞մ զախրացու յաննեան զպատարասական ծառայն ձեր կամեցողաց տննեցեալն: եւ զաշխատաւոր ժշակն ապարանի զվանեցի տարուխանն: եւ զսոք յիշեալ լիէ՞ք ի Քրիստոսէ Ամէն:

Կիւլպէնեան Մասնապարան

238 Քրիս

202

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ... ՍՐԲՈՅԵ ՄԵՆԻՆ ՆԵՐՍԷՍԻ: Կ. Գոլիս, ապ. Տերացու Աբրահամ, 1737, Մեխ (242) էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵՐԶԵՆԻԿ Վարուց՝ եւ Մահուան Երանելի տան Աստուծոյ՝ Սրբոյ Մենին Ներսէսի եւ որ ինչ Մարգարեական Հոգւով ասաց Նախքան զլիւիւն:

Եւ վասն Արեւիկան զարեոցի Քաջին Մուշեղայ Մամիկոնոյ: Ս. առպարա Մահուան եորին զրպարտածք չնկողաց: եւ այլ ինչ:

Տոյեցեալ ի թվին չննդ:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Ողորմութեամբն աստուծոյ՝ աղեցաւ պատմութիւն որոյն երեւոյի, ի թվին չննդ: ի հայրապետութեան որոյն իջժիանելի՝ տեսն Աբրահամու: Սրբազան Կաթողիկոսին: Ս. ի պատրիարքութեան զբրոյն ծրուապէժի եւ կոստանդնուպոլսոյ՝ տեսն Գրիգորի եւ տեսն յաննիսի Սրբազան վարդապետացն: ի նորակալով աղպարանի տիրացու տրուածին: Արդեամբք եւ զայլեք պարան զանիւնիս որդի տիրացու ժովեւսին. յիշատակ հոգւոյ իւրոյ եւ ծնողացն. եւ հանդուցեալ որդւոցն իւրոց ժառթեցին եւ սնոգբիւնին:

Ընդ որս յիշելիք եւ զպուտառ զղու ախրացու յակորի որդի զախրացու զրիզորին, եւ զգր-
քածախ ախրացու յարութիւն, որ զօրինակսն ետուն:

Երկուշիք եւ զուխառաղ գործարանիս զխոյնի իկնառիսն, զախրացու յօնանէսն,
եւ զգարբին յօնանն:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

922.12 Ներ

203

ՄԱՐԿՈՍ ԱՌԻԷՂԻՍՍ ԿԱՅՍՐ. ԳԻՐԹ ՈՍԿԵՂԷՆ. ԹՐԶԺ. Գարբիէլ Համապատկեան: Վեհե-
տիկ, ապ. Անտոն Գոթթօլի, 1738. 16 չւ. + 477 + 3 չւ. = 496 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԳԻՐԹ ՈՍԿԵՂԷՆ, ԵՒ ԹՈՒՂԹԹ, ՔԱՂՅՐԱՆՈՒՐԹ:

Յորս ընթեռնանին վարք արարմունք եւ բարքն իմասնադանեղ փլիթօփայլ. եւ
հարաարազունիցի բառասանիցի. Մարկոսի Արէլիսոսի Կայսր:

Նորապէս արագրեցեալ, եւ ուղղեցեալ: Յաւելուն այսմիկ նորապէս ցանկը ա-
մենից զարուծեանց բանից, եւ բարեաց ասանցուածոց որք ի սմա զարուծակին:

Թարգմանեցեալ ի Սպանիականէ ի հայկական բարբառ նախանձալուզ, եւ ջանա-
սէր պարուն Գարբիէլ Համապատկեան Սրեւանցւոյ, ի յօգուտ, եւ ի զարահաւթիւն ազգին
Հայոց: Այլառաւթեամբ եւ զոյրիւք նոյն Գարուն Գարբիէլի որդոյ Գարուն Արիստակէտին ի
փառս Մեծազայն Առաւմսոյ:

Ի Հայրապետութեան Տեառն Աբրահամու ամենից Հայոց Կաթողիկոսի: Տպեցեալ
Էդեւ Յամի Տեառն. 1738. Փետրուարի, 15. Իսկ ի Թուին Հայոց 1187. Ի Վէնէտիկ: Ի աւ-
զարանի Անտոնիոսի Գոթթօլի: Հրամանաւ Մեծաւարաց:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Բաճ Առ Ընթերցողսն:

...Ի վախճանի ոչ զայլ ինչ եմ տեսցուց ձեզ սիրեցեալ ընթերցողացդ զբժշտ,
եթէ ոչ զայս, այլինքն, Երեւնէք ի յերկնաւուց, եւ ի մաքրափայլ յաղթաւ ձեր զպարուն
Գարբիէլն եւ հարազատ սրգին իւր Գարուն Արիստակէտն որ զկնի Թարգմանելոյ զայս զիրքս
իմաստալի մեծաւ ուշխառութեամբ եւ աղել եւս բազում Ժախիւք ի փառս ժողովոյս, եւ ի
մեծազոյն օգուտ լուսաւորչանին ազգին Հայոց: Որովհետեւ արժանի է մշակն վարձու եւ
ի մէնջ ոչ ինչորի գտնի, կամ արեւթ այլ միայն աղօթ. ուրեմն մի խնայէք առւել զայն
հայրապետն ի մէնջ վախճան:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

188.8 Մա

204

ՃԱՄԱԳԻՐԹ. Կ. Գուլիս, ապ. Առաւմտաւոր Կոստանդնուպոլսեցի, 1738. 693 + 15 չւ. =
608 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

Ինկած է:

ՅԵՆԱՍԱԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան Տպոգի:

Օրհնութիւն...

...Որ ետ կարգուեալ ժեզ նուառութեան՝ բարեխօսութեամբ արագահաս զկային
 իւրոյ սրբոյն Միշտառայ՝ աղպել եւ ի կատարումն հասուցանել զսոյն սուրբ զիբբո՝ որ կո-

չի ժամադիրքը: Ի վայելումն մաքուր մանկանց նկկեցեալ:

Ի Հայրապետութեան Տեսնի Հաղարու ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի:
 Եւ յերկուց սրբոց Աթոռոցն Գաարիարզաց՝ տեսնի Գրիգորի եւ տեսնի Յովնանու
 Արհի եւ Աստուածարան Վարդապետաց:

Ի աղարանի արուղ աստուածատրի:

Արգ՝ որք վայելէք զսո՝ շերմանադութեամբ՝ յիշեալիք ի Գրիգորս ի մաքրա-
 վայլ ազօթս ձեր զբաղմանկ աստուածատրոս: Եւ զորդեակն իմ զսիրապալս յուննէկան:
 որ է ծառայ ձեր ամենեցուն:

Նաեւ՝ զաշխատարան իմ զործարանին զեղակիացի զսիրապալս զաբարիտան: Եւ
 զվանեցի մանուկն: զի եւ զուք լինիլիք յիշեցեալ յանրու զԹութեան նորին: ամէն:

Ի Թութին (1187)

Կիւլլէնկեան Մասննազարան

264-2

1738

205

ԳԻՐԲ ԳՊՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՏԱՂԱՐԱՆ: Կ. Գոլթ, աղ. Արբուսադ Դպիր, 1738. 330 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԳԻՐԲ ԴՂՊՐՈՒԹԵԱՆ: ԵՒ ՏԱՂԱՐԱՆ ՎԱՅԵԼՈՒՑ ԵՒ ԳԵՂԵՑԻԿ. Ի ԶԱՆԱԶԱՆԻՑ ԲԱՆԱՍ-
 ՏԵՂՄԻՑ Հարազդեցեալ ի իրախանս մանկանց սեռին:

Բարեխօսութեամբ սրբոյն Սարգսի զարմարին:

Ի Թութեանին մերում քննէին:

ՅԵՆԱՍԱԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան տպոգի:

Տպադրեցաւ զիբբոս որ կուի Տաղարան: Ի Հայրապետութեան տեսնի Հաղարու
 սրբազան Կաթողիկոսին:

Եւ ի պատրիարքութեան երկուց աթոռոցն սրբոյն երուսաղէմի, եւ կոստանդնու-
 պօլսոյ տեսնի Գրիգորի եւ տեսնի Յովնանու արհի եւ աստուածարան վարդապետաց:

Ի աղարանի արուղ Արբուսադին:

Եւ զխրաբարեցի իմ զզարբին սեռն: Եւ զաշխատարան զործարանին ի պատրիարքան:
 եւ զԱնտան:

Կիւլլէնկեան Մասննազարան

264-4

1738

206

ԳԻՐԲ ԳԱՍՄՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅՍԵՐՆ ՓՈՆՑԻԱՆՈՍԻ: Կ. Գոլթ, 1740 (աւարտ. 1741), 325 + 3
 էջ. = 328 էջ:ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ԳԻՐԲ ԳԱՍՄՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅՍԵՐՆ ՓՈՆՑԻԱՆՈՍԻ. Եւ Կիւլլէն Թաղուհայ, եւ սրբոյն նորին
 Դիոնիսիանոսին: Եւ Յովնան իմաստասիրաց:

Տպադրեցեալ ի Թութեանին մերոյ Հայոց 1180

ւոյն: Երբորդ՝ զի ո՛չ զայր է մէջ ազգիս մերում զիբոս այս: Բայց միայն առնեն: Զոր-
բորդ՝ զի ո՛չ ունէի մարմնաւոր յիշատակ է վերայ երկրի: Նաեւ չարք իմ եւ եղբարք՝ որք
Նանդիպէր ընթերցող զգրքցածորան մատենա, միով չարք մերի: յիշեցէր զնիկեցեալսն
իմ որք է ներգուստ երեւոյ կան:

Նաեւ յիշեցէր զվերադարձաւ պտարիարզ վարդապետն՝ որ եւս օրինակ մի ապելոյ:
եւ քաղով անգամ չարիկ եզ է վերայ իմ վտան ապելման արու: Նաեւ յիշեցէր զՎնոմ-
կայեցի զպարտաւ վարդապետն: որ եւ նա եւս օրինակ մի ապելոյ: Նաեւ չանդերմեայ եմք
ապել զերկրորդ չառարն՝ որ կոչի Ամառն: եթէ մայցէ տէր կարգաւթին, ի կատար չա-
սուցանեմք: եւ յետ կատարելոյ զայս բարիտեսութեամբ եւ ազօրիւք եօթնալոյս վարդա-
պետն մեծն Գրիգորի տաթիւացւոյն, ի մար ունիմք զի զմեացեալ գրեանն նոյն արքայն
Գրիգորի տաթիւացւոյն՝ ժողովել եւ ապել եւ սփռել արդեւ ծաղիկ ի մէջ ազգիս չարոյ:

Եւ արդ՝ որք չանդիպէր մատենին այսմիկ, եւ օգտիք է ամանէ ընթերցելով կամ լր-
սելով, յիշեցէր չոգեւորակոմ սիրով ի մարտը ազօրն մեր, զմեղածման անձն իմ անար-
ժան ծառայոյն մերոյ, զմահաւոր Շահնազարս եւ զեղբարսն իմ զՍէնչառան: եւ զմեղած մեր
զՂաթնազարս եւ զԲաղուսին: եւ զկողակիցս մեր զՆիփոմէն եւ զմիւս չարիփմէն: եւ
զորդեանի մեր զՅովնանէն: եւ զկուսակրան եղբարսն մեր զԲարդուս Ստեփաննոսն ի տէր
չանդապետ: եւ զՊեանն: եւ զԲովնոս մեր զԿիւղէն եւ զՄարգարեան եւ զԹումարն: եւ
զպապոս մեր զՏէրունն եւ զտէր Ովնանէն: եւ զմամիկոս մեր զՄարտիան եւ զմիւս Մար-
իամն եւ զմեծնայն արեան արու: զմերմաւորս մեր յիշեցէր ի քրիստոս: եւ զուգ յիշեալ լի-
լիք է ի խնամ տառնոյ ամէն:

Նաեւ յիշեցէր զՉոգեւոր եղբարսն իմ զԵտաթաղեցի Առաքելի որդի Սիմոն աղին:
Եւ արդ՝ զվերադարձեալ երկու եղբարսն չարապառ՝ ոչ միայն զովելոյ եմք պար-
տաւոր եղբարք, այլեւ չեանիլ չարկաւորիմք բարեկեաց չուպց նոցա: զի ուրա են որք
ունին զուսկ ի սին ըստ առելոյն ետայնայ եւ երաժնութեան արժանիք: Զի է բազում ան-
սակո բարեկարծութեան Բուսի ինձ թէ մեծ եւ յայտ իմն անեսի բարեկարծութեան է այս
հանաւորացն յարանի: զորայ զմեծութիւն նա միայն կարէ զիտել որ հանաւ թէ որքան եւ
արդիսն օգտութիւնք ծնանին ի սուրբ զքեանցն ընթերցմանէ:

Բայց մայցէ տէր մեր հանաւել զանճամեմա բարութիւն գրեանց եւ փափաղ ու-
նիլ այսպիսոյ յիշատակի յաշխարհի յետ գնացելն մերոց: որ իբր անստ աղբիւր բարու-
թեան միշտ զկին ընթանայ պտանառն իւրոյ:

Գորտիք յիշել եւ զպապոս մատենին՝ զԹրակացի Աբրահամ զպրեմ: որ իւր իւր մե-
սամբ անհանգիստ աշխատեալ եւս զմուրս սեւաթոյր կապարեայ զրոց ոչ չառատելով մայց
մշակաց: յիշեցէր եւ զմեղի իւր զՄարգարեան եւ Զաղիգն:

Գորտիք յիշեցէր եւ զաշխատաւոր զարծոյս զորի եւ զբով շարագրող զրոցս կա-
պարեղինոց զարիտայ: Առանձն: որ է ցայտ եւ ի ցերեկ չառաւ զբուն այսց եւ քան զարծ-
եալ՝ Թէ է չարեւն, Թէ է ցրուելն, եւ Թէ է փոփոխումն արեւելեալ զրոց: ի սկզբնէն մինչ
ի կատարումն արտ արւով չափ յայտ աշխատեալ: Նաեւ զմեղի իւր զԳրիգորն եւ զՄար-
իամն: Երիշեցէր եւ զմիւս աշխատաւորն զարծոյս աղգման զիւրեցի սեւանեան Կարապետի
որդի զինդատարան որ բազում աշխատանս կրեաց: Այլ եւ յիշեցէր զսերտապառն ծաղկա-
րար արեւցոյ Բարեկն եւ զՅովնան: Զկին ամենեցուն յիշեցէր եւ զմեղի մամեալ անձն
իմ անհանճար՝ որբարգրող սուրբ զբոյս եւ ըզյարժարող ցանկոյս ըստ կարեան, զՄարտի-
րոս զպրեմ՝ եւ զորդեանն իմ զԱրարէն: Եւ չայցեմ ի որբարն ընթերցողաց չարոց իմոց
եւ եղբարցդ՝ զներումն առ յառման իմոյ:

Երիշեցէր յիշեալ լիլիք:

Կիւղէնկեան Մատենադարան

230-154 Տա

ՏՅՆԱՆՈՅԵ ԵՒ ԱՌԵՏԱՐԱՆԱՆՈՅԵ: Կ. Գոլի, աղ. Ատտուսեմաուր Կոստանդնուպոլսեցի,
1740, 627 (384) + 48 = 422 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ՏՅՆԱՆՈՅԵ ԵՒ ԱՌԵՏԱՐԱՆԱՆՈՅԵ: Կարգաւորութիւն եւ Հրահանգ Տէրունական Տօնից:
Զոր Կարգեալ Եւ Սահմանեալ Իսահակայ Հայրապետի՝ ըստ Արարդութեանց
Հայաստանեայց:

Եւ այժմիկ Տպագրեցեալ ի Թուին Հայոց 1180
 ի Կոստանդնուպօլիս Քաղաքի:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան:

Շնորհիւ եւ ողորմութեամբ տեսան ձերոյ յիսուի ջրիտոսի. եւ բարեխօսութեամբ արագահատ վկային իւրոյ սրբոյն Մինասայ՝ յանկ ելեալ աւարտեցաւ ի լաւ եւ ընտիր օրինակէ առպումն գրգիտ այսորիկ՝ որ կուի Տօնացոյց:

Ի Հայրապետութեան Տեսան Հաղարու՝ ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի:

Եւ ի Պատրիարքութեան սուրբ Աթոռոց այսինքն Երուսաղէմի եւ Կոստանդնուպօլսոյ՝ Տեսան Գրիգորի եւ Տեսան Յօհաննիսի Աստուածաբան Վարդապետաց:

Ի Տպարանի աղուղ աստուածաբանոյ:

Արդ որք վայելէ՞ր՝ մաղթեմ, զի ամ յամէ ի վճարման օրրին՝ յիշեալիք ի ջրիտոս զիս եւ զորդեակն իմ, որ է ծառայ ձեր ամենեցուն:

Նաեւ՝ զաշխատաւորսն զործարանիս զեւդոկիացի տիրացու զաքարեայն եւ զկարենցի տիրացու յօհաննէսն. յորմէ եւ զուր յիշեալ:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

264.1

1740

ԵԱՊԹ.

Երկրորդ մասը (էջ 1-48) տպուած է դեղին (էջ 1-16), վարդաօսյն (էջ 17-32) եւ մանիշակաօսյն (էջ 33-48) քուղբի վրայ:

209

ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆ: Կ. Պոլսի, ապ. Բարսեղ եւ Յակօր Սերոսապետներ, 1740. 390 էջ:

ԱՆՈՒԱՆԱԹԵՐԹ

ՍՈՒՐԻ ԱՒԵՏԱՐԱՆ Տեսան Մերոյ եւ ժրկչին յիսուի ջրիտոսի Որ ըստ չորից աւետարանչաց սրբոց,

Մաաթեոսի, Մարկոսի, Դուկասի. եւ Յօհաննիս:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Յիշատակարան Նոր տպեցման սուրբ Աւետարանիս:

Փառք...

...Եւ յամէ ի վերջին ժամանակս՝ ապեցու Ողորմութեամբն աստուծոյ, եւ բարեխօսութեամբ սուրբ աստուածանին ի թվին. ընծր. ի Հայրապետութեան սուրբ Էջմիածնի, տեսան Հաղարու որդեղան կաթողիկոսին ամենայն Հայոց: Եւ ի պատրիարքութեան սրբոյն երուսաղէմի եւ կոստանդնուպօլսոյ տեսան Գրիգորի եւ տեսան Յօհաննիս Արքապետ աստուածաբան Վարդապետացի: Ի առպարանի սերաստացի երկու եղբարց բարսեղ եւ յակօր անդիտան ծառայոյն: Արդ որք վայելէ՞ր զուրբ աւետարանս զայս, յիշեալիք զվերորդեալ ծառայոյն ձեր եւ զորդեակն ձեր զաքարիէն որ է Հարօղ գրոյն, զտարգիսն, զաստուածաուրն, եւ զմիբանին: Յիշեալիք եւ ջրիտոսի սիրով զապուլչիցի ըրթօնս Զիկողոսի. որ ըստ բարեօէր բարութեանց քանի մի զբամ փոխ աւելով օգնեաց մեզ ի գործս այս Եւ որ յիշէ՞ր՝ յիշեալ լիլիք ի տեսանէ մերմէ յիսուի ջրիտոսի յաւուր աւելի յարութեան ամենայն ժողովան ամէն: Եւ զաշխատաւորսն զործարանիս զապուլչիցեացի յօհան յիշեալ եւ զուր յիշէ՞ր ի ջրիտոսի ամէն:

Կիւլպէնկեան Մատենադարան

225.4

1740

Կազմեց՝ Ա. Գ.

(Շարք 13)

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

THE LAST YEARS OF THE GEORGIAN MONARCHY 1658-1832. By David Marshall Lang, Columbia University Press, New York, 1957, Ութսուայ, լաթակազմ, էջք 334, ճկար և աղ-խարհացոյց տախտակ:

Կարեւոր և չանկեկան հատոր մըն է որ կը տրամադրուի, խոշոր նպատակ մը բերելով նաեւ մեր այդ շրջանի պատմութեան: Գործը ամբողջութեամբ նուիրուած է վերացական արքունի պատմութեան այդ խառնակ շրջանի բացատրութեան և պարզարանան, կատարուած ձեռնհասօրէն և ազդելուներու մանրամասն նշանակութեամբ:

Առաջին գլխով կը արուի պատմական ստուեւագիծը նիւթին: Երկրորդ գլխով կը տրուի Մուխրանեան փոխարքաներու կառավարութեան, 1658-1723 թուականներուն: Պատկերով վարչական Զ. ի առեւ վերախմբագրուած վրական Օրինագիրքին մասին, Լանկ կը գրէ. «Վարչականք և իր խորհրդատուները ընդելուզեցին նաեւ վրացերէն թարգմանութիւն մը Հայոց Հին օրէնքներուն, ինչպէս որ պահուած էր և ժողովուրդուած 11-րդ դարուն հայկական թագաւորութեան անկումէն վերջ պահուած էջմիածնայ կաթողիկոսութենէն: Այս հայկական օրէնքները մասնաւոր յարմարութիւն ունէին, որովհետեւ մեծ և առանձնաշնորհալ Հայ հասարակութիւն մը գոյութիւն ունէր Թիֆլիսի, Կորիկ և ուրիշ գլխաւոր քաղաքներու մէջ» (էջ 34): Էջմիածնայ շնորհիւ պահուած «Այս հայկական օրինագիրքը թարգմանուած Վարչական յի յանձնարարութեամբ, կազմուած է 12-րդ դարու հայկական թարգմանութենէն, այսպէս կոչուած Սուրբական — Հռոմէական օրինագիրքին և օրէնքներէն 12-րդ դարու օրէնագիր Միսիթար Գոյի» (Անդ):

Հայերէն օրինագիրքին վրացերէնէն որդեգրուելը բնական էր, քանի որ Հինէն ի վեր Հայերը կարեւորագոյն դեր մը կը խա-

ղային Վրաստանի հասարակական կենսին մէջ: Երկրին կարեւորագոյն նրկու դատարարներն էին վրացերէն վաճառքի և Մօֆաղաբնի կոչուած դատարարները: Ասանցմէ վաճառքի աւտարական դատարարներ էր, և վրացերէն բառը իսկ հայերէն վաճառակամ կամ վաճառող բառէն ծագած կ'երևի: Իսկ մօֆաղաբնի կը նշանակէ քաղաքի դատարար: Հոս ալ վրացերէն մօֆաղաբնի ինծի ենթադրելու տայ հայերէն ծագում, մեր քաղքնի բառէն: Լանկ կը վկայէ որ «Վրաստանի քաղաքացիներուն և վաճառականներուն մեծագոյն մասը հայկական ծագումէ էին, և կը կազմէին մասնաւոր հասարակութիւններ Թիֆլիսի, Կորիկ և Դմանիսի քաղաքներուն մէջ: Մինչ անուանապէս մզամի (Հպատակ, հորա) էին թագաւորին, քաղաքները կը վայելէին մասնաւոր հանգամանք և ապառ էին զինուորական ծառայութենէ» (էջ 10): Լանկ կ'աւելցնէ, որ «Քաղաքներ դատարարը Վրաստանի մէջ կազմուած էր գլխաւորաբար Հայերէ, որոշ չափով մըն ալ Հրեաներէ, Յոյներէ և Պարսիկներէ: Իրը հասարակային դատարար, անոնք կերպով մը դուրս կը կանգնէին Վրաստանի աւտարական նուիրապետութենէն, և կարգ մը առանձնաշնորհալ տիրութեամբ, անոնք կրնային աւտատէր ըլլալ և ճորտեր ունենալ: Իրենց առանձնաշնորհումները նրկատելի էին: Ոճրային խնդիրներու տուն, քաղաքներէ մը համար բնական էր խուսափել մարմնաւոր պատիժէ կամ մահապատիժէ, սուղանքի մը վճարմամբ առ զանմարանը: Երբ Ծառ կամ Սուլթանը կը պահանջէին տուրք գերի աղջիկներու կամ մանչերու, քաղաքի քաղաքները կրնային իրենց ընտանեաց ազատութիւնը ձեռք բերել դրամով» (էջ 55):

Երրորդ գլուխը նուիրուած է Վրաստանի տնտեսական և հասարակային վիճակին Մուխրանեան շրջանին: Լանկ կը վկայէ որ Հռոմէի Կաթողիկէ եկեղեցին իր քարոզչներով ձեռք բերած յաջողութեան նախանձող պատ. Վրացի Օրթոտոքս և Հայ Գը-

բիդորեան (Իմիսոնական) եկեղեցապետութիւնը, Քիթֆլիս եւ Կորի քաղաքներուն մէջ գոյութիւն ունեցող կարեւոր Հայ աւարբի կառնական, քաղաքներ ուր Կաթողիկ քաղաքիները հաստատուած էին, Հայ եկեղեցականներու նախնադար ընդդիմութիւնը մասնաւորաբար բռնեց եղաւ։ Անոնք զրդուցին քանի մը ամօթաբեր դէպքեր ամբոխային բռնութեանց՝ ընդդէմ Կաթողիկիներուն, որ պատահաւ եղաւ Պապին եւ Ֆրանսայի թաղաւորին միջամտութեան Պարսից արքունիքը քորողիչներուն համարն է (էջ 82)։ Լանկ կ'աւելցնէ. «Կ'արժէ դիտել որ Հայերը, իրենք ալ առանձնաշնորհալ կրօնական փոքրամասնութիւն մը, եւ ո՛չ թէ Վրացիները, կը կազմէին հալածանքները ընդդէմ Կաթողիկ քաղաքիչներուն» (էջ 82)։

Չորրորդ գլուխը նուիրուած է Մուխրանեաններու (1658-1703) քաղաքական պատմութեան։ Էջ 93-ով շահեկան մանրամասնութիւններ կը տրուին Արշիլ Վրաց Թագաւորին եւ որդւոյն՝ Աղեքսանդրի գերութեան եւ տարադրութեան մասին։ Լանկ Օրին երբեք չի յիշեր իր գործին մէջ։ Իր գործին այս մասը կը լուսաբանէ Օրիի նամակներուն մէջ անորոշ վկայութիւնները Արշիլի մասին եւայլն։ Օրիի մասին մեր աշխատութեան մէջ, իբր յաւելում հոստանք կարգ մը ճշգրտման որ այս գործէն օգտուելով։

Հինգերորդ գլուխը կը շարունակէ քաղաքական պատմութիւնը Մուխրանեան շրջանին 1703-1723։ Վեցերորդ գլուխը Մուխրանեան շրջանի մշակութի մասին է։ Եօթներորդ գլուխը՝ Վրաստան թրքական եւ պարսկական բռնութեան տակ 1723-1747 թուականներուն։ Ութերորդ գլուխը նուիրուած է աղային անկախութեան պայքարին 1747-1762։ Իններորդ գլուխը գէպի ռուսական Օրինիդացիան (1762-1783)։ Տասներորդ գլուխը՝ տնտեսական եւ հասարակային խնդիրներ Հերակլի Թագաւորութեան շրջանին։ Լանկ կը խօսի համատարած կարօտութեան վրայ, որ կը տիրէր այդ օրուն Վրաստանի մէջ, Բացառապէս Աղ-

նրականներու կիները եւ Հայ վաճառականներու դասակարգը կը հագուէին կոկիկ եւ մաքուր։ Եւ շատեր կը կրէին դիպակեայ պարսկականներ (էջ 188)։ Ժողովուրդը աւստը մէկ անգամէ աւելի մին չէր կրնար տուել, Հետզհետէ հարուստ Հայեր կը հառանային երկրէն եւ կը հաստատուէին Մուխուս կամ Աստրախան։ Թիֆլիսի առեւտուրը 1795էն առաջ արդէն ողբալիօրէն ինկած էր։ Քրեբուս ալս վիճակը կարեւոր արդիւնքը առեւտ. փոխելու աղբյուրի Հայ առեւտրական դասակարգին համակրութիւնը վրական դահէն։ Առեւտ. մասնաւորապէս դժբախտութիւն մըն էր առեւտ. մը երբ տեղ միջին դասակարգի մը օժանդակութիւնը պիտի հայթայթէր միակ միջոցը՝ կառուցանելու կեդրոնացած պետական մեքենայ մը վրական աւատականութեան պետականներուն վրայ։ Դասակարգային կերպով նուազ առանձնաշնորհալ համեմատաբար հողատէր պանականութեան, եւ անկարող իրենց առեւտրական ձեռնարկները լավոյցներու, Հայերը հետզհետէ պատրաստուեցան ինքզինքնին հաշտեցնելու երկրին դրամութիւն՝ որեւ օտար իշխանութեան կողմէ որ կրնար օրէնք աւելցնէր հաստատել։ 1790ական թիւերուն Թիֆլիսի Հայերէն շատեր կը նախընտրէին յարմարիլ Աղա Մօսաւս եւ Խանին հետ Պարսկաստանի։ Բնութիւնը Հայերը՝ քացի մեզմէ երկուքէս՝ Յեւրոյ կ'ըլլան այդ ստանալին, Յովսէփ Բէհրուրով այդ առեւտ. կը գրէր Եւլոյս Բաթնիլիլի։ Պարսկական սպանաւորներ տեղի տալէ վերջ Հայերը Ռուսերուն նայեցան օգնութեան համար։ Պօղոս Չարէն Թիֆլիսի վաճառականներուն զլխաւորներուն ընծայուած շնորհները կարեւոր աղբյուր մըն էին հարթելու համար Վրաստանի վերջնական կցումը (էջ 194-5)։

Մշակութային կերպով Հայերուն գործունէութեան լայն տեղ կու տայ Լանկ իր այս գործին մէջ։ Ան կը գրէ. «Հայա-Վրացի բանաստեղծ Սայաթ-Նօպի քանի մը տարի անցուց Թիֆլիսի մէջ արքունեաց քով, մեծապէս գնահատուած։ Ան հաւատարապէս գնահատուած է իր տաղերուն եւ քառյու-

ներուն համար, դրուած վրացերէն, հայերէն կամ ատրպարական թուրքերէն: Վրացերէն, իր ոճը նշանակելի է իր ազատ չափով եւ հետադարձաբար դիւրութեամբ: Ան ստեղծագործեց նոր եւ աւելի բնական յանգամանք եւ բաժնուեցաւ փայտածնայ հնչարանութեան՝ Ռուսագլխին վերջին օրերու կեղծողներէն (էջ 203):

11-րդ դուիւր՝ Հերակլի վերջին տարիները, անկումն թագաւորութեան 1783-1798: Ռուսական ուժերուն Վրաստան մտնելը վատ ազդեցութիւն ունեցաւ վրական սահմաններուն մահմետականութեան վերայ: Թաթար եւ ուրիշ մահմետական փոքրամասնութիւններ Գանձակ հեռացան: Նախապէս հաւատարիմ Շուշի իպարահիմ խանը թշնամանալ սկսաւ, եւ Երևանի ու Գանձակի խանութիւնները խուսափեցան իրենց տարեկան տուրքը ապլէն: Ռուսական Թափանցումը երկիրը մատնեց տակնուվրայութեան եւ քայքայեց իշխանութիւնը, Հերակլը մատնեցով անգործութեան, Հայ եւ Վրացի առևտրականներուն վրայ յարձակում եւ աւարառութիւն կատարուեցան թուրքիոյ եւ Պարսկաստանի շուկաներուն մէջ, եւ անոնցմէ շատեր Ռուսիա գաղթեցին (էջ 207): Ռուսական անվստահելի եւ փոփոխական ընթացքը, մանաւանդ Եկատերինա կայսրուհիին մահուամբ (նոյեմբեր, 1796) եւ Պօղոս Զարին գահակալութեամբ ալ աւելի վտանգաւոր բրաւ կացութիւնը Հերակլի համար: Ռուսները հեռացան, իրենց բախտին լեղիով իրենց վրաստանելով գործող բնակչութիւնը, եւ Պարսից Ալլա Մահմադ խանը արիւնդուշտ մը տաղբուրիւններով մտաւ Հայաստան, Ղարապաղ, դրուեց Շուշին: Նոյն տարին Հերակլ ծանր հիւանդացաւ եւ Յունվար 11, 1798ին մեռաւ, իրեն յաջորդեց Կէօրկի 12-րդ, վերջին թագաւորը Բարդուղիմէոսիդի (1798-1800), որուն նուիրուած է Լանկի այս դործին 12-րդ դուիւր: Այս շրջանին արդէն Ռուսները կրցեր էին բոլորովին քանդել Վրա-Հայ միասնականութիւնը եւ Հայերը ամէն տեսակ խոստումներով իրենց

կապել: «Պարզուեցաւ որ Թիֆլիսի Հայերը շահերու մեծ յոյսեր զրոյս էին Ռուսական զրաւման վրայ եւ ասիկա ակնյայտի կերպով կը քաջալերուէր Ռուսներէն: Հայ մը որ Թիֆլիս կը գտնուէր 1799 Նոյեմբերին, Գօգլայնսքիի հոն մամանման միջոցին, կը հաւատար Մալթօյի. Երկու գլխաւոր Հայեր, Մեխիֆ Ճուլշիտ, Մեխիֆ Շահ Նազարի արդիւմ, եւ Մեխիֆ Ֆերիտում, Մեխիֆ Բէկարի արդիւմ, որոմք հուսակամ արքունիքը գացած էին (հուսակամ) քանակիմ ետ կամալընելմ վերջ՝ կայսրուհիին մահուան պատճառաւ, Թիֆլիս եկած էին հօջա Արաքում Եսայիի (որ Մալթօյի տեղեկատու էր) հանկէ մեկնումէն 15 օր առաջ: Անոմք Զարեմ տաացեր էին կապալտ ժապաւէմ, որ իրենց վզին շուրջ կը կրէին, եւ ռսկիէ շրջալայով մը անոնց ամրացուած էր Զար Պօգլայն պատկերը առկայեալ: Ասիկա տեսաւ հօջա Արաքումը, իմացաւ թէ անոմք մեծ ուշադրութեամբ ընդունուած էին, թէ իւրաքանչիւրը տարեկամ 3000 տալարի քաշակ մը տաացած էր, եւ իրենց ըսուած էր որ Թիֆլիս վերադառնան եւ պիտի գտնեն ...» որ եղատատար ունկնդրութիւն մը պիտի տրուի իրենց խնդրամեկնում: հօջա Արաքում չէր գիտեր թէ իրապէս ի՞նչ էր անոնց խնդրամեկն, սակայն կը հաւատար որ ասիկա էր խնդրամեկն Զարիմ օգնութիւնը ապահովելու վտանգուած եւ ճնշուած Հայերուն: Ան աւելցուց որ վրաստանի բոլոր քննակիչները ուրախ էին հաւանակամութեամբ համար, ըստ որում Ռուսները իրենց պիտի շնորհէին բացէրիաց եւ յայտնադէտ պաշտպանութիւն եւ թէ անոմք արդէն իմէզդիմէին կը ճկատէին Զարիմ հպատակները: Ռուսական աղբիւրներէ կը յայտնուի որ (Զար) Պօղոս խոստացած էր այս Մեխիքներուն թէ հայկական ազգային տուն մը պիտի հաստատուի Վրաստանի մէջ ռուսական հովանաւորութեամբ, հայթայթելու համար ապահովութիւն Պարսկաստանէն եւ թուրքիայէն Հայոց: Այս գաղութին պիտի տրուէր ինքնիշխանութիւն վրական պետութեան մէջ: Այսպիսի մտադրութիւն մը բնական է մղեց Հայերը նեցուկ ըլլալ ռու-

սական կառավարութեան, քան թէ վրացական թագաւորին: Ասոր համար անոնք կը քաջալերուէին Հայոց նոր կաթողիկոսէն, Յովսէփ Արղունթինացիէ (Արղունթեան), որ նուիրուած էր ուսական շահերուն: Հայոց հաւատարմութիւնը իշխող վրական տան հանդէպ արդէն հիմնախախտ եղած էր Հեռակի անյաջողութենէն, հարկ եղած ապահովութիւնը հայթաթիւն տուտուրի հանդարտ հետապնդման համար, Երբ ժամանակը եկաւ (վրական) թագաւորութիւնը ջնջելու, երկրին աղետականներէն եւ գիւղացիներէն էր աւելի, որ եկաւ ընդդիմութիւն քան թէ Հայերէն տիրապետուած քաղցեփինքնու դատակարգէն (էջ 235):

Խիստ չահեկան է Լանկի ուսումնասիրութեան մնացեալ մասը: 13-րդ դուռը կը խօսի Արեւիկեան եւ Արեւմտեան Վրաստանի մէջ թագաւորութեան ջնջումին մասին (1800-1810): Վրացիները ճշգրտէն զգացին վտանգը մահամբձ պարսկական վեհապետութեան տեղ ուսական հեղձուցիչ նոր գերիշխանութեան: Վրական ապստամբութիւններ մուտաց դէմ ծայր տունին, որոնց սակայն Հայերը առհասարակ չմասնակցեցան, եւ կորսուեցաւ վերջին յոյսը տեղական քրիստոնեաներուն, Հայոց եւ Վրաց, ինքնիշխանութեան:

14-րդ եւ վերջին գլուխը կը խօսի ուսական ուժին վերջնական հաստատման (1810-1832) մասին: Վրացիք բոլորովին կորսնցուցին որիւէ անկախութիւն ուսական բռնատիրութեան տակ: Իսկ Հայերը նոյնիսկ մահմանականներէն ճանչցուած կրօնական իրենց վեհապետութիւնը ստիպուեցան կորսնցնել ուսական թշնամական վերաբերմունքով, երբ նախկին բոլոր աբուլուտ յոյսերը խաբկանքի վերածուեցան եւ հետզհետէ էլմիածինը եւ դրամուած հայկական հողամասերուն Հայութիւնը եւ թարկուեցան ամէն տեսակ բռնադատեալ միջամտութեանց: Մինչ ուսական քաղաքականութիւնը հայկական հողամասերուն մէջ Հայոց մեծամասնութիւնը արուեստական միջոցներով, օտար գաղթականներով, եւայլն կը փնտրէր նուազեցնել, հետզհետէ

Հայոց, Վրաց եւ Թաթարներուն մէջ դժտութիւն եւ ատելութիւն սերմանելով, նոյն ատեն անասելի լքութեամբ մը նոյնիսկ էլմիածնայ եւ Հայ եկեղեցւոյն ներքին կիանքին կը խառնուէր իր օրէնքներով, պաշտօնեաներով, եւ վերջապէս եկեղեցական հարստութեանց բռնատիրութեամբ:

Լանկի գործին վերջը կը տրուին վրական ինքնակալներու զանազան ցանկեր, իբր յաւելուած, սկսելով 17-րդ դարու սկիզբէն: Յետոյ կը տրուի ընտիր եւ մեծարժէք մատենագիտութիւն մը գործին մէջ մը շակուած նիւթերուն վերաբերող գիրքերու: Վերջապէս յատուկ անունաց կարեւոր ցանկը, եւ կը փակուի այս շատ արժէքաւոր եւ կարեւոր ուսումնասիրութիւնը, ինչպէս Վրաց, նոյնպէս ալ մեր ժէժժ դարերու պատմութեան մասին:

Չեմ զարմանար որ Լանկ լուսթեամբ կ'անցնի Խորայէլ Օրիէ բանդադուշակութեանց եւ խաբարութեանց վրայէն, սակայն ցաւալի է որ Դաւիթ Բէկի ինքնիշխանութեան փորձն ալ չի յիշեր: Հաւանաբար գործը նուիրուած ըլլալով միայն վրացական պատմութեան, հարկ չէ տեսած Հայոց մասին պէտք եղածէն աւելի ծանրանալու:

Մեծարժէք, կարեւոր եւ վաւերական գործ մըն է Լանկի այս աշխատութիւնը:

AN ANNOTATED LIST OF ARMENIAN NEW TESTAMENT MANUSCRIPTS. By Rev. Erroll F. Rhodes, Ph. D. Rikkyo University, Ikebukuro, Tokyo, Japan. 1959. Փաքււ արքաւալ, լաքալազմ, էջ 192:

Հայ մեռագիր Նոր Կտակարանի գրչագիրներուն մէկ ընտիր ցուցակն է ասիկա, կատարուած կարելի եղած խնամքով: Վերապատուելի իրօլ Ռոտց, չրջանաւարտ Շիրազի Համալսարանէն ասկէ տասը տարի մը առաջ, այդ մեծահամբաւ Համալսարանին չրջանաւարտ Հայագիտութեամբ ըզբաղողներու շարքին մէջ առաջնակարգ տեղ մը կը գրաւէ:

Իր քառաջարանին մէջ կը խոստովանի գործին կազմութեան անթիւ կարգ մը իր կամքէն բոլորովին անկախ զժողարութեանց հանդիպելը, որոնցմէ զլիւսաւորը՝ հայկական գրչադիրներու հաւաքմանց կանոնաւոր ցուցակներու շարքութիւնն է։ Հեղինակը տրուած նիւթերով շատ ընտիր գործ մը կտտարած է, թէեւ շատ պակասաւոր։

Հաստըը բաժնուած է գլուխներու, աշխարհագրական սահմաններով։ Կը ներկայացնէ հոն գտնուած Նոր Կտակարանի հայերէն գրչադիրները, տալով հաւաքման գրչագրական թիւը, ձեռագրին մասին կենսական տեղեկութիւններ եւ ձեռագրին մասին գրուած ու հրատարակուած գրականութիւն։

Ընդամենը 1244 ամբողջ կամ հասակաւոր Նոր Կտակարանի հայերէն գրչադիր ծանօթ եղած է Հեղինակին։ Գլխաւորաբար Վիեննայի Մխիթարեանց, Երեսնի Պետականգրանի, Սպահանի Ամենափրկչի Վանքին հաւաքման գրչադիրներն են որ պակասած են իրեն։ Գծաբառաբար նման գործի մը կազմութիւնը խիստ զժողարութիւնեայրու փափակած է։ Եթէ կան անկարելիութեաներ, չկամութիւններ եւն, սակայն կան պայմաններ այ որոնք կարելի է բոլորաբովին կամքէ անկախ նկատել։ Օրինակ քմ հաւաքածոյն միայն 65 գրչադիր նշանակած է, մինչ ատոնց թիւը շատ աւելի է։ Սակայն ցաւալին այն է որ 60-էն դուրս իմ հաւաքման Նոր Կտակարանի գրչադիրներուն խոշոր մէկ մասին ցուցակը այլուր տպագրուելու վրայ է անդերէն, որով հեղինակին անմատչելի կը մնան։ Իսկ հրատարակչին կողմէ անոնց տրուած թիւերը ինծի պակասելուն, կարելի չեղաւ որ ես ալ հարկ եղած ցուցակագրութիւնը հայրթայթէի։ Այժմ իմ հաւաքածոյի ընդարձակ եւ մանրապատում ցուցակը պատրաստուելու վրայ եմ, որով յուսամ որ տպագրւին իմ հաւաքածոս բոլորովին մատչելի կ'ըլլայ հասումնասիրողներու։

Գրախօսուած ներկայ հաստըը ունի ընտիր մատենագիտական ցանկ, գանձան ցուցակներ, որոնք գործը ամէն կերպով մատչելի կ'ընեն ուսումնասիրողին։ Այսպէս, կարելու ձեռնարկի մը դնահաստելի նախընթացը կ'ըլլայ այս գործը։

Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ

Համպէթի Պալատ
Հանուն

Ձատիկ, 1969

Նորին Ամենապատուութիւն
Տ. Եղիշէ Արքեպս. Տէրութեամբ
Պատրիարք Հայ Երուսաղէմի
Երուսաղէմ.

Ձերդ Ամենապատուութիւն,
Սիրեցեալ եղբայր ի Քրիստոս.

«ՁՅԻսուս Խնդրէ՛ք զՆազովրեցի զխաչելեալն.
յարեաւ՝ չէ՛ աստ» (Մարկ. ԺԶ 6):

Հրճուալի այս բառերը առաջին անգամ արտասանուեցան համեստ կի-
նքու, որոնք «ընդ առաւօտս միաշարաքուն» եկած էին օծելու մարմինը Յի-
սուսի՝ որուն խաչուիլը տեսեր էին: Նայն բառերով է որ, Սիրեցեալ եղբայր,
կ'ողջունենք Ձեզ Իր Յարութեան այս տօնին:

Յիսուս Նազովրեցի կը շարունակէ խաչուիլ մեղաւոր մարդոց մույ-
արարքներով: Այլ ամէն երկրի մէջ, հաւատացեալներու սրտերէն մնչո տա-
կաւին կը բոցավառի յոյսի կրակը, եւ իր հետեւորդները զինք կը փնտռեն.
«Մեք ալն ունեւաք քէ մա է՝ որ փրկելոցն իցէ զԻսրայէլ» (Ղուկ. ԻԴ 21):

Իրենց հաւատքին մէջ, իրենց փնտռութիւնը կը վարձատրուի եւ կը լսեն
աւետիսը երեշտակներուն. «Ան յարութիւն առած է»: Ու տակաւին, անոնք
կը լսեն Տիրոջ ողբոյնը՝ իր առաջին հետեւորդներուն. «Ողբոյն ընդ ձեզ. որ-
պէս առաքեաց զեւ Հայր իմ, եւ ես առաքեմ զձեզ» (Յովհ. Ի 21):

Այս է շարունակուող առաքելութիւնը աշխարհի մէջ ամէն անոց՝
որոնք կը հաւատան Քրիստոսի Յարութեան եւ Անոր գորութեան՝ հալածելու.
խաւարի արարքները: Այս ապահովութեամբ է մանաւ որ կ'ողջունենք Ձեզ,
Սիրելի եղբայր, եւ կ'աղօթենք որ Աստուած Ձերդ Ամենապատուութիւնն ու
Ձեր Եկեղեցիի բոլոր հաւատացեալները օրհնէ, եւ մեզ բոլորս դարձնէ զոր-
ծիւքները իր սիրոյն եւ խաղաղութեան:

Եղբայրակամ սիրով,

Անկեղծօրէն Ձերդ ի Քրիստոս

ՄԻՔԱՅԷԼ

Արքեպիսկոպոս Գէմբրուրքիի
եւ Առաջնորդ Համայն Անգլիոյ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

Զատկական տոնին առիթով, հետևեալ հեղագիրները փոխանակուած են.

2 Ապրիլ 1969

Ն. Ս. Օծուբեմ
Տ. Տ. Վազգէն Առաքին
Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց
Ս. Էջմիածին.

Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եր-
րաշափառ Յարութեան Տօնին առիթով,
Մեր, Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան ան-
դամներուն եւ համայնքին ամուսնով Զերդ
Ս. Օծուբեան կը ներկայացնեմք ամենէն
անկեղծ շնորհաւորութիւնները ցանկալով
բազմազգութիւն եւ երջանկութիւն, ինչ-
պէս նաեւ ըստգումար օրեր՝ Մայր Աթոռ
Սուրբ Էջմիածին:

ԵՂԻՇԷ ԱՐՔԵՊՍ. ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ

ՊԱՏՐԻԱՐԺ ՀԱՅ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ

2 Ապրիլ 1969

Գերաշնորհ
Արքեպիսկոպոսին Քէմբրիպրիի
եւ Առաջնորդին համայն Անգլիայ,
Լամպէթի Պալատ.

Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի Յա-
րութեան տօնին առիթով, հաճեցէ՛ք ընդաւ-
նիլ Մեր անկեղծ շնորհաւորութիւնները:
Զերդ Սրբազնութեան եւ Անգլիայ Ժողովարդին կը բարեմաղթեմք երջանիկ Զատիկ
եւ բարգաւաճ օրեր:

ԵՂԻՇԷ ԱՐՔԵՊՍ. ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ

ՊԱՏՐԻԱՐԺ ՀԱՅ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ

2 Ապրիլ 1969

Ն. Սրբութիւն
Պօղոս Զ.
Վատիկան.

Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի Յա-
րութեան տօնին առիթով, Զերդ Սրբու-
թեան կը ներկայացնեմք շնորհաւորութիւն-
ներ, մաղթելով շարունակական բազմազ-
գութիւն, երջանիկ տարիներ եւ Զեր ծրա-
գիրներուն իրականացում:

ԵՂԻՇԷ ԱՐՔԵՊՍ. ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ

ՊԱՏՐԻԱՐԺ ՀԱՅ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ

Ն. Ամենապատուութիւն
Տ. Նիկիշ Արքեպ. Տէրաւրեան
Պատրիարք Հայ Երուսաղէմի
Երուսաղէմ.

Շնորհակալութեամբ ստացած ըլլալով
Զեր շնորհաւորութիւնները, գամեմք սրտա-
վին կը փոխադարձեմ՝ Հայկական տօնե-
րուն առիթով:

ՏԳԹ. ՎԱՐՀԱՅԹԻԿ

Կրօնից Նախարար

Ձ Ե Կ Ո Յ Յ

ԳԱՆՈՒՍՏ ԿԻԼՊԵՆԿԵԱՆ ՅԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

1980/70 ՑԱՐԵՇՐՋԱՆԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ԿՐԹԱԹՈՇԱԿՆԵՐ

1.— Գալուստ Կիլպենկեան Հիմնարկութիւնը 1969/70 ուսումնական տարեշրջանին համար, վերամրագրելի մաթիկմ կրթաքառակմերէն գաա, պիտի յատկացնէ: Ճաեւ որոշ թիւով ճոր կրթաքառակմեր արժամաւոր հայ աւամաղմերաւ:

2.— Կրթաքառակմերա յատկացումը պիտի կատարուի ճմտութեամբ, հայկական ծագում ունեցող աւամողմերա: որոնք իրենց բնակավայրին եւ կամ այլ երկրի մը կրթական հաստատութիւններէն մէկուն մէշ բարձրագոյն ուսումն հետեւելաւ համար գարկ եմ միւթական ամերածելա միւրացմերէն: Սկզբումէն Հիմնարկութիւնը չի հովամաւորեր աւամողմեր՝ որոնք իրենց ուսումն կ'աղեն հետեւիլ հեաւաւոր երկիրներաւ համալսարաններուն մէշ: Շաա բացառիկ պարագաներա տակ է միայն որ կրթաքառակմեր կրնան յատկացուիլ այա վերջիներում՝ եթէ ճախըմտութեամ մասնագիտութեան կարելի չէ հետեւիլ տեւալամ համալսարանի մը մէշ:

3.— Թեկնածուները պարտին աւննալ ուսումնական բարձր մակարդակ, լրացնիլ ամերածելա բոլոր պայմանները եւ ճնդաւնում ըլլալ ճուագագոյն «Սօփօօր» դասարան մը այլ համալսարաններա պարագային:

4.— Ըմտրական Յանճախումը ճերկայացող թեկնածուներէն կ'ըմտրէ իր դատողութեամբ արժամաւորագոյն ճկատուածները միայն:

5.— Միեւնոյն ճմտնախիւն պատկանող երկու ամդամներ միածամնակ չեն կրնար օգտուիլ Հիմնարկութեան կրթաքառակմերէն:

6.— Թեկնածուները իրենց ճեաագիր դիմումագիրը պէտք է ճերկայացուցած ըլլամ ստորեւ ճշանակուած հասցեներէն մէկուն —պարագային համաճոյն ամննէն ուշ 8/իշէ. 31 Մայիս, 1969, (Հարաւային Ամերիկայի երկիրներում ինչպէա ճաեւ Աւատրալիայ համար այա թուականը պիտի ըլլայ 15 Դեկտեմբեր 1969): Ի պատասխամ՝ թեկնածուներուն կը գրկուին հայրի եղած տեղեկութիւններն ու երցաթերթիկներն:

7.— Հիմնարկութիւնը առեմամափակ թիւով կրթաքառակմերա համար ճկատի պիտի ունենայ ճաեւ դիմումներ թեկնածուներէ՝ որոնք արդէն տիրացած եմ համալսարանական վկայականի մը աւ կը փափախին կատարելագործիլ իրենց ուսումը իրենց բնակած երկրին կամ արաստահմանի բարձրագոյն հաստատութիւններէն մէկուն մէշ: Նախըմտրութիւն պիտի տրուի արժամաւորագոյն թեկնածուներէն ամոնց՝ որոնք ճախապէա բնաւ օգտըւած չեն Հիմնարկութեան կրթաքառակմերէն: Դիմումները պէտք է կատարուին վերոյշիշեալ ճեաղ դարճեալ եւ ճկատի պէտք է առնուին ճոյն պայմանածաւերը:

8.— Ներկայացուած բոլոր դիմումները ի վերջոյ պիտի կեդրոնացուին Լիզպն՝ ուր Հիմնարկութեան Ըմտրական Յանճախումը իր վերջական որոշումները պիտի տալ Օգոստոս/Սեպտեմբեր ամիսներա ճնթացիւն, (Հարաւային Ամերիկայի երկիրներում եւ Աւատրալիայ պարագային՝ Փետրուարի վերջը): Յանճախումներն որոշումները թեկնածուներուն պիտի հաղորդուին ուղղակի Լիզպնի կեդրոնէն:

9.— Ամերմիշտ հարցարմենիք ստանալու համար գիմումները պէտք է մերկա-
յացնել հետեւեալ հասցէներում.

ա.— Լիբանոնի բնակող բնկեմտներ՝

Educational Committee of the Calouste Gulbenkian
Foundation in the Lebanon,
Stephan Building,
Riad Solh Street,
Beirut/Lebanon.

բ.— Սուրիա բնակող բնկեմտներ՝

Mr. K. Nersoyan,
P. O. Box 757,
Aleppo/Syria.

գ.— Ֆրանսա բնակող բնկեմտներ՝

Service Arménien des Bourses d'Etudes
Fondation Calouste Gulbenkian,
51, Avenue d'Iéna,
Paris XVe/ France.

դ.— Անգլիա բնակող բնկեմտներ՝

Calouste Gulbenkian Foundation,
U. K. & British Commonwealth Branch,
98 Portland Place,
London W. 1 / England.

ե.— Վերայիշակման բարձր երկրներ բնակող բնկեմտներ. ինչ ալ ըլլայ ի-
ննց հպատակութիւնը, պէտք է գիմն ուղղակի Հիմնարկութեան Կեդրոնին, հետեւեալ
հասցէով,

Calouste Gulbenkian Foundation
Department of Armenian Affairs,
Avenida de Berna, 45-A,
Lisboa — 1 / Portugal

10.— Ներկայ առումներով տարեշրջամին Հիմնարկութեան համալսարանական
կրթաքաշակ ստացող ուսանողներ իրենց կրթաքաշակները 1969/70 տարեշրջամին վերանա-
բով առլու համար պարտին իրենց գիմումները յղել ուղղակի Հիմնարկութեան Կեդրոնին՝
Տիշիւ Մալի 31 1969, ստանալու համար հարկ եղած հարցաթերթիները, (Հարաւային
Ամերիկայի երկրներու՝ ինչպէս նաեւ Աւստրալիոյ համար այս քուտկանը պիտի ըլլայ 15
Դեկտեմբեր 1969) :

ԳԱԼՈՒՍԵ ԿԻԼԳԵՆԿԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Է. Իգլան,

1 Մարտ, 1969

Ս. ՅԱՎՈՐԻ ՆԵՐՍԷՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ - ԲԵՄԱԿԱՆՔ

Ֆ հր. 2 փետր.— Բարեկենդան Առաջադիր Գանոց: Ս. Հրեհուկապետաց եկեղեցւոյ մէջ պատարագեց Հոգւ. Տ. Սիման Արք. Միսեան:

Ֆ Եր. 3 փետր.— Ս. Սարգսի Զորավարին: Ս. Գառարազը ժառանգուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Սարգսի Կնազարեան ժառարի մէջ: Ժամադարն էր Հոգւ. Տ. Գեորգ Վրք. Նազարեան: Ս. Գառարազին ետք, րեկուկապ տաճարութեան խմածախ, կատարուեցաւ Նազեհեղեղեան Կնազարաւոր պաշտօն: Ս. Աթուռոյն եւ ապա Կնազարեան մեծանուն բարեգար Գալուստ Կրկնկենեանի հօր՝ Սարգսի Կնազարի խմած, տեղը տնտես տանին տախի: Արարողութեան նախագահեց Լուսարարագետ Գեորգ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս:

Ֆ հր. 9 փետր.— Ս. Գառարազը ժառանգուեցաւ Ի Ս. Յարութեան, Ս. Լուսարաբի եկեղեցիին մէջ: Ժամադարն էր Հոգւ. Տ. Կիրեղ Ս. Վրք. Դաբկեան:

— Նոր Երուսաղէմի Ս. Գորգիս Լուսարաբի եկեղեցիին մէջ պատարագեց ու շարուեց տնտեսի խմած Հոգւ. Տ. Յուսէփ Ս. Վրք. Գալուստեան:

Ֆ հր. 18 փետր.— Ս. Գառարազը ժառանգուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Կարպեանի խորանին վրայ: Ժամադարն էր Հոգւ. Տ. Սեան Արք. Հոսրեպեան:

Ֆ Դ. 19 փետր.— Վարդանանց Կնազարաւոր Ծախառանկին Ի Ս. Յովհ. Նախարարեան Լուսարարագետ Գեորգ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս:

Ֆ Ե. 20 փետր.— Ս. Վարդանանց Զորավարացն մերց 1036 վկայիցն (Յիշատակ Մեկուցեալն): Մայր Տաճարի Առաջ Սեղանին վրայ պատարագեց, ըստ սովորութեան, Ժառանգ. Վարդարանի եւ Ընծայարանի Փախ-Տեսուչ՝ Հոգւ. Տ. Արշէն Վրք. Արշապեան, որ եւ խոսեցաւ վարդապետեան իր անդամիկ զարուզ, շօխանակեալը զուսնախմբիս ընդ ճշմարիտ յուսոյ տնտեսութեան թաքանալով, տեղադրուածով Վարդանանց ճակարատարութի բարոյական յաղթանակով պատկուելու Կնազարանից վրայ: Յետ զարգին, նախագահութեամբ Լուսարարագետ Գեորգ. Տ. Հայրիկ Արք. Ի, Կատարուեցաւ Եւրոպայական Մարթար, Ամենայն Հայոց Հայրապետ Տ. Տ. Վաղդիկ Ա. Կաթողիկոսի տնտես տանին տախիով, իսկ Ս. Գառարազի տաքան, զարեւալ նախարարութեան Լուսարարագետ Սրբազանին, Նազեհեղեղեան պաշտան, Արարչի Կերտեհերու յիշատակին — Այս տանը Ժառանգաւորաց տանը նկատուած ըլլալով, Ժառ. տանը իրենց մէջէն լծարուած զարդերով զնկավարեցին երգեցողութիւնները:

Ֆ Ու. 21 փետր.— Ըստ սովորութեան, Ս. Գառարազը ժառանգուեցաւ Ուղղափառ Առաջին Ս. Մարգիտ Ա. Նախարարի եկեղեցիին մէջ: Ժամադարն էր Հոգւ. Տ. Նարեկ Արք. Մարթապէտեան Ս. Գա-

ռարագին ետք, Միաբանութիւնը պատարագեցաւ Առաջին Գեորգ. Նախարարագետին: Երթ ու դարձի Բարեկենդան նախագահեց Հոգւ. Տ. Կիրեղ Ս. Վրք. Գարեգիան, որ պատմական տեղեկութիւններ տուաւ Սրբապետին մասին:

Ֆ Եր. 22 փետր.— Կ. Պալաւ Ս. Ժողովոյն 150 նախագահացն: Ս. Գառարազը ժառանգուեցաւ Ի Ս. Գլխարարի Ժամադարն էր Հոգւ. Տ. Կիրեղ Ս. Վրք. Գարեգիան:

— Ըստ սովորութեան, երեկոյան Ժամեղեղեան ընթացքին կատարուեցաւ Ս. Յովհաննէս Մայր Տաճարի խորաններուն եւ զիշատար սրբանկարներուն վարդապետութիւն:

Ֆ հր. 23 փետր.— Բաւ Բարեկենդան: Փակեալ խորանի Ս. Գառարազը ժառանգուեցաւ Մայր Տաճարի Առաջ Սեղանին վրայ: Ժամադարն էր Հոգւ. Տ. Գալուստ Վրք. Սրէնեան: Ըստ սովորութեան, Դարարանի պաշտանը կը վարէր Լուսարարագետ Գեորգ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս:

Ֆ Դ. 26 փետր.— Սկիւր կարգաց Մեծի Պառնոց: Առաւօտան Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ Վերահասարակութիւնը:

— Կէսօրէ ետք, Տնտեսընդառաջի մեծանուն ղեւ Նախատեսանի պաշտուեցաւ Մայր Տաճարին մէջ, որուն աւարանի կատարուեցաւ Վերահասարակութիւնը: Արարողութեան կը նախագահէր Հիւրարար Ս. Աթու զանաւոր Երուսաղէմի թեմին Կաթող. Գառարազի եւ Ս. Ուսնա Միտան Գեորգ. Տ. Սերափէ Արքեպ. Մանուկեան:

— Գեորգեանից Մայր Տաճարին մէջ պատարուեցան ճեղեղեցի եւ նկատման արարողութիւններ: Հանդիսական էր Գեորգ. Տ. Նորայր Նպս. Գորգեան:

— Հսկումէն ետք, Ժառանգաւորաց Վարդարանի ժառանգաւորին վրայ կը ժառէր Տնտեսընդառաջի տանտեղեկ ղեւիկ, որուն շուրջը ժողովուրդը տարած էր խորանանկան տեսարանները:

Ֆ Ե. 27 փետր.— Տնտեսընդառաջ: (Տնտեսընդառաջ Պալատեանն Քրիստոսի Ի Տնտեսը): Օրուան Կնազարաւոր Ս. Գառարազը՝ Մայր Տաճարի Առաջ Սեղանին վրայ ժառանգեց Գեորգ. Տ. Տնտես Նպս. Անճեմեան: Զարուզեց Գեորգ. Տ. Սերափէ Արքեպ. Մանուկեան, որ անդարապատեալէ ետք Հայ Երուսաղէմի զարդարանքին մէջ կատարած մեծ եւ տեղեկանալի զերին, յարգուեց ներկաները որ, Սիմեան Մերտիկի նման, նախարարի ոգիով ընդունին սրբական այս ժառանգութեան շուրջ:

Ֆ Ու. 28 փետր.— Կէսօրէ ետք, Մայրապետ Ս. Թառոն եկեղեցիին մէջ (որ նախ տանն Տնտեսընդառաջն է Ս. Աթուռոյն) պաշտուեցաւ տառլին Մեծ Գահնը զնախագահական Ժամեղեղութիւնը եւ ապա Ս. Թեոդորոսի նախատեսան, Կնազարագետութեամբ Զուսարուստ Տեսուչ Գեորգ. Տ. Նորայր Նպս. Գորգեան:

Ֆ Եր. 1 Մարտ.— Ս. Թեոդորոսի զորավարին: Առաւօտան Ժամեղեղութիւնը պաշտուեցաւ եւ Ս. Գառարազը ժառանգուեցաւ Մայրապետին Զուսարուստ:

բառանձն. Ս. Թարսոն եկեղեցիին մէջ. Ժամաբարն էր Հոգւշ. Տ. Աղան Արզ. Գալիզեան:

— Վարդուան Արտաբաժան Կիրակիի առթիւ, կէսօրէ կտր ժամը 3ին, Գերշ. Տ. Եանէ Եղա. Աճեմեանի գլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը զՆՐ-բաշխութեամբ մուտք գործեց Ս. Եարութեան Տաճար ուր պաշտուեցան երկնայեան Ժամեկրութիւնն ու հախառանհը՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ, Ապա կատարուեցաւ Տնօրինական Սրբառեկաց աշխարհական Հանգրիւտար Թափար Տաճարէն ներս: Թափարակեան էր Հոգւշ. Տ. Եովսէփ Վրգ. Մամուր:

* Կիր. 2 Մարտ.— Արտաբաժան Կիրակի: Գերային եւ առաւանտեան Ժամեկրութիւնները պաշտուեցան եւ Ս. Գառարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Եարութեան, Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ: Ժամաբարն էր Հոգւշ. Տ. Արշէն Վրգ. Ալլալեան: Ս. Գառարազին կտր կատարուեցաւ մեծահանգիտ Թափար Գրիգորոսի Ս. Գերեզմանին եւ Գառանառեկային շուրջ, նախապահութեամբ Ամեն. Գառարաբը Ս. Հոր:

* Գլշ. 4 Մարտ.— Երեկոյեան, Մայր Տաճարին մէջ պաշտուեցաւ Մեն Գունց զեկեղեցիի առաջին Ժամեկրութիւնը:

* Գլշ. 5 Մարտ.— Առաւանտ, Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ Մեն Գունց զՆՐ-առաջին Ժամեկրութիւնը:

— Երեկոյեան սկսած նաեւ Ս. Հրեշտակագետ եկեղեցիին Մեն Գունց եկեղեցիները, նախապահութեամբ զանգեք նոր Տեսուչ Հոգւշ. Տ. Նարեկ Արզ. Մարքաշէյանին:

* Ելշ. 6 Մարտ.— Իրիկուան եկեղեցիին շարուցեց Լուսաբարակեալ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս, աղաքապետանով ապաշխարութեան եւ պահնպանութեան օգուտներուն, մարգուն հոգեւոր, մատուր եւ ֆիզիկական կենցեղ բարօրութեան առնակէտն Մատենակց Առաքարանի Մարտարը Իրիկ. զըզ ջումբ եւ ապաշխարութեան տրգար ժր, հակաքրտար փարսեցիկին ցուցամայութեան:

* Եր. 8 Մարտ.— Ս. Կիրակի Սրբուսպիմայ Հայրապետին: Ս. Գառարազը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Առաւանտեան Ս. Կիրակի Սեղանին վրայ: Ժամաբարն էր Հոգւշ. Տ. Սիմեոն Արզ. Միւռնեան:

* Կիր. 9 Մարտ.— Առաւանտի Կիրակի: Ս. Գառարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Հրեշտակագետ: Ժամաբարն էր Հոգւշ. Տ. Սեւակ Արզ. Զարգեան: Գառարեց Գերշ. Տ. Նարայր Եպիսկոպոս, մեկնաբանելով Առաւանտի առնաբանական առաւել: Մանրանալով ներդաժանութեան զգացումին վրայ, ժամանակեց զայն իրեն մարդկուն եւ ժողովուրդներու միջեւ խաղաղութիւն ապահովող կարեւորագոյն աղաքաներէն մին: Ներկայ էր նաեւ Ամեն. Ս. Գառարաբը Հայրը, որ Ս. Գառարազին կտր նախապահեց Տէթ. Վ. Գալիզեանի մահուան բառասունցեղ հոգեհանգիստին:

— Փակեալ-Խորանի Ս. Գառարազը մատուցուեցաւ Նոր Սրբուսպիմայ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ: Գառարազեց Հոգւշ. Տ. Արշէն Վրգ.

Ալլալեան. Գառարեց Տեսուչ Տ. Եուսէփ Ս. Վրգ. Գալառանեան, ժամանակով Իրեքաղանութեան աղին զգացումին կարեւորութիւնն ու բարեբանը:

* Ելշ. 13 Մարտ.— Իրիկուան եկեղեցիին շարուցեց Գերշ. Տ. Եանէ Եղալիզա, ընտան առնալով Ապաշխարին հնաեան խաղը. զՆաեղեկութիւնն իմ եւ իմեն գրեմ եւ մեզ իմ առաջի իմ եւ յաճանքի ժամ: Փարսեցիկին եւ Մարտարին առաւելով բացարձակ տնօրինութեան եւ մեղքին տարրերութիւնը եւ յայտնեց թէ մարգ. Կարգարտեայ ո'չ թէ շարքին հնուս կենալով միայն, այլ մանաւանդ բարեք գործելով:

* Կիր. 16 Մարտ.— Տեսնեք Կիրակի: Ս. Գառարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Եանիւր, Ս. Եովհաննէ Կարդեանի խորանի վրայ: Ժամաբարն էր Հոգւշ. Տ. Եովսէփ Վրգ. Մամուր: Գառարեց Հոգւշ. Տ. Կիրակ Ս. Վրգ. Գարիկեան, մեկնաբանելով Տեսնեք առնաբանական առաւել:

* Ելշ. 20 Մարտ.— Իրիկուան եկեղեցիին շարուցեց Հոգւշ. Տ. Եովսէփ Վրգ. Մամուր, Գառարեանն բրտ ու բացարձակ Մեն Գունց եմբ շարքին եւ ըզլով ի խիստեան ըլլալու տնօրինութիւնը մեղաց շաւուրեան մարգին մէջ:

* Ուր. 21 Մարտ.— Սերտախայ Գառանակ Մանկեց նախարանի առթիւ ժամաւոր եկեղեցի կատարուեցաւ ի Ս. Հրեշտակագետ, որ զանգեք Տեսուչը՝ Հոգւշ. Տ. Նարեկ Արզ. Մարքաշէյանի խոսեցաւ առնելի տուրքերուն մասին, առնեց նաեւ ապահովել օրինակիչ գտեր եւ հանելով ժողովուրդին:

* Եր. 22 Մարտ.— Ս. Գառանակ Մանկեցն Սերտախայ: Ս. Գառարազը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Գլխարկի մարտին մէջ: Ժամաբարն էր Հոգւշ. Տ. Նարեկ Արզ. Մարքաշէյանի: Վերաբերուած կատարուեցաւ Ս. Գառանակ Մանկեցն նկարին աղին հաստատուած շարքան Սեղանին վրային, որան դիմաց, կաթնայի ժր մէջ, կը պաղպային շառաւան զմիջոցին կանթիկներ, առնաբանեան առաւանտ լինք խորհրդաւոր:

— Առաւանտի Գառարազը Կիրակիի առթիւ կէսօրէ կտր ժամը 2-30ին Լուսաբարակեալ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպոս. Առաւանտի գլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը զՆՐ-բաշխութեամբ մուտք գործեց Ս. Եարութեան Տաճար: Ս. Գերեզմանի եւ Գիւտ Խայի ալքի ախարհէն ետք, Թափարը բարձրացաւ վերին խոյ կէց Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցիին, ուր պաշտուեցան երեկոյեան Ժամեկրութիւնն ու նախառնակը: Ապա կատարուեցաւ Տնօրինական Սրբառեկաց աշխարհական Հանգրիւտար Թափար Տաճարէն ներս: Թափարակեան էր Հոգւշ. Տ. Սեւակ Արզ. Զարգեան:

* Կիր. 23 Մարտ.— Դատարարի Կիրակի: Գերային եւ առաւանտեան Ժամեկրութիւնները պաշտուեցան ի Ս. Լուսաւորիչ: Ապա, Ամեն. Գառարաբը Ս. Հայրը մատուց զուրան հանգրիւտար Ս. Գառարազը Գրիգորոսի Ս. Գերեզմանին վրայ, որմէ կտր նախապահեց նոյնին եւ Գառանառեկային շուրջ կա-

տարուած ժննդանդէս թուօրքին: Ս. Գառարգի տարողութիւնները ձախտափութեան իւրաքանչեան ուստիական են:

* ԳՂ. 26 Մարտ.— Ի Ս. Հրկիտակեան պաշտօնում հսկումն ընթացքին, Հոգչ. Տ. Սիմոն Արզ. Միսեան կարգաւ իր տնտեսային զարգը, ուր տնտեսականութեան Ս. Գրիգոր Լուսաւորի կեանքին ու գործունէութեան

* ԳՂ. 27 Մարտ.— Իրկիտակեան հսկումն է Ս. Յակոբ Գառարգի Հոգչ. Տ. Արշէն Վրդ. Այվազեան, բնաբն ունենալով: Վերջ իմ եւ գու, Տէր, քուիշ յանցանք իմոց:

* ԳՂ. 28 Մարտ.— Ս. Գրիգորի Լուսաւորի Մուսն ի վերապ առին տօթի, տաւառեան ժամարդութեան աւարտին, Սուրբին ժառանգը Թափորով Կիւտարուկեան Ապո Սկզան, ձեռնած Լուսաւորապետ Գերշ. Տ. Հայրէի Արքեպիսկոպոսի: Ապա Ս. Գառարգ ժառանգուեցաւ Մարջ Տանաթի ժառանգաւոր: Ս. Լուսաւորի Սկզանի վրայ, ժամարան էր Հոգչ. Տ. Սեւան Արզ. Դարբիսեան:

— Կէսրէ ետք, Միտարուկեան ժամ ԺԸ, զըլ-խաւորութեամբ Ապո Թարգման Հոգչ. Տ. Գէորգ Վրդ. Նապարեանի, ինքնաշարժեալ բարձրացաւ Զիթնեան լեռ, ուր Համարձման օրհասեղին վերայ պատարասուած ժեր վրանամարան ձէլ պաշտօնեան երկնայեան ժամարդութեան եւ նախառնակ:

— Իրկիտակեան կառարուկեան ճիւղեցէն է եւ հսկումն կարգի ու ապա գիւրեային եւ տաւառեան ժամարդութիւններ, արանց աւարտին Ս. Գառարգ ժառանգուեցաւ Համարձման ժառանգ էլ: Ժամարան էր, ըստ տօթութեան, Սրբալային Տեւալայի՝ Հոգչ. Տ. Սիմոն Արզ. Միսեան: Արարողութիւններ տնեցին ժիւղին գիւրեայեան ժամ 11:

* Կիր. 30 Մարտ.— Գալստեան Կիրակի: Առաւառեան, Լուսաւորապետ Գերշ. Տ. Հայրէի Արքեպիսկոպոսի դիտարութեամբ, Միտարան Հայրէի ինքնաշարժեալ բարձրացան Զիթնեան լեռ ու Վերաշարժեալ ժառանգ գործեցին Համարձման Սրբալային, ուր ժեր վրանամարան ձէլ պատարասեց Հոգչ. Տ. Գէորգ Վրդ. Նապարեան, եպիսկոպոսական խոյր թ զլային:

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆՔ

* ԲՂ. 17 Մարտ.— Անկիւրեան նոր Եպիսկոպոս Գեր. Տ. Ժորժ Արքեպիսկոպոս Սրբալային ժամանումն առթիւ Սէնթ Ժորժ Եպիսկոպոսի ձէլ կառարուած տարողութեան եւ տնտեսային զարգանքեան Լուսաւորապետ Գերշ. Տ. Հայրէի Արքեպիսկոպոս եւ Տիար Կարպիս Հինգիսեան:

* Կիր. 28 Մարտ.— Կէսրէ ետք, Սէնթ Ժորժ Եպիսկոպոսի ձէլ կառարուած Անկիւրեան նոր Եպիսկոպոսի զանախալութեան Հանգիստութեան ներկայ

գանուեցաւ Ամեն. Գառարգ Ս. Հայրէ:

* ԳՂ. 28 Մարտ.— Նապարէթի Լաւրեանց երաւուն Անտանի Եպիսկոպոսի ձէլ տարողութեան եւ տնտեսային զարգանքի ներկայ գանուեցաւ Ամեն. Գառարգ Ս. Հայրէ, ընկերակցութեամբ Հոգչ. Տ. Արշէն Վրդ. Այվազեանի եւ Հոգչ. Տ. Ալահ Արզ. Գալստեանի:

* ԳՂ. 8 Ապրիլ.— Եւրոպացւոյ Ս. Զատիկ տօնին առթիւ, Կէսրէ տառլ, Ամեն. Գառարգ Ս. Հայրէ թ զլային Միտարութեան այցելեց Լաւրեանց Ամեն. Ս. Գառարգին եւ Ֆրանկիսեանց Կիւթութիւն Գերշ. Տ. Դանէլ Եպո. Ե Տիար Կարպիս Հինգիսեանի, այցելեց Գալստեան Նաւարկին, Անկիւրեան Արքեպոսին եւ Արար-Անկիւրեան Եպիսկոպոսին: Իսկ Հոգչ. Տ. Կիրակ Մ. Վրդ., ընկերակցութեամբ Հոգչ. Հայրէսեան, այցելեց Յոյն-Կաթոլիկեան Դպրեպետին, Հայ-Կաթոլիկ եւ Մարտիթ Լամարնի Մեծաւորներուն եւ Լուսաւորապետներուն ու Արար Լուսաւորապետներուն Երէցներուն:

* ԲՂ. 14 Ապրիլ.— Մեր. Ս. Զատիկ տօնին առթիւ, Կրօնեց Նախարարութեան ներկայացուցիչ Գր. Շմուէլ Թաշեան, ընկերակցութեամբ Ռաիկեան Կաթոլիկ եւ իր օգնականներուն, այցելեց Ամեն. Գառարգ Ս. Հայր. Այցելութեան եկաւ Կանապէս Երուսաղէմի Թաղապետ Ն. Վսեմ. Գր. Թեան Թալլէ, ինչպէս նաեւ Անկիւրեան նոր Արքեպիսկոպոսը եւ Արար-Անկիւրեան Եպիսկոպոսը:

* ԳՂ. 15 Ապրիլ.— Մեր. Ս. Զատիկ տօնին առթիւ, տաւառեան ժամ 10 - 12, ժեր Գառարգ Զարգաւոր շնորհաւորական այցի եկան յաղաքար Զրանիսեանց Գերշ. Կիւթութեան, Կառարգ, Առար, Կառար, Կառար եւ Յոյն-Կաթոլիկեան Եպիսկոպոսները, իրենց ժառանգութեան տնեցանով: Այցելութեան եկաւ Նախկին Զաղաքի Հիւպատոսական ամբողջ կառար:

— Իսկ Հոգչ. Տ. Կիրակ Մ. Վրդ. ընկերակցութեամբ Հոգչ. Հայրէսեան, այցելեց Կառար, Առար, եւ Հայրէսեան Եպիսկոպոսներուն:

— Նոյն օրը Կէսրէ ետք, Ռամալլայի Լաւրեանց Եպիսկոպոսի ձէլ, Հոգչ. Տ. Կիրակ Մ. Վրդ. Գառարգեան, ընկերակցութեամբ Տիար Կարպիս Հինգիսեանի, ներկայ գանուեցաւ Նախարար օր յանկարծման եղանակ Լաւրեանց Գառարգարանի Կերանային Առանի Նախարար Գերշ. Ման. Ժորժ Գաթէի Հոգչ. Լամար Լաւրեանց Գառար. Փոխաւոր Ման. Գիւթիթի կողմէ ժառանգուած Հանգիստեան Հանգիստեան Գառարգին եւ յաղաքար Լուսաւորապետ տնտեսային տարողութեան:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Զատնական ճնդհաւորութիւն Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վազգէն Ա. Վեհափառ Հայրապետի	101
ԽՐԱԳՐԱԿԱՆ	
«Ազատ եկեղեցի»ի Ախտավարակ և Աշխատող Եարժուհին Վերականգնող Հիւսիսային Ամերիկայի Հայ եկեղեցականութեան Մէջ	102
Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի Ընդհարտագրող Տէր. Պէյլէի Այցելութիւնը	112
Ս. ԳՐԱԿԱՆ	
Հերամուսաց Առաքեալը	114
ԳՐՈՆԱԿԱՆ	
Գրիստունէական Սէր	ԲԱՐԳԷՆ ՎՐԴ. ԹՕԺՃԵԱՆ
ԲԱՆԱՍՏ ԵՂՄԱԿԱՆ	119
Յճծերը	Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
ԲԱՆԱՍՏԻՐԱԿԱՆ	121
Մամբարութիւններ Ազրաիւնեաց Վաճէի Մասին	Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ
ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ	122
Գերբը Սկիւաքի և Ժր Գաճճերը	Ն. ԵՊՄ. ԵՈՎԱԿԱՆ
ՊԱՏՄԱԿԱՆ	124
Յակոբ Կարաղլիսա Ջուղայեցիի Նորագիտ Երես Կարծուր Վաւերաբար Մը	Յար. Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ
Ազգային Կանոնադրութիւն	Հրտ. ՈՐԱՏ ԳԱՆԱՅԻՆՆԵ
Բնդիւնուր Բովանդակութիւն Վերանայ	Կզմ. ԱՂՆԱ ԱՐԴ. ՊԱՆՈՅԵԱՆ
Յազակ և Յիշատակարաններ	
Երուսաղէմի Կիւլլէնեան Մատենադարանի Հայ Հնաստիկ Գիրքերու (1512-1800)	Կզմ. Ա. Գ.
ԳՐԱՆՕՍԱԿԱՆ	104
"The Last Years of the Georgian Monarchy".	
"An Annotated List of Armenian New Testament Manuscripts".	Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ
Ենթադրական Գիրքի և Հեռագրի	184
Ջեկոյց Գ. Կիւլլէնեան Հիմնարկութեան և Կրթարարկի Յայտարարութիւն	189
Ս. ՏԱԿՈՒԹԻՒՆ	191
Եկեղեցականութիւն-Բնական	
Պաշտօնական	198
Բովանդակութիւն	195
ՏԱԿԵՒՈՒՆ	196
Յանկ Վերանայի Խմբագրութեան և Գ. Կիւլլէնեան Մատենադարանին Նուիրուած Գիրքերու	197

«Սինոքի վերաբերեալ աճէն բարեկցութիւն և առաջում կատարել հետեւեալ հասցէին. —

MR. ARA KALAYDJIAN, REDACTION OF «SIN»,

OLD CITY — JERUSALEM

«Սինոքի տարեկան բաժնեգրին է Ամերիկայի եամար՝ Տ Տոյաբուր ալ Երկրորդեան համար՝ ի Սթրիքին

PROP. - HIS BEATITUDE THE ARMENIAN PATRIARCH OF JERUSALEM ED. - BISHOP SHAHE AJAMIAN
No. 3 - 4 THE ARMENIAN CONVENT PRINTING PRESS, JERUSALEM. MARCH - APRIL 1969

Յ Ա Ի Ե Լ Ո Ւ Ա Յ

«ՍԻՈՆ»-ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ԿԻԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ
ԵՆՈՐՀԱՎԱԼՈՒԹԻՅԱՄԱ ՄՏԱՑԱՄԵՆ ԵՆ ՀԵՏԵԻՆԱԿ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հազորը (Երգիծական Վրպակ) — Սարգիս Հազարեան (Նուիրատու): Պէյրուժ, Տպ. Տօնիկեան, 1947, էջ 110:

Խմբապետ Աղայիմ Աղբիկը — Սիմօն Սիմօնեան (Նուիրատու): Պէյրուժ, Տպարան Սևան, 1967, էջ 111:

Արդիական Սեռագիսակ Կամ Երեսասար Ամոյին Առաջնորդ — Համադրուած Տոքթ. Ս. Գրպպէնիի և այլ հռչակաւոր գիտնական հեղինակներու գործերէն: Նուէր Գ. Տօնիկեանէ: Հայէպ, Գրատուն Օմար Խալեամ, 1947, էջ 114:

Ափրիկան Ափերու Վրայ — Գօգոս Գաբրիելեան: Նուէր Սիմօն Սիմօնեանէ: Պէյրուժ, Տպ. Սևան, 1947, էջ 115:

Ճեմարի Առաջնորդի — Ուրիշ Մէքսանյան: Հայերէնի վերածննդ Գ. Պ. Անէմեան (Նուիրատու): Պէյրուժ, Տպ. Տօնիկեան, 1947, էջ 116:

Յուսմանեան Կուրբուս — Գրաւորներու Դպրոցներու 35-ամեակին և Հեղինակ 1. — ամեակին (1929-1954-1955): Նուէր Հայոց Եղիշ, Գրաւորներու Դպրոցներու Օմանգակ Մուրթեան, Պէյրուժ: Պէյրուժ, Տպ. Մշակ, 1947, էջ 117:

Կիրակոսեայ Դպրոցի Գաւեր Է Գրք. Զ. Գաւարանի համար) — Գաւեր և պատրաստեց Նուպար Սրկ. Պէյրուժեան (Նուիրատու): Պէյրուժ, Տպ. Մեքսան, 1947, էջ 118:

Էջեր Կամարի Օրագրէս — Խորէն Ա. Քենյ. Անէմեան (Նուիրատու): Պէյրուժ, Տպ. Համադրուած, 1947, էջ 119:

Բարգէն Եպ. Վարդապետ — Բանաստեղծի 25-ամեակի Յարկեանին Առթիւ (Հայերէն և Անգլիերէն): Նուէր Յարկեանին: Բենիկովեան, 1947:

«Վարդապետ» — Առաջիկա Արծիւ Սմարտ Բիւրատի — Գաւարանի և գրքի Նուպար Արաքեան (Նուիրատու): Ուրիշ, Բէթրքար Տպարան, 1947:

Գրքար (Ինքնաւարտ) — Անգրանիկ Վրք. Կառնեան (Նուիրատու): Քերականութիւն, Ուսանողութիւն, Հատուցութիւն: Ի պէտք Աղբիկին Բարձր. Վարժարանի: Պէյրուժ, Տպ. Երբեք, 1947, էջ 120:

Միշի Քեղամներ — Յովհաննէս Յ. Քէլիշեան (Նուիրատու): Նիւ Երբեք, Տպ. Գաւար, 1947, էջ 121:

Հայկական Հաւոր Արիւնական արդարութեան վերաճածութեան — Սերուրէ Միւրթեան (Նուիրատու): Փարիզ, Տպ. Արքա, 1948, էջ 122:

Յուսմանեան Պոնական Ամալիոյ — Գ. Յ. Սիմօնեան (Նուիրատու): Վենետիկ, Տպ. Միւրթեան Հայերէն, 1948, էջ 123:

Երգիկ — Կամար Գաւարապարտը եւ Աղբապետ Յուրէ — Գաւարէն Տէր Վարդանեան (Նուիրատու): Երեսայէմ, Տպ. Ս. Յակոբեան, 1948, էջ 124:

Օրացոյց 1948 Նահանջ Թուականին Քրիստոսի ըստ Նոր Տոմարի, Ս. Քրիշի Հիւանդանոցին Հայոց, Իրանիպոլիս: Գաւարէն Անանիա Ա. Քենյ. Գաւարան:

Օրացոյց 1948 Նահանջ Թուականին Քրիստոսի — Գաւարէն Ա. Քենյ. Երգարեան: Նոր-Ջուղա - Սպանի, Տպ. Ս. Ամենափրկչեան Վանուց:

Օրացոյց 1948 Նահանջ Թուականին Քրիստոսի — Գաւարանի Մեքսան Վրք. Անէմեան: Անթիլիաս, 1948:

Հայկական Մարտիկարտիւն — Նուէր Երեանի Մատենադարանէն: Երեան, Հայաստան Հրատարակութիւն, 1967, էջ 233:

Յոյզի եւ հուրէ — Ուսուցիչ - Տնօրէն Գօգոս Հանիեանի Գեանքի Յուշերէն: Նուէր Գօգոս Հանիեանէ: Իրանիպոլիս, Օյա Տպարան, 1948, էջ 234:

Հայոյ Քեղարտ — Վահրամ Մարիան (Նուիրատու): Երեան, Հայաստան Հրատարակութիւն, 1947, էջ 235:

Մատենի (Մարտարի Երբեք) — Սեդրակ Եանէն Պէյրուժ, Տպ. Տօնիկեան, 1948, Բիւրքի Կեանքի ու Մանուկ Հեթ (Բժշկական Գաւարանի Գեանքի) — Տիրութեան Վարժարանեան (Նուիրատու): Պէյրուժ, 1947, էջ 199:

Գաւարանի Գաւարանի Առաջին շաբաթ — Գ. Գ. Գօգոսեան: Նուէր Երեանի Գաւարանի Գաւարանէն: Երեան, Հայոց. ՍՍՀ ԳԱ Հրատարակութիւն, 1967, էջ 358:

- Գիտական (Խոսք և Խորհուրդք ի Խորոց Սրահ Գիտակի) — Հասարակ, գաղափարային, նախադրեց Գիտակորդին Ա. Ա. Գեորգիան: Նույն Ամերիկայի Հայ Ա. Ա. Միութենէն: Նիւ Եորք, Գայֆայեան Հրատ. Տուն, 1967, էջ 248:
- Ընդհանուր Տեղեկագիր 1967: Տարեցանի — Հ. Բ. Ը. Մ., Նիւ Եորք, 1967, էջ 13:
- Վաւերաւորութիւն Վախկանաւ Բ. Տեղեկական Ժողով — Վաւերաւորութիւն, Գաղափարային Մանկավարժութիւն և Ժողովական Վաւերութիւն: Վաւերութիւն, Ս. Ղազար, 1967, էջ 218:
- Հայաստանի Փրոֆեսորներու Հիւ (Բ. Տղարքութիւն, Բարեփոխում) — Ղ. Ժորճի: Պէյրուս, Տղ. Համագրային, 1966, էջ 118:
- Ձոր Խմբերգիւր — Բարեկց Գաղափար: Նույն Ա. Ա. Մանկավարժ: Հրատարակութիւն Գաղափարի Հայ Երկու Երկու. Միութեան, 1967, էջ 19:
- Վասն Վարդանայ եւ Հայոց Գաղափար (Բ. Տղարքութիւն) — Եղիշէ: Երատարակէմ, Տղ. և Նուէր Ս. Թաղարեանց Տղարքան, 1968, էջ 194:
- Հմայիչ և Վերածնունդ — Գործիչ Թաղարեան (Նուէր): Պէյրուս, Տղ. Սահան, 1968, էջ 195:
- Հայոց Աւանդական Գաղափար (Ա. Հայգաղանց Երկու) — Գեղամ Գեորգիան (Նուէրատու): Խմբագրող, Մատենալար Ժամանակի Օրաթերթի Թիւ 2, Տղարան Տղարայեան, 1968, էջ 134:
- Գանդակ — Արամ Հայգաղ (Նուէրատու): Նիւ Եորք: Տղարան ի Պէյրուս, Տղարան Մշակ, 1967, էջ 272:
- Համասեղ (1895-1967) — Հրատ. և Նուէր Համասեղի Երկուինական Գեղար. Յանձնախումբի, Նիւ Եորք, 1967, էջ 112:
- Նամականի Պետր Պուրեան — Հրատարակեց Արայ Գաղափար (Նուէրատու): Երատարակէմ, Տղ. Ս. Թաղարեանց, 1968, էջ 37:
- Գունաւոր Պահանջներ — Զուրաւ (Նուէր): Խմբագրող, Տղ. Գայթար, 1968, էջ 11:
- Մանր Ուսումնասիրութիւններ — Բարեկց Վրդ. Թաղարեան (Նուէրատու): Անթիլիան, Տղարան Մեթոդ, 1968, էջ 22:
- Համադրական Աւանդանի եւ Աւանդանի (Հայերէն-Անգլերէն և Անգլերէն-Հայերէն) — Մեթոդ Գ. Գաղափար (Նուէրատու): Գաղափար, 1967:
- Հայուն Տարեցոյց (ԺԲ. Տղար, 1968) — Վարդան Գեղ. Ժամանակ (Նուէրատու): Փարիզ, Տղ. Տէր-Թաղարեան, 1968, էջ 127:
- Հայ Մանկագիտութեան Գաղափարի Գրակ Բ., 1966-1968) — Թաղարէ Իշխանեան: Նուէր Երկուին Միութեան Գրագրարեան:
- Փաշիկ և Նուէր Օրաթերթի տարեցանց Նուէր Նորգաղանի Կեանքի Գործերը. ա) Ուր եւ, Մայր Իմ — Փարիզ, Տղ. Արար, էջ 19:
- բ) Մեր Հոգիեր, Մեր Հոգիեր — Պէյրուս, Տղ. Համագրային, 1967, էջ 31:
- գ) Յանուն Մետրոպ (Գաղափարութիւն Հայ Լեզուի) — Ա. Հատար: Փարիզ, Տղ. Յանալ, 1967, էջ 190:
- Վերագաղանի Թաղար Մ. Մուրդյան (Կեանք և Գործ) — Արարամ Զաղափար: Հրատ. և Նուէր Թեղարեանի Հայ Ա. Ա. Երկուինական Թեղարեան, Տղ. Մաղարեան, 1968, էջ 494:
- Հայ Բուսական — Գաղափար Գաղափար: Նուէր Գ. Կիւլեղեան Լիւարեան և Երկուինական Եւ Կիւլեղ Ե. Վրդ. Գաղափար: Երատարակէմ, Տղ. Ս. Թաղարեանց, 1968, էջ 277 և Գաղափար Երկուինական:
- Երգանց Տէր Կարապետ (Կեանք և Հայերէն Երգերը) — Լ. Գ. Միւստեան (Նուէրատու): Թեղարեան, Տղ. Մաղարեան, 1967, էջ 241:
- Տաւան Գեղարեան — Հ. Երկուինական Վ. Գաղափար: Աղագային Մատենադարան ՄԸ. Նուէր Վիւննայի Միութ. Մատենադարանէն: Վիւննա, Միութեան Տղարան, 1968, էջ 280:
- Հայկական Դաւիթ Նոր Հանգրուան — Անգրարի Անգրեանեան: Հրատ. և Զարթոնք: Օրաթերթի Պէյրուս, Տղ. Արար, 1967, էջ 111:
- Հանգրուան — Զարթոնք Թաղարեան (Նուէրատու): Մատենալար Երկուինական: Պէյրուս, Հրատ. Երկուինական Տղարանի, 1968, էջ 25:
- Դաւիթ Մուրդ — Զաղափար Մարդ (Նուէրատու): Թեղարեան, Տղ. Ալիք, 1968, էջ 12:
- Օրացոյց 1969: Երատարակէմ, Տղ. Ս. Թաղարեանց, էջ 188:
- Օրացոյց 1969: Անթիլիան, Տղ. Կարթ. Կիւլեղ: Գաղափար Մեթոդ Վրդ. Աղ. Օրացոյց 1969: Նոր-Զաղափար Կաղափար Ա. Գեղ. Երգարեան:

[ճան:

- Խաչի ձախում — Եղբ. Անդրանիկ Գալստեան (նուիրատու): Երևան, 1968, էջ 14:
- Քրիստոսի Աւր — Եղբ. Անդրանիկ Գալստեան (նուիրատու): Երևան, 1968, էջ 21:
- Ինչպէս Ազգայնական (Տարեան, Շրջակայ Հայ Գիւղերը և Ընտանեկան Ցուշեր) — Եղբ. Հաղարայտեան (նուիրատու): Պէյրուս, Տպ. Շիրակ, 1968, էջ 118:
- Ուսումնական Հայոց Պատմութեան և Հայկական Մշակոյթին — Արամաշէն Անդրեանեան (նուիրատու): Պատմութեան, Տպարան, 1968, էջ 415:
- Որոշոյ 19 Յ Ս. Փրկիչ Լիւանդանոցի Հայոց, Իսթանպուլ, Կազմեց Անանիա Ա. Քէնչ, Պայեան:
- Հայ Տպագրական Նոր Մանրագիր — Օննիկ Աւետիսեան: Պէյրուս, Տպ. Աւան, 1968, էջ 18:
- 1917-ի Տարագրութիւն ու Զարդ — Մ. Մ. Գաբարեան (նուիրատու): (Պրոշիւս մը 15 էջնոց, Հայերէն և Անգլերէն): Պատմական Քննարկումներ — Հրանդ Բ. Արմէն, Նուէր Կ. Տօնիկեանէն: Պէյրուս, Տպ. Կ. Տօնիկեան և Որդիք, 1968, էջ 229: [էջ 149:]
- Հայկական Կուգամ — Շահանդախան (նուիրատու): Պէյրուս, Տպ. Մեքսիկո, 1967, Յետադիւրական Ալկում — 7րդ Հատար Թիւ 9 (81): 1968: Հրատ. և Նուէր Աւայի:
- Ամենուն Տարգիրք (ԺԳ. Տար, 1967-68) — Կարօ Գեորգեան (նուիրատու): Պէյրուս, Տպ. Մշակ, 1968, էջ 14(1):
- Տրանսլիտին Արայալուող Հայ Արեւստեղծներ — Սերոբէ Իսիթարեան (նուիրատու): Պրիւս, Տպ. Արաք, 1969, էջ 45(1):
- Հեներ — Արմենիկ Թարգեան (նուիրատու): Իսթանպուլ, Տպ. Պայար, 1968, էջ 111:
- Հայկական Դիպլոմներ — Յ. Քիւրտեան: Աւանձնատպ, Սիւնն, 1968, Թիւ 9-12: էջ 17:
- Նոր Քրեականութիւն (Արեւելայ Բարբառ, Տարական Դարեթացի: Դառարիք Գ. Դ. Զ. Գառարանեան Կամար) — Պատրաստեց Ն. Վրդ. Թոռնեան (նուիրատու): Բ. Տպարանութիւն: Պէյրուս, Տպ. Մշակ, 1968, էջ 150:
- Մակարայի Հայ Գաղութը (1610-1922) — Վարդան Յ. Խոշիկեան: Հրատ. Մակարայի Գիւղերու Մամուլեան Հայրենակցական Միութեան: Նուէր Կ. Խոշիկեանէ: Փոփոխ, Տպ. Փարս լրագրի, 1943, էջ 162:
- Մարդ Մր և Աւետիկ Մր (Բանաստեղծութիւններ) — Ասրիկէ Տարեան (նուիրատու): Իսթանպուլ, Պայար Տպարան, 1968, էջ 31:
- Հրդեհ Կայ... Մարգիլ Բանաստեղծութիւններ) — Ասրիկէ Տարեան (նուիրատու): Իսթանպուլ, Պայար Տպարան, 1968, էջ 48:
- Կարմիր Լուսն Բարեկամ — Աստ Եարեանեան (Սիւնն): Հրատ. և Նուէր Կ. Տօնիկեան Գրատան: Պէյրուս, Տպ. Տօնիկեան, 1969, էջ 40:
- Դրագրիկ — Տարեգիրք Զ. Կ. Դ. Կ. Ա. Տարի, 1967: Պէյրուս, Տպ. Մեքսիկո, 1967, էջ 317:
- Անեագրութիւն Զար Ընդհանուր Ժողովի — 9 Դեկտեմբեր 1967: Զ. Բ. Ը. Մ. Ի. Նիւս Երք, էջ 8:
- Նախագահ Տար Ա. Մանուկեանի Զար Զար Ընդհանուր Ժողովին — Նիւս Երք, էջ 8:
- Անգլոֆոն Զիւնոր — Մայն Իրի: Նուէր Կ. Ս. Զ. Են: Երևան, Մատենաշար Արհա-ժայի Գրագրութիւն, Հայկական, 1958, էջ 518:
- The Black Muslim Movement and Its Relation to the Religion of Islam* — Rev. H. A. Chakmakjian (presented by the author). Pp. 16.
- The Armenian Evangelical Church and the Armenian People* — Author and presented same as above. Yettom, California, 1961, pp. 14.
- My Beloved Armenia* — Marie Sarrafian Banker. Beirut, Bible Land Mission. Donikian Press, 1968, pp. 205.
- A Mandate for Armenia* — James B. Gidney (presented by the author). Ohio, Kent State University Press, 1967, pp. 270.
- The First Genocide (A Play in Four Acts)* — H. H. Haig (presented by the author). New York, Vantage Press, 1967, pp. 77.
- Everyday Life in Bible Times* — National Geographic Society. Presented by John J. Putman. Washington, National Geographic Society, 1967, pp. 448.

- British Petroleum Equipment and Services* — 1967/68 Edition. Presented by the Council of British Manufacturers of Petroleum Equipment, London, 1967, pp. 440.
- Financial Report* — December 31, 1966. Armenian General Benevolent Union, New York.
- I Shall Not Die* (A Tribute to the Faithfulness of God) — Nerses S. Sarian. Presented by J. N. Sarian. Introduced and Edited by Eric W. Goaden. Olphants, London, Marshall, Morgan and Scott Ltd., 1967, pp. 176.
- BOur Man In Damascus* — E. Ben-Hanan. 1967, pp. 191.
- Report Of The Accountancy Checking Commission*, Relating to the Year 1966. Translated from the Portuguese. Calouste Gulbenkian Commission. Lisbon, 1967, pp. 17.
- Chairman's Report* — III. Calouste Gulbenkian Foundation. José De Azeredo Perdigao. 1st January 1963 — 31st December 1965. Lisbon, pp. 243 + Photographs.
- Calendar of Easter Religious Ceremonies for the Period April 6th - 21st April, 1968*, pp. 17.
- Calendar of Christmas Religious Ceremonies in Bethlehem* for the Period December 24, 1968 - January 19, 1969. Jerusalem, pp. 25 + 30 + 18.
- Calendar of Easter Religious Ceremonies for the Period March 29th - 13rd April, 1969*. Jerusalem, Greek Convent Press, pp. 16.
- Reflections* (Experiments In Poetry) — Garig Basmadjian (presented by the author). Jerusalem, 1968. Stencilled.
- Once There Was And Was Not* (Armenian Tales Retold). Virginia A. Tashjian (presented by the author). Illustrated by Nonny Hogrogian. Boston, Little Brown and Company, 1966, pp. 83.
- El Greco* (1541 - 1614) — Domenicos Theotocopoulos. Presented by H. Keoroghlanian. New York, Harry N. Abrams and Pocket Books, Inc., 1953. 42 Plates.
- Antranik Basmadjian presents the following books:
- No. 5 John Street* — Richard Whiteing. London, Thomas Nelson and Sons, pp. 284.
 - Strange Customs of Courtship and Marriage* — William J. Fielding. New York, PermaBooks, 1949. pp. 246.
 - Bar - 20* — Clarence E. Mulford. London, Hodder and Stoughton, 1950, pp. 192.
 - La Traviata 9* (The Lady of The Camellias — Opera in three Acts) — Giuseppe Verdi.
 - Jewel* (A Chapter In Her Life) — Clara Louise Burnham. New York, Grosset & Dunlap, 1903, pp. 340. [238.]
 - Repeat Performance* — William O'Farrell. New York, Triangle Books, 1942, pp.
 - Blair of Balaclava* (A Hero of The Light Brigade) — Escott Lynn. London, W. & R. Chambers Ltd., 1911, pp. 392.
 - General Science Made Easy* — Louis T. Masson. New York, Garden City Publishing Co. Inc., 1942, pp. 418.
 - The Goebbels Diaries* — Translated and Edited by Louis P. Lochner. London, Hamish Hamilton, 1948, pp. 458.
 - My Part In Germany's Fight* — Dr. Joseph Goebbels. Translated by Dr. Kurt Fiedler. London, Hurst & Blackett Ltd., 1940, pp. 253. [pp. 305.]
 - Elementary Banking* — H. P. Sheldon. London, Macdonald and Evans, 1923,
 - A Country-Side Chronicle Leaves From The Diary of An Idle Year In Four Season* — S. L. Bensusan. London, William Heinemann, 1907, pp. 265.
- Annual Report / 1967*. U. S. Steel Corporation. 67th Annual Report. New York, pp. 40.
- Erevan Choral Group Presents Second Annual Spring Concert of Armenian Music*. Sunday, June 2, 1968. Music Director Fr. Oshagan Minassian (presented by him). Cambridge, Mass., 1968.
- El-Latroun* — Les Trappistes en Terre-Sainte. Raccourci d'Histoire Grenoble, Editions Gaston Gorde, France.
- Le Deuil National Arménien* — Par R. Donikian, J. Nazarian et V. Solakian. Présenté par R. Donikian. Paris, Centre d'Etudes Arméniens, 1964, pp. 131. Imprimerie Moderne à Gardanne.
- Les Monuments Arméniens du IVe Siècle au XVIIe Siècle* — Edouard Utudjian (Présenté par la Fondation Calouste Gulbenkian), Paris, Editions Albert Morancé, 1967, pp. 179.
- Das Armenische Schrifttum* — Von P. Vahan Inglisian. Presented by "Hapdes Amsorya". Linz a. d. Donau, 1929. Franz Winkler, Verlag "Im Buchladen", pp. 37.